

Az önismeret, a pályaismeret és a pályaaorientáció
összefüggéseinek alakulása a fakultatív gimnáziumi
képzés körülményei között

Készítette: Toldiné Koszó Mária
pedagógia szakos tanár

I.

A gimnáziumi fakultatív képzés és a pályára nevelés tanulmányozásának célja, feladata

Az ember életében az egyik legfontosabb döntés a leg-alapvetőbb élettevékenységének, a munkának a megválasztása, szinte egy egész életre szól, meghatározza az ember helyét a társadalom életében. A sokoldalú ember leglényegesebb tulajdonsága az, hogy a munka nem kényszer számára, nem csak a pusztá létfenntartás eszköze, hanem életszükséglet is, önkéntes, szabad tevékenység. Örömteli alkotómunka, amelybe beleviszi minden képességét, személyiségének egész gazdagságát. (Ágoston Gy. 1976.)

Az életpályával kapcsolatos döntést több éves felkészítő folyamat előzi meg. Az általános iskola szervesen előkészíti a pályairányítás pedagógiai pszichológiai munkáját. Ennek a munkának folytatása a gimnázium oktató-nevelőmunkája során történik, annak fontos részeként valósul meg. Eredménye az adott életpályára, pályairányra való felkészítés, felkészülés, amely a gimnázium második osztályának befejezésekor a fakultáció választásában realizálódik. Ez az első határozott döntés (a gimnáziumban), amely a választott pálya irányában, érdekében történik.

A pályára nevelés tanulmányozásának célja:

- A tanulók pályairány választását (fakultáció választását) elősegítő hatások megfigyelése, nyomon követése, a tanulói személyiség és személyközi kapcsolatainak fejlődé-

se, fejlesztése közben - a gimnáziumi fakultáció kereteiben.

- Iskolai szituációban jól alkalmazható módszerek összegyűjtése az orientációs időszakban.

A tanulmányozás feladata:

- A tanulói személyiség-fejlődés pályaválasztási szempontu megismerése, fejlesztése.

- A személyiség pályairány választási indítékainak, motivumainak, érdeklődésének, a pályára és önmagára vonatkozó tartalmaknak összehasonlító elemzésével.

- A személyközi kapcsolatrendszer feltárása, fejlődésének követése.

- A folyamat végigkísérése, amelynek eredménye a fakultáció (és pályairány) választása.

A probléma fölvetése, a téma időszerűsége

A gimnázium általánosan művelő középiskola. Célja, hogy az általános iskolai nevelés és oktatás eredményeire épülve folytassa, kiegészítse és elmélyítse a szocialista ember személyiségének, ismeretek, képességek, világnézet, magatartás és izlés egységben történő alakítását. A gimnázium az adott életkor lehetőségeit figyelembe véve dolgozza fel és rendszerezze a kor társadalmi műveltségét. Tegye képessé tanulóit a felsőfoku továbbtanulásra, szakképzettség megszerzésére, a gimnázium elvégzése utáni munkavállalásra. Fejlessze ki a tanulóknak az önművelés, az önmegvalósítás igényét és képességét. (A gimnáziumi nevelés és oktatás terve 1978.)

A gimnázium céljából következően a gimnáziumnak ma és a jövőben is kettős feladatot kell megoldania:

1./ kiválasztania és felkészíteni a felsőoktatási intézményekben való továbbtanulásra azokat a fiatalokat, akiket érdeklődésük, szellemi képességük erre alkalmassá tesz,

2./ a gyakorlatiasabb tevékenységek iránt jobban érdeklődő és ezekben jobb képességet, tehetséget felmutató tanulókat felkészíteni olyan gyakorlati életpályára, amely gimnáziumi általános műveltséget kíván.

A gimnázium a fakultatív képzés bevezetését megelőző időig nem volt képes ezeket a feladatait maradéktalanul teljesíteni, mert:

- a szakosított tantervű osztályok nem tudták kellően szolgálni a felsőfoku intézményeket, mert olyan életkorban iratkoztak a tanulók ezekbe az osztályokba, amikor érdeklődési körük nem alakult ki teljesen s egyéni képességeik sem alakultak még ki kellő szinten. Az eddigi szakosítás nem vette figyelembe a felsőfoku tanulmányi irányokat.

- a nem szakosított tantervű osztályok még a fenti hiányosságok mellett előnyöktől is elestek.

- a fakultatív gimnáziumi képzés bevezetését megelőző időszakban a felvételt nem nyert tanulók nem kaptak kellő felkészítést a gyakorlati életre. Az 5 + 1-es és a heti két órás gyakorlati képzés nem tudta megoldani ezt a feladatot. A későbbiekben (második, harmadik, negyedik próbálkozáskor) felvételt nyertek - a többi adminisztratív munkahelyen, a tanult idegen nyelv hasznosításával elhelyezkedett. Fizikai munkát alig választottak.

A gimnáziumi érettségivel elhelyezkedők adataiból kitűnt, a népgazdaság szívesen foglalkoztat olyan általános művelt-

ségű, speciális képzettség nélküli fiatalokat, akik a gimnáziumban elsajátított ismereteket kamatoztatni tudják. Az eddigi képzési rendszer és a gyakorlati élet vetette föl a problémát: olyan képzésre volt szükség, amely megoldja a fölmerült hiányokat, problémákat, megfeleljen a két feladatnak - továbbtanulásra készít fel, illetve a gyakorlati élet bizonyos területeire.

Az új képzési szerkezet a következőképpen lett megszervezve. A kísérleti modell dr. Ágoston György a JATE Pedagógiai Tanácske vezetőjének munkája.

1./ A gimnáziumi képzésben elsődleges továbbra is a magas színvonalú általános képzés. Nem uniformizált, de nem is szakközépiskola jellegű. "Az új gimnáziumi képzés nagy mértékben tekintettel van a tanulók egyéni érdeklődésére, egyéni képességeire, igyekszik ezeket felderíteni, és a tanulóknak lehetőséget nyújtani arra, hogy képességeiknek, érdeklődésüknek megfelelő irányban, a jelenlegi gimnáziumi színvonalnál sokkal elmélyültebb tanulmányokat folytassanak." Így magasabb szinten lehet megkezdeni a felvételt nyert tanulók képzését a felsőfoku intézményekben. A tanulók másik részének az általános képzés mellett speciális képzést nyújt, mely ügyintézői, tudományos segédmunkaerő, műszaki rajzoló állások betöltésére tesz alkalmassá.

2./ Nem szabad a gimnázium első osztályában szakosítani, 14 éves korban a képességek, érdeklődési körök nem állapíthatók meg, nem kellően behatárolhatók. "A gimnázium I. és II. osztályát megfigyelési és irányítási (orientációs) szakasznak kell tekinteni. Ennek fő feladata az általános kép-

zés, amelyben a tanulók teljesítményeit rendszeresen méri, egyéni képességeik kibontakozását céltudatosan figyelik, továbbá olyan tevékenységek szervezése, amelyekben a tanulók egyaránt kipróbálhatják magukat, önismeretre tehetnek szert, másrészt fejleszthetik és elmélyíthetik egyéni képességeiket. Az e tevékenységekben való részvétel természetesen az iskola számára is fontos forrása a tanulók megismerésének."

3./ Képesség-feltáró, kipróbáló, megerősítő tevékenységek sora van beiktatva - a tanulóknak a meglévő ismereteiket kell alkalmazni. Ennek során minősítik őket, a pedagógusok segítségével, tanácsuk alapján. Két szakaszban - társadalomtudományi-nyelvi, - matematika-természettudományi programok. A végén megerősítést kapnak, vagy másik irányt próbálnak ki a tanulók. Ez egyben előkészítése a harmadik osztálytól kezdődő szakosodásnak.

4./ Gyakorlati tevékenységek az 1. és 2. évben is választottak. Célja: sokoldalubbá tegye a tanulók általános műveltségét, segíti kiválasztani a gyakorlati életpályán működni kívánókat. Mindez a tanulók önismeretének fejlesztésén alapulva.

5./ Első osztály első féléve korrekciós felzárkóztatói lehetőségeket biztosít a gyengébb tudásszintű tanulóknak. Célja: az általános iskolai hiányok pótlása, egységes, biztos alap nyújtása a gimnáziumi képzéshez. Kiderül: a hiányosságok általános iskolai képzésből vagy a tanuló képességeinek alacsony színvonalából adódnak. A hiányok pótlása, a felzárkóztatás, az egész képzés során indokolt.

6./ Egy-két év általános képzése folyamán gyűjtött anyagok, tények alapján javasolja az iskola a szakosodási irányt a második osztály végén. A választás a gyermek, s a szülő joga.

7./ Harmadik-negyedik osztály 2/3-ad része általános képzés 1/3-ad része szakosított képzés. - Felsőfoku tanulmányokra felkészítés. - Életpályákra felkészítés. A felsőfoku tanulmányokra felkészítés szorosan az egyetemi, főiskolai területeknek megfelelően, egy tantárgyblokk, 2-3 tantárgy intenzív tanulmányozása. Ezek: társadalomtudományi, idegennyelvi-matematikai, és természettudományi blokk.

Az életpályára felkészítés magas színvonalu elméleti ismerete plusz gyakorlati képzés, amely magas színvonalu más képességeket igényel, mint az egyetemi, főiskolai tanulmányokra történő előkészítés.

8./ A képzési szerkezet a tantervi anyag átalakítását, korszerűsítését is jelenti. Új módon kell a szerkezetet átalakítani, amely "... a további önműveléshez szükséges alapvető tényeket és összefüggéseket tartalmazza."

9./ Az idegennyelvek tanítására nagy súlyt kell fektetni fontosságánál fogva. "Két idegen nyelvet, hogy ezeket szóban és írásban jól tudják majd életpályájukon hasznosítani."

10./ Új szerkezet, újat kíván az oktatási módszerekben, szerkezeti keretekben. "Osztályrendszer csak a mindenkire nézve kötelező általános képzés szervezeti formájaként funkcionál, a képességeket feltáró tevékenység s a szakosító tantárgyblokkos képzés kisebb csoportokban folyik, amelyek a

párhuzamos osztályok tanulóiból alakulnak." 10-12 tanulótól 20 tanulóig. A módszereknél arra kell törekedni, hogy elsajátítsák azokat a tanulási módokat, amelyek a felsőfoku intézményekben szükségesek. 3-4 osztály és a gimnázium elvégzése után is "... képesek legyenek az ismeretszerzés különböző módjait, eszközeit felhasználni. Csoportmunka, tanulók oktatói minőségben való fellépése."

Egy évi alapos, körültekintő előkészítés után 1974. szeptemberében megkezdődött Csongrád megye három gimnáziumában, - a makói József Attila, a szegedi Radnóti Miklós és a szegedi Ságvári Endre - a fakultatív gimnáziumi képzési kísérlet. A munka jellemző vonása volt a tudományos megalapozottság és előkészítettség, a rendszeres és folyamatos tudományos irányítás és az eredmények értékelése. (Csiszár I. 1978.) A kísérlet lezárultával, eredményeinek elemzésével ez a fakultációs képzési forma országos bevezetést nyert az 1979-es tanévben.

Az országos bevezetéssel egyidőben a szegedi Radnóti Miklós Gimnázium három első osztálya - az 1/a., 1/c., 1/d. osztályok - a fakultációs képzési formában kezdte meg működését. Tuljutott a kísérlet a kipróbálás stádiumán. A mindennapok nevelésének, oktatásának gimnáziumi képzési formája lett az előzőekben ismertetett modell. A fakultációs modell tehát kilépett kísérleti keretei közül a nevelőmunka gyakorlatába. A gimnáziumi élet, munka mindennapjai során szerzett tapasztalatok lesznek azok, amelyek kiegészítik a kísérleti szakaszban, időszakban jól funkcionáló képzési formát, szerkezetet.

A kísérleti modell és a bevezetésre került képzési forma határozott, világos, egyértelmű célok megfogalmazásával, ezeknek a céloknak megfelelő feladatok meghatározásával kívánja a gimnáziumi képzés kettős célját megvalósítani. Tanítási anyagok szerkezeti megváltoztatása, az oktató-nevelőmunka szervezeti kereteinek változása, óratervek - mind az eredményes munka feltételeit kívánják biztosítani.

Mi történt az első két tanév során az alapos minden irányú kipróbált tervezés mellett, a kísérlet összegezése után, a beiskolázástól a fakultáció választásáig a tanulókkal? Tényeken alapuló anyagot kívántunk összegyűjteni a fakultatív képzés "mindennapjairól", nevelési, pedagógiai, pszichológiai problémáiról, ezek esetleges megoldásairól.

Vizsgálatunkban lehetőség nyílik az első két évben - megfigyelési és irányítási orientációs időszakban - összegyűjtött (teljességre törekvés igénye nélkül) anyagok elemzésére. Lehetőség nyílik a különböző települési területekről beiskolázott tanulók pályamotívumainak, pályaelképzeléseinek, pályá- és értékorientációinak megismerésére. Személyiségük, személyközi kapcsolataik, közösséggé szerveződésük nyomonkövetésére. Figyelemmel kísérhetjük közösségi kapcsolataik hatását - a második év végén illetve harmadik osztály elején - bekövetkező fakultációs választásra.

Hipotézis megfogalmazása

A gimnáziumba beiratkozó tanulók egy része határozott pályaválasztási szándékkal érkezik, ezek a szándékok megerősítést, a bizonytalanok módosítást kapnak, a tanács-

talánokat pedig orientációs irány megválasztásához juttatja el a fakultatív gimnáziumi képzés kétéves időszaka.

A tanulók emberideálját, pályaválasztását nagymértékben befolyásolja, meghatározza a család. Hatása, szerepe a tanulók pályairányultságában, fakultáció választásában felismerhető.

A közösségi kapcsolatok hatással vannak a fakultáció választására.

A serdülő önismereti, önnevelési igénye, személyközi kapcsolatai és az azokat meghatározó motívumok feltárása lehetőséget teremt a tanulói személyiség intenzív fejlesztésére.

A gimnáziumi tanulók azokat a tantárgyakat tanulják szívesen, amelyeket szeretnek. Ez a tény befolyásolja fakultáció választásukat is.

A személyiség képességeinek - a gimnázium történetében az eddiginél gyorsabb - kibontakoztatását a fakultatív oktatási rendszer biztosítja.

A vizsgálat menete

1./ 1979/80-as tanév első osztály:

- emberideál megismerése
- szociometriás mérés
barát, szervezés, tanulás, munka
- pályaelképzelés
- legkedvesebb tantárgy
- tanulmányi eredmény

2./ 1980/81-es tanév második osztály:

- emberideál megismerése
- szociometriás mérés
- barát (tanév elején)
- barát (fakultáció választása után)
- pályaelképzelés
- legkedvesebb tantárgy
- érdeklődésvizsgálat (Skawran)
- motivációs vizsgálat (Csirszka)
- tanulmányi eredmény

3./ 1981/82-es tanév harmadik osztály:

- legkedvesebb tantárgy
- pályaismeret
- pályamotivum
- pályakövetelmény - önismeret

Minden tanévben: a tanulók megfigyelése, egyéni és csoportos beszélgetések. A tanulók munkáinak elemzése. Osztályfőnökök feljegyzéseinek tanulmányozása, tanítási órák, foglalkozások meglátogatása.

II.

A populáció bemutatása - nevelésszociológiai háttér

A beiskolázás időszakában 1979/80-as tanévben a következő adatok jellemezték a tanulókat:

1/a. osztály matematika-fizika

létszám: 39 14 leány (35,8 %) 25 fiú (64,1 %)

1/c. osztály nyelvi

létszám: 42 25 leány (59,5 %/ 17 fiu (40,4 %)

1/d. osztály magyar-történelem

létszám: 40 35 leány (87,5 %) 5 fiu (12,5 %)

Összesen beírt tanuló 121, 74 leány (61,15 %) 47 fiu (38,84 %)

Lakóhely szerint számbavéve a tanulókat:

Szegeden lakik a tanulók 86,77 százaléka

Vidéken " " 14,87 "

A vidéken lakók közül kollégista: 6 tanuló

albérlő: 7 tanuló

bejáró: 10 tanuló

A gimnáziumi oktatás megkezdése változást hozott valamennyi tanuló életében. Új iskola, új környezet, új osztálytársak, új nevelők, új követelmények. A szegediek helyzete könnyebb a sok változtatás ellenére is. Átsegíti őket a kezdeti problémákon, hogy a megszokott otthonba térnek vissza, minden-napjuk onnan indul. A családi környezet sokat segít az átállás nehézségeinek megoldásában. Sokkal nehezebb a helyzetük azoknak a tanulóknak, akiknek önmaguknak kell megbirkózniuk a kezdet bizonytalanságával, szorongásával.

- Megváltozott minden, és a biztonságot adó családi otthonból is elkerültek. Idegen - az első időszakban - a kollégium, környezete, nevelői, a kollégiumi társak, maga a kollégium rendje is.

Az albérlő tanulók pedig egy idegen család idegen körülményei közé kerültek, ahol a beilleszkedés legalább olyan nehéz,

mint a kollégistáké.

A bejáró tanulók pedig az iskolán kívüli időt utazással töltik /nagyreszt/. A délutáni foglalkozásokon való részvételük éppen az utazás miatt veszélyeztetve van, illetve volt.

- Mindezek a tények magyarázattal szolgálnak a tanulók fokozott társkeresési igényére, kötődésükre, realizált kapcsolatok megteremtésének igényére. Az osztályok tanulóinak összetétele:

1/a. osztály - szülők foglalkozása

értelmiségi 74,35 %

fizikai 12,82 %

alkalmazott 12,82 %

1/c. osztály

értelmiségi 56,75 %

fizikai 18,91 %

alkalmazott 24,32 %

1/d. osztály

értelmiségi 58,53 %

fizikai 17,07 %

alkalmazott 24,39 %

A fakultatív 1. osztályokba beírt tanulók szüleinek foglalkozása:

értelmiségi 63,21 %

fizikai 12,93 %

alkalmazott 20,51 %

Gyermekek száma a családokban: 1/a. osztály

Gyermek	2	1	3	5	8
---------	---	---	---	---	---

Gyakoriság	20	15	1	2	1	- csonka család: 2
------------	----	----	---	---	---	--------------------

Gyermekek száma a családokban: 1/c. osztály

Gyermek	2	1	3
---------	---	---	---

Gyakoriság	27	13	2	- csonka család: nincs
------------	----	----	---	------------------------

Gyermekek száma a családokban: 1/d. osztály

Gyermek	2	1	3
---------	---	---	---

Gyakoriság	24	14	4	- csonka család: 6
------------	----	----	---	--------------------

A fakultatív képzésű első osztályokba beírt tanulók családjaiban a gyermekek száma:

Gyermek	1	2	3	5	8
---------	---	---	---	---	---

Gyakoriság	42	71	7	2	1	- csonka család: 8
------------	----	----	---	---	---	--------------------

A tanulók 69,1 %-a két vagy többgyermekes családba tartozik. Duró Lajos megállapítását saját vizsgálati adataink is alátámasztják, miszerint: "... azok a tanulók, akiknek egy vagy több testvérük van, nagyobb szociális fogékonyságot, segítő készséget, megértést tanusítanak mások iránt, személyközi kapcsolataik tartalmasak, harmónikusak." A szülők törődtek, törődnek gyermekeikkel, a tanév (két tanév) folyamán megtartott szülői értekezleteken érdeklődve megjelentek, aktív résztvevői voltak azoknak.

A 8. osztályos zárójellemzések pozitív családi légkörről, gondos családi háttérről tesznek említést. - Még a csonka családok esetében is. Fontos tényező, kedvező kiindulási feltétel, hogy a továbbtanulásra jelentkezések alapján - 4 kivétellel - valamennyi tanuló első helyen jelölte a Radnóti Gimnáziumot, mint jövőendő iskoláját. Az általános iskolai bizonyítványok, tanulmányi eredmények, amelyek alapján a fölvétel megtörtént, kedvezőek voltak.

8.oszt. szár- mazás	1	2-2,5	2,5-3,5	3,5-4,5	4,5-4,9	5
Értelmiségi	-	-	-	6 8,21 %	25 34,24 %	42 57,53 %
Fizikai	-	-	-	1 5,26 %	9 47,36 %	9 47,36 %
Alkalmazott	-	-	-	5 18,51%	6 22,22 %	16 59,25 %
Összesen:	-	-	-	12 10,08%	40 33,61 %	67 56,30 %

Kitünő eredménnyel érkezett a beiskolázott tanulók 56,30 százaléka. Ez az 50 százalék feletti kitünő eredmény az értelmiségi és alkalmazotti származású tanulók eredményei egyben. Míg a 4,5-4,9-ig terjedő kategória a jelentkezők 33,61 százaléka, 10,08 százalék mindössze a 3,5-4,5-ig terjedő tanulmányi átlag.

Ez a jó eredmény első osztály végére megváltozott:

1.oszt. szár- vége mazás	1	2-2,5	2,5-3,5	3,5-4,5	4,5-4,9	5
Értelmiségi	-	-	1 1,36 %	25 34,24%	31 42,46%	16 21,91%
Fizikai	-	-	-	12 63,15%	6 31,57%	1 5,26 %
Alkalmazott	-	-	2 7,40 %	19 70,37%	2 7,40%	4 14,81%
Összesen:	-	-	3 2,52 %	56 47,05%	39 32,77%	21 17,64%

A kitünők, jelesek száma csökkent 38,66 százalékkal, ugyanígy a 4,5-től 4,9 átlaguak 0,84 százalékkal. Megemelkedett a

3,5-4,5 közöttiek száma 36,97 százalékkal. Uj kategória is belépett a 2,5-3,5 átlagu, alkalmazott és értelmiségi származási tanulók átlagaként.

Második osztály végén:

szár- mazás \ 2.oszt. vége	1	2-2,5	2,5-3,5	3,5-4,5	4,5-4,9	5
Értelmiségi	2 2,73%	-	2 2,73 %	31 42,46%	27 36,98 %	11 15,06%
Fizikai	-	-	-	14 73,68%	4 21,05 %	1 5,26 %
Alkalmazott	2 7,40%	-	-	17 62,96%	7 25,92 %	1 3,70 %
Összesen:	4 3,36%	-	2 1,68 %	62 52,10%	38 31,93 %	13 10,92%

Tovább csökkent a kitünő és a 4,5-4,9 közötti tanulmányi átlag. (6,72 %, illetve 0,84 %-kal) Emelkedett a 3,5-4,5 átlagu tanulók eredménye. (5,05 %-kal) Csökkent a 2,5-3,5-ös átlag és belépett a bukás - az összes tanulók 3,36 százaléka.

8. osztályhoz viszonyítva a kitünők száma 45,3 százalékkal, a 4,5-4,9-közöttiek 1,68 százalékkal csökkent. A 3,5-4,5 közötti tanulmányi átlaguak száma 42,02 százalékkal emelkedett a második osztályban. Első és második osztály végén lépett be a 2,51-3,5 illetve az elégtelen tanulmányi átlag. Elmondhatjuk: a második osztály végéig az eredmények csökkentek, különösen az első osztály végén van alapvető különbség. Az uj iskola, követelményei, tantárgyai, megváltozott feltételek és az osztályzatok mögötti teljesítmények eltérő volta

indokolja a csökkenést. Első és második osztály között már nem ilyen nagymérvű a - 5, 4,5-4,9, 3,5-4,5 - csökkenés, de változatlanul csökken a tanulmányi eredmény és második osztály végén már a bukás is belépett, jelezve, nem felelt meg 4 tanuló a második osztály tanévvégi követelményeinek.

Az értelmiségi tanulók 5-ös eredménye 8. osztályhoz viszonyítva második osztály végéig 42,47 százalékkal, a fizikai származású tanulóké 41,10 százalékkal, az alkalmazottaké 48,33 százalékkal csökkent. A 4,5-4,9 tanulmányi átlagba tartozók második osztály végére - az értelmiségi tanulók száma 2,74 százalékkal emelkedett, a fizikai származásúaké 26,31 százalékkal csökkent, az alkalmazott származásúaké 9,71 százalékkal emelkedett. Itt a fizikai származású tanulók tanulmányi eredményeinek csökkenését emelnénk ki elsődlegesen. A következő tanulmányi átlag "javára" a 3,5-4,5 átlagu fizikai származású tanulók 68,42 százalékkal emelkedtek. Tehát az első kategóriában jelentkező csökkenés itt a gyengébb eredménynél emelkedést hozott. Az elégtelenek az értelmiségi és az alkalmazotti származású tanulók csoportjában jelentkeztek.

Megállapítható: 8. osztályhoz viszonyítva a legtöbbet csökkent a tanulmányi eredményük az értelmiségi származású tanulóknak 73,98 százalék + 2,73 százalék (elégtelen). Utána az alkalmazott származású tanulók következnek, lényegesen kevesebb csökkenéssel. 5,83 % + 7,40 % (elégtelen). A fizikai származású tanulók 1,01 százalékbán emelkedő tendenciát mutatnak - eltekintve a tanulmányi átlagok kategóriáitól. Az értelmiségi származású tanulók hozták a legjobb átlagokat, eredményeik a legjobban lecsökkentek, sokkal

kisebb arányban csökkent az alkalmazott származásu tanulóké. A fizikai származásu tanulók eredményei csökkentek ugyan 3,5-4,5 átlagig, de ennél az értéknél nem lejjebb. Az emelkedés, illetve csökkenés kiegyenlített lett a közepesnél jobb szinten.

Az átmenet megkönnyítését, segítségét volt hivatva a tanulók zárójellemzése. Sok információt adtak a tanulókról. Véleményezték a tanulók pályaorientációját, iskolaválasztását. A jellemzésekből kitűnt: a tanulók képességükhöz mértén, szorgalommal, munkával érték el eredményeiket, további fejlődésük, kibontakozásuk biztosítotttnak látszik az őket fölvevő középiskolában. A zárójellemzések a fő tevékenységi formához, a tanuláshoz való általános viszonyból, az általános iskolai előzmény alapján a személyközi kapcsolatokra vonatkozó megállapításokat, információkat adtak:

A. osztály	C. osztály	D. osztály
kezdeményező, vezető 48,71 %	45,23 %	45,0 %
közösségi megbiz- tatása van 51,28 %	52,38 %	52,5 %
negatív előjelű szimptóma 7,69 %	4,76 %	7,5 %
Összesen:		
kezdeményező, vezető 46,28	közösségi megbi- ztatása volt 52,06 %	negatív előjelű szimptóma 6,61 %

Ezek az előjelzések kedvezőek voltak, aktív kezdeményező, vezetők, közösségi megbiztatásokkal rendelkeztek az általános iskolában. Kevés százaléktól eltekintve a közösségi életben tapasztalatot szereztek, kezdeményezők voltak.

Őrsük, rajuk, csapatuk tisztségviselői teendőit látták el. A jellemzések tehát segítették a kezdeti tájékozódást az új osztályok kialakításakor.

A nevelésszociológiai feltételek és nevelési előzmények alapján az átmenet egyik iskolatípusból a másikba, az egyik lezárása után a másik megkezdése nem egyszerű, zökkenőmentes folyamat a tanulók számára. Az új osztályszerkezet kialakulásakor ezek a korábbi tapasztalatok azok, amelyek átmentődnek, alapját képezik a középiskolás munkának, a tanulás, sport, egyéb szabadidős tevékenységek közben, személyközi kapcsolataik kialakulásakor, a korábbi közösségi élmények szociális tapasztalatok, aminták.

Emberideál

A személyiségfejlődés legellentmondásosabb szakasza a serdülőkor lezárul a felnőtt személyiség kialakulásának megkezdődésével. Addig azonban a serdülés időszaka tele van változásokkal, szélsőségekkel. Ezek a szélsőségek a serdülő sajátos helyzetéből adódnak: intellektuális, biológiai, szociális és emocionális fejlettségéből. Mindezeket érzi, tapasztalja. Egyenlőtlen fejlődéséből nehézségek adódnak. Megváltozik külsőleg, megváltozik magatartása, megváltoznak kapcsolatai, viszonya a környezethez, önmagához.

A serdülés kezdetén figyelmüket az egymást követő változások kötik le. Külseje vizsgálata mellett képességeit, érzéseit, vágyait tanulmányozza. Mindjobban törekszik önmaga megismerésére, majd megváltoztatására. Mindezek feszültté, labilissá

teszik személyiségét.

A szélsőségek, a változások mellett, azok ellenére, igyekeznek önmagát biztos nézőpontból megítélni, értékelni. Az időszak kezdetén egy-egy konkrét személy viselkedése, magatartása a példakép. A példaképhez való érzelmi színezetű reagazkodása kettőjük kapcsolatának a meghatározója. Később, vagy ezzel párhuzamosan utánzásának mintája több személy, környezete kis csoportját alkotó emberek tulajdonságaiból tevődik össze. Mindezekből a tulajdonságból alakítja ki a maga értékrendszerét, választja ki azokat az eszményi, ideális emberi tulajdonságokat, amelyek számára értékesek, amelyek saját döntésétől függnnek, melyekkel azonosulni tud. Az egyes személyek és a kis csoport hatása abban nyilvánul meg, hogy az általuk közvetített erkölcsi, magatartási normák meghatározzák a személyiség számára, melyek azok az értékek, amelyekkel azonosulni tud, amelyeket el tud fogadni, s ezek milyen tevékenységben realizálhatók.

A középiskola első osztályába kerüléskor a beilleszkedés a követésre alkalmas modell keresését, megtalálását többféle szempont befolyásolja. Azok, amelyeket a tanulók korábbi iskolájukból, környezetükből magukkal hoztak. Az új körülmények, a beilleszkedés, új szerepvállalást, követelményrendszert jelentenek. Ennek a követelményrendszernek való megfelelés megvalósítása a beilleszkedést jelenti. Mindazokhoz az értékekhez, modellekhez nyul, amelyek az új helyzetben a beilleszkedéshez, az új szerep tanulásához, követelményekhez való alkalmazkodáshoz szükségesek.

Vizsgálatot végeztünk, melynek során szeretnénk volna megismerni a 14-15 éves gimnáziumi tanulók emberideálját. A mérés előtti tájékoztató tapasztalata alapján direkt módszert alkalmaztunk. Miután ebben a korban még nincsenek kialakulva (vagy csak részben) önálló fogalmaik, illetve a meglévők szegényesek, igen kevés eredményhez jutottunk volna az indirekt megfogalmaztatással. A ráismerés, kiválasztás módszerét alkalmaztuk. Egy embereket jellemző tulajdonságlistáról (amely a ma élő ember negatív és pozitív tulajdonságait tartalmazta) választották ki az értékeseket. Emberideáljuk: a sokoldalú intelligens (72,8 %), kiegyensúlyozott (60,77 %), gyors, biztos felfogású (56 %), aki mások érdekében tesz jót (55,56 %), önképzni magát (55,04 %), alakítja, neveli önmagát (53,33 %), akit emberségeért becsülnek (52,85 %), aki céltudatos megfigyelő (52,4 %), tudásvágy fűti (50,75 %), megfontoltan cselekszik (48,6 %), meggyőződésből tesz jót (41,09 %) és meggyőződésből tanul (36,97 %). A felsorolt emberi tulajdonságok ideálisak, meghatározóak. Saját értékelő rendszerükkel döntötték el, mely tulajdonság számukra értékes, fontos, amelyek tényleges emberi értékeket képviselnek. Mindezek a 14-15 éves kor értékei, a 14-15 éves tanulók életkori sajátosságait tükröző értékek. Ez az emberideál jellemezte első osztályban a tanulókat.

Egy tanév elteltével, a második osztály végén szintén az emberideál megismerése céljából - már indirekt módszert választottunk a tanulók véleményének megismerésére. Az eltelt időszak alatt fejlődtek, változtak, alkotó válaszlehetőségekkel kívántunk a véleményeikhez jutni. Saját fogalmi

rendszerükkel kellett összeállítani, a beépült fogalmakat felhasználva megjelölni mindazt, amit az eszményi, ideális emberről el kívántak mondani. A tanulók válaszainak szórása 33 tulajdonságra terjedt, ami átlagosan 20-at jelent.

Emberideált jellemző tulajdonságok rangsora:

Értelmiségi származású tanulók emberideálja - melléklet

(118. old.) Fizikai származású tanulók emberideálja - mel-

léklet (119. old.) Alkalmazott származású tanulók emberide-
álja - melléklet (129. old.)

Feltételezésünk szerint az emberideált jellemző tulajdon-
ságcsoporthozban (értelmiségi, fizikai, alkalmazott) a rang-
sorolt tulajdonságok között nincs különbség. Bizonyítására
próbákat végeztünk, amelynek eredménye a következő:

Az értelmiségi származású tanulók emberideáljáról:

- A csoport emberideáljára jellemző tulajdonságok kö-
zött az első helyen álló tulajdonság (sokoldalú, intelligens)
eltérését vizsgáltuk a többi tulajdonságtól. Az eltérés meg-
állapítására Wilcoxon-próbát végeztünk.

A tulajdonságok rangsorában az első helyen álló tulajdonság
az összes többitől szignifikánsan eltér. El tudjuk vetni a
megegyezőt a többi tulajdonságtól. Megállapítottuk, egyik
tulajdonság a másik tulajdonságtól súlyosság szempontjából
különbözik (99 %-os szinten).

A fizikai származású tanulók emberideáljáról:

- A fizikai származású tanulók csoportjában első he-
lyen álló tulajdonság eltérését vizsgáltuk a többitől. A
különbözőség megállapítására Wilcoxon-próbát végeztünk.
22 esetben a Wilcoxon-próba eredménye 99 %-os szinten -szig-

nifikáns eltérés van - az egyezésre vonatkozó null hipotézist el tudjuk vetni.

9 esetben a Wilcoxon-próba eredménye 99 %-os illetve 95 %-os szinten - szignifikáns eltérés nincs - nem tudjuk elvetni az egyezőséget. Nem mutatható ki különbség.

Alkalmazott származású tanulók emberideáljáról:

- Az alkalmazott származású tanulók emberideálját jellemző csoportban első helyen álló tulajdonság eltérését vizsgáltuk, a többi tulajdonságtól. Az eltérés megállapítására Wilcoxon-próbát végeztünk.

14 esetben a Wilcoxon-próba eredménye 99 %, illetve 95 %-os szinten - szignifikáns eltérés van - az egyezésre vonatkozó null hipotézist el tudjuk vetni.

18 tulajdonság-pár összehasonlítása esetében a Wilcoxon-próba eredménye 99 %, illetve 95 %-os szinten - szignifikáns eltérés nincs - nem tudjuk elvetni az egyezőséget. Nem mutatható ki különbség.

Az értelmiségi származású tanulók emberideálját jellemző tulajdonságok között - a rangsorban az első tulajdonsághoz hasonlítva a többi - teljes szignifikáns eltérés van a Wilcoxon-próba szerint 99 %-os szinten. Az első tulajdonság - a sokoldalú, intelligens, - valamennyinél súlyosabb, kivéve a rangsor 26. (átlagos testű, egészséges), 27. (becsületes, önértékelés jellemzi), és a 28. (kezdeményező) tulajdonságokat. Tehát ez a három tulajdonság egyezik meg a rangsor első tulajdonságának súlyával. A többinél valamennyinél nagyobb súlyú az első és így a 26., 27., 28. tulajdonság is.

A fizikai származású tanulók emberideálját jellemző

rangsorolt tulajdonságcsoportban az első tulajdonsághoz (sokoldalú, intelligens) hasonlítva a többit - 21 tulajdonságban szignifikáns eltérés van 99 %-os szinten a Wilcoxon-próba alapján, 9 tulajdonságban szignifikáns eltérés nincs. Tehát ezeknek a tanulóknak emberideáljukat kifejező rangsorolt tulajdonságok között azonos súlyúak az elsővel: a 2. (akaraterő, küzdőképesség jellemzi), 3. (gyors, biztos fel fogásu), 6. (céltudatos megfigyelő), 7. (meggondoltan cselekszik), 8. (határozott, magabiztos), 9. (emberségéért becsülik), 12. (lelkiismeretes), 13. (jövőjét reálisan tervező), 17. (önképzi magát). A többi 21 tulajdonságnál azonos módon súlyosabbak.

Az alkalmazott származásu tanulók rangsorolt emberideált jellemző tulajdonságaik között az első a céltudatos megfigyelő. Ezzel a tulajdonsággal hasonlítva a többit Wilcoxon-próba eredménye alapján - 14 tulajdonság és az első között szignifikáns eltérés van, 18 tulajdonság és az első között szignifikáns eltérés nincs. Az előző 14 tulajdonságnál súlyosabb az első és a 18 tulajdonság - miután szignifikáns eltérés nincs köztük. Ez a 18 tulajdonság a következő:

2. (sokoldalú, intelligens), 3. (mások érdekében tesz jót), 4. (kiegyensúlyozott), 5. (becsületes önértékelés jellemzi), 6. (önképzi magát), 7. (akaraterős, küzdőképes), 8. (védi a közös tulajdont), 9. (emberségéért becsülik), 10. (nagy tudásu), 11. (segítőképz), 13. (céltudatos megfigyelő), 14. (határozott, magabiztos), 15. (másokat becsül) 16. /tapintatos, türelmes), 17. (alakítja, neveli magát), 18. (tudásvágy fűti), 19. (kiáll mások igazáért), 20. (meggondoltan

cselekszik).

Az emberideált jellemző azonos tulajdonságokat hasonlítottuk össze. Egyezések és különbségek megállapítására, az értelmiségi és fizikai származású tanulók csoportjában szignifikáns eltérés van 95 %-os szinten, az egyezésre vonatkozó null hipotézist el tudtuk vetni a következő 2-2 tulajdonságnál:

Értelmiségi	Fizikai	
28.rangsorolt tul.	25.rangsorolt tul.	kezdeményező
		P = 0,0427
13. "	27. "	segítőkész
		P = 0,0300

Az első esetben a fizikai származású tanulók 25. tulajdonsága nagyobb súlyú, a második esetben az értelmiségi származású tanulók 13. tulajdonsága nagyobb súlyú.

A többi tulajdonságpár (31 esetben) 95 %-os szinten a Wilcoxon próba szignifikánsan eltérést nem jelzett, az egyezőséget elvetni nem lehetett.

Az értelmiségi és alkalmazott származású tanulók emberideálját jellemző tulajdonságait hasonlítottuk össze. A Wilcoxon-próba 95 %-os szinten 2-2 tulajdonságpár esetében szignifikáns eltérést állapított meg:

Értelmiségi	Alkalmazott	
1.rangsorolt tul.	2.rangsorolt tul.	sokoldalú, intelligens
		P = 0,0314
27. "	5. "	becsületesség, önértékelés
		jellemzi P = 0,0003

Az első esetben az értelmiségi tanulók első tulajdonsága, a második esetben az alkalmazott származású tanulók 5. tulajdonsága nagyobb súlyú. A többi tulajdonságpárnál (31) szignifikáns eltérés nem mutatható ki.

A fizikai és alkalmazott származású tanulók emberideálját jellemző tulajdonságait összehasonlítva a Wilcoxon-próba eredménye 95 %-os szinten, 3 pár esetében szignifikáns eltérést mutat. Ezek:

Fizikai		Alkalmazott		
1.rangsorolt tul.	2.rangsorolt tul.	sokoldalú, intelligens		
		P = 0,0139		
25.	"	28.	"	kezdemenyező
				P = 0,0372
4.	"	5.	"	becsületes önértékelés
				jellemzi P = 0,0290

Az első tulajdonságpárnál a fizikai első, a másodinnál szintén a fizikai 25., a harmadik tulajdonságpárnál az alkalmazott származású tanulók tulajdonsága 5. nagyobb súlyú. A többi (30) tulajdonságpárnál nincs eltérés.

További vizsgálattal azt kívántuk megállapítani, hogy az adott emberi tulajdonságok (értelmiségi, fizikai, alkalmazott, a három csoporton belüli rangsorban) szignifikánsan különböznek-e?

A három csoport azonos tulajdonságának vizsgálatára Kruskal-Wallis-próbát végeztünk.

A Kruskal-Wallis-próba eredménye 95 %-os szinten - az összehasonlított 3-3 tulajdonság nem különbözik.

Kivéve:

Értelmiségi	Fizikai	Alkalmazott
-------------	---------	-------------

1.rangs.tul.	1.rangs.tul.	2.rangs.tul.	sokoldalú, intelligens
--------------	--------------	--------------	------------------------

P = 0,0208

Kruskal-Wallis-próba 95 %-os szinten - különböznek.

Két független várható értékének vizsgálatával:

Értelmiségi	Fizikai
-------------	---------

1.rangs.tul.	1.rangs.tul.	Wilcoxon-próba eredménye 95 %-os szinten szignifikáns eltérés van. P = 0,0314
--------------	--------------	---

Értelmiségi	Alkalmazott
-------------	-------------

1.rangs.tul.	2.rangs.tul.	Wilcoxon-próba eredménye 95 %-os szinten szignifikáns eltérés van. P = 0,0139
--------------	--------------	---

Értelmiségi	Fizikai	Alkalmazott
-------------	---------	-------------

27.rangs.tul.	4.rangs.tul.	5.rangs.tul.	becsületes önértékelés jellemzi
---------------	--------------	--------------	---------------------------------

P = 0,0010

Kruskal-Wallis-próba 95 %-os szinten - különböznek.

Két független minta várható értékének vizsgálatával:

Értelmiségi	Fizikai
-------------	---------

27.rangs.tul.	4.rangs.tul.	Wilcoxon-próba eredménye 95 %-os szinten szignifikáns eltérés nincs. P = 0,2830
---------------	--------------	---

Értelmiségi	Alkalmazott
-------------	-------------

27.rangs.tul.	5.rangs.tul.	Wilcoxon-próba eredménye 95 %-os szinten - szignifikáns eltérés van. P = 0,0290
---------------	--------------	---

Az értelmiségi, fizikai és alkalmazott származású tanulók emberideálját jellemző eltérő rangsorú, de azonos tulajdonságai között nincs szignifikáns eltérés (95 %-os szinten).

ten). Tehát a három csoport rangsorolt tulajdonságai azonos súlyúak. Kivétel: - a sokoldalú, intelligens tulajdonság, amelynél a fizikai származású tanulók által megjelölt tulajdonság a legsúlyosabb, illetve a két szélső - értelmiségi, alkalmazott tulajdonság összehasonlításakor - az értelmiségi tanulók által megjelölt tulajdonság a súlyosabb.

- a becsületes önértékelés jellemzi a három csoport által megjelölt személyiség-tulajdonságok közül az alkalmazott tanulóké a legsúlyosabb. Két érték összehasonlításakor az értelmiségi és fizikai származású tanulók tulajdonságának súlya megegyeznek egymással, az értelmiségi és alkalmazott származású tanulók által megjelölt személyiség-tulajdonságoknál az alkalmazott származású tanulók által megjelölt a súlyosabb.

Feltételezésünket, amely szerint a három csoport emberideálját jellemző tulajdonságok között nincs különbség, egyértelműen nem lehetett bizonyítani - a sokoldalú, intelligens és a becsületes önértékelés jellemzi - tulajdonságok szignifikáns eltérései miatt.

Amikor a tanulók emberideáljáról érdeklődtünk, akkor egy bennük meglévő, kialakulóban lévő ismeretszintről adtak számot. S ezek a szintek közelítően megegyeztek. A tulajdonságok jelzik: a tanulók felfedezték az emberi értékeket, tudati szinten ezek funkcionálnak, de még nem vették át illetve nem élik át kellőképpen, nem váltak magatartásuk meghatározóivá. Erre a mindennapok cselekvései, tevékenységei számtalan példát adtak. A vizsgált tanulók ismeret- és tevékenységszintje eltér egymástól.

A különbségek tudatos megfigyeltetésével, elemzésével a személyiségfejlődés nélkülözhetetlen alapjához az adekvát önértékeléshez kell, hogy eljuttassa az osztályfőnök, a tanulókkal foglalkozó szaktanár a tanulókat. Az ideális, a kívánt szint adja a kellő alapot, amit az elemzések során fel kell használni, amihez állandóan viszonyítani kell. A helyes, reális önértékelés előzmény az önnevelési folyamatban, de a folyamatnak egyben eszköze is. Az önértékelés által feltárt igény mozgatója további fejlesztésüknek, önnevelésük irányának, terjedelmének, minőségének.

Az emberideál vizsgálatát elvégeztük a tanulók lakóhelye szerint is, Szeged, nem Szeged viszonylatában. (Nem Szeged jelentése: falu, község, nem kisváros.) A Szegeden lakó tanulók emberideálját jellemző tulajdonságainak rangsora: melléklet 121.

A nem Szegeden lakó tanulók emberideálját jellemző tulajdonságainak rangsora: melléklet 122.

A két rangsort páronként vizsgáltuk összehasonlítással. 95 %-os szinten, Wilcoxon-próbával. Az összes mintaelem páronkénti összehasonlításával szignifikáns eltérés nincs - nem tudtuk elvetni az egyezőséget. Különbség nem mutatható ki.

Hasonlóan a származási csoportokhoz, de ebben a felosztásban és összehasonlításban egyetlen különbség sem volt kiutatható.

III.

Ut a fakultáció megválasztásáig

A fakultatív gimnáziumi képzés osztálykeretekben történik. Az osztályközösségek rejtett hálózatának feltárása, működésének megismerése az osztályfőnökök és az osztályban tanító pedagógusok nélkülözhetetlen ismereteit kell hogy képezzék.

Milyen képet mutat a vizsgált három osztály kapcsolatrendszere?

A vizsgált osztályok szerkezete fakultáció választás előtt.

Az 1979/80-as tanév első felében végzett szociometriai vizsgálat adatai - és az 1980/81-es tanévben a baráti kapcsolatok felmérése - a tanulók személyközi kapcsolatainak kialakulására, változásainak irányára és az osztály szerkezetére vonatkozóan informálnak.

1./a. osztály - létszám 39 fő (14 leány 25 fiu)

A csoportfejlődés kezdeti szakaszában a barátválasztások alapján a tanulók kapcsolódási igényét tünteti fel az 1.sz. ábra (123.old.) Halmazszerkezet. A központban egy négyszög áll, két triáddal. Sem a központ, sem a triádok nem kapcsolódnak az osztály többi tagjához, sem egymáshoz, elkülönülnek. Az intim kapcsolódást 16 fő közötti páros kapcsolat jelzi. Magas arányuk az alig fél éve szerveződött osztályban az igaz barát keresésének, megtalálásának igényét jelzi. Fejlett kapcsolatteremtési képességet feltételez. 11 periférián álló tanuló van.

A realizált kapcsolatokat feltüntető 2.sz. ábra (124. oldal) szintén laza halmazszerkezet. Közeppontjában elzárkózó arisztokratikus csoport. Csillaghoz hasonló alakzat. A láncok nem kapcsolódnak a centrumhoz, de egymáshoz sem. Zárt alakzat nincs. 6 intim páros kapcsolat és 16 peremhelyzetű - a csillagalaku centrum és a két lánc hermetikus elzáródást mutat. A 16 peremen lévő tanuló barátválasztása külső, osztályonkívüli kapcsolatot nevez meg. Ezek korábbi, hozott kapcsolatok.

A jól működő tartalmas közösségi életet élő osztályszerkezetet jellemző többközpontuság, sokfelé kötődő tanulókkal (osztályszerkezeten belül) hiányzik. A közösség nehezen mozgósítható. Ezt bizonyítja a csillaghoz hasonló alakzat, a sztárképződés is. 6 pár kapcsolata, a 16 peremhelyzetű személy kevés szolidaritást jelez.

Az osztály kölcsönösségi indexe: 58,9 %.

" sűrűségi mutatója: 0,58 - mindkettő a fellazult kohéziót mutatja.

A lehetséges választásból 43-an osztályon kívüli barátot jelöltek (36,06 %).

Egy tanévvel később az 1980/81-es tanévben, második osztályban félév előtt végzett felmérések szerint a tanulók kötődési igénye megváltozott. A szociogramon 3.sz. ábra (123. old.) egyközpontu, laza szerkezet látható, a központ nem zárt háromszög. Nincs kapcsolatban egyetlen más alakzattal sem. Egy csillaghoz kapcsolódó egyközpontu alakzat, sztárképzés. 4 lánc, nem kapcsolódnak sem egymáshoz, sem a

centrumhoz. A csoport 43 %-a lánchelyzetben van. 5 páros kapcsolat a szubjektív légkört mutatja. A közösség mozgósíthatósága itt is nehéz. 7 fő a külső baráti kapcsolatokkal rendelkezők száma.

A realizált baráti kapcsolatok szociogramján 4.sz. ábra (126. old.) két zárt centrum van. Az elmúlt évhez viszonyítva tömörebb, zártabb a kép.

A szociogramon látható még héttagu lánchalakzat, vonzásközpontjában egy háromszög, a párok, a centrumok és a lánc között. A szélen elhelyezkedők száma még mindig magas. 16-ról 14-re csökkent. Gyengítik a közösséget az osztályon kívüli kapcsolatok. A peremhelyzetűek nem kirekesztettek, csak korábbi kapcsolataik kötődései annyira erősek, hogy az új kialakult kapcsolatok még nem erősebbek.

Az osztály kölcsönösségi indexe: 64,1 %

" sűrűségi mutatója: 0,64

Bár az első osztályhoz viszonyítva kedvezőbbek a számszerű adatok, jelzik: nehezen mozgósítható, alacsony teljesítményt nyújtó, fellazult kohézió.

1/c. osztály - létszám 42 fő (15 fiú 27 leány)

Az elsődleges barátválasztás - kapcsolatteremtési igény szociogramja 5. sz. ábra (127. old.) központját két lánc adja. Egyik sem zárt, nem kapcsolódnak egymáshoz. A csoport 14 tagja lánchalakzatban tömörül. Kiegészíti 4 pár, és 5 peremhelyzetű személy. Az osztály szociometriai helyzetét tekintve átmeneti állapot egy kétcentrumú fejlett alakzat felé.

A lácban elhelyezkedők száma, a zárt alakzat hiánya azt

mutatja, hogy nehezen mozgósítható közös feladatok elvégzésére a közösség. A realizált kapcsolatok 6.sz. ábra (128.old.) egyközpontu, zárt háromszög hozzákapcsolódva egy láncsal. Az osztály 24 %-ára terjed ki befolyásoló hatásuk. A további alakzatok nem kapcsolódnak egymáshoz és a centrumhoz sem. Zártabb szerkezet, három háromszögből, négy párból és hat peremhelyzetükből áll. Egyközpontu, szélesperemű szerkezet. A közösség tagjainak jórésze a peremen helyezkedik, párok, peremhelyzetűek. A kiscsoportok az elzárkózás felé haladnak. A centrumban lévők elzárkóznak a többiektől, egymással szoros a kapcsolatuk. Hiányoznak az összekötő személyek, a hálózat összetartói. Az osztály kölcsönösségi indexe: 85,7 %.

" sűrűségi mutatója: 0,85 - mindkettő átlagérték.

Egy év elteltével a tanulók szociális kapcsolatteremtő igénye már megváltozott. 7.sz. ábra (129.old.) Nem alakult ki zárt centrum, nyitott láncokból leágazó csillagszerkezet foglalja el a központi helyet. Alacsony közösségi nivót jelez. Egy lánc 9 pár. Peremen 12 fő. A légkör a bensőséges kötődésnek kedvez. Még jobban szembetűnőek az előző megállapítások a realizált kapcsolatok szociogramján. 8.sz. ábra (100.Old.) Egyetlen, részben zárt központ, amelyhez nem kapcsolódik egyetlen alakzat sem. Kialakultak a kommunikációs csatornák, a láncok, azonban nem kapcsolódnak sehová, összekötő csillag itt sincs.

Hiányoznak az olyan tanulók, akik a különböző érdeklődési körű párokat (6 pár) és a központot összekötnék. A zárt csoportok hiánya, a láncszerkezetben működők száma pozícióeltolódást eredményez. 11 főnek nincs realizált kapcsolata.

Az osztály kölcsönösségi indexe: 76,1 %

" sűrűségi mutatója: 0,76 - mindkettő átlagérték.

A második osztályos állapot az első osztályéhoz képest alacsonyabb kapcsolódási szintet mutat. Ennek egyik alapvető magyarázata az, hogy egy év után, a második osztály elején új osztályfőnököt kapott az osztály. Az új osztályfőnök személyisége, követelményei, módszerei változást jelentettek a tanulók személyközi viszonyaiban.

1/d. osztály létszám 42 fő (35 leány, 7 fiu)

A csoportfejlődés kezdetén a kapcsolatteremtési igény a legmagasabb az első osztályok között ebben az osztályban. Laza szerkezet, lánc, páros kapcsolatokkal. Központi zárt alakzat nincs. Két triád, csillaghoz hasonlóan kapcsolódott. Láncok, a szerkezet 70 %-a. Csatlakozik még három pár és két peremhelyzetű. A mezőnek nincs saját központja, nincs zárt alakzata, amely a társas mező többi részét érintené. Pozitívuma a csoportnak, hogy csak egyetlen peremhelyzetű tagja van. A társasmező légköre szubjektív. 9.sz. ábra (131.old.)

A realizált kapcsolatokat feltüntető szociogramon 10.sz. ábra (132. old.) egy központ, egy láncba épült zárt négyszög uralja. Két zárt háromszög, öt lánc leágazással. Egyetlen párossal és három peremhelyzetűvel zárul a sor. Kialakult egy vezető mag. Befolyása az osztály 16,6 %-át érinti.

Egyetlen csillag sincs az alakzatban, a kapcsolat nincs biztosítva.

Az osztály kölcsönösségi indexe: 92,6 %

" sűrűségi mutatója: 0,92 - mindkettő átlagérték feletti, jó.

Második osztályban a kapcsolatteremtési igény alapján laza szerkezet, öt láncból - és hat peremhelyzetükből áll. Az alakzatok nem kapcsolódnak egymáshoz. 11.sz. ábra (133.old.) Realizált kapcsolatok szociogramja 12.sz. ábra (134. old.) a három évfolyam között a legzártabb, zárt négyszög. Nem kapcsolódik a láncok egyikéhez sem. Nem kapcsolódnak a párok sem. Hét peremhelyzetű van a társas mezőben.

A peremhelyzetűek ebben az osztályban és a másik kettőben is nem a szociális igénytelenség miatt kerültek a peremre (a legtöbb esetben), hanem azért, mert a korábbi kötődésük erősebb, mint az osztályközösségben kialakulóban lévő. Azonos lakóhely, érdeklődési kör, sportkör stb. adja realizált baráti kapcsolatukat az osztályközösségen kívüli közösségekben. Az osztály kölcsönösségi indexe: 83,7 %, ugyanez első osztályban 98,2 %, minimális visszaesés. A sűrűségi mutató 0,83. Ebben az osztályban mindkét évben a kölcsönösségi indexek a maximum felé közelítenek. Ez az osztály képes együttes nagy teljesítményekre. Kedvező a közösségi légkör.

Néhány példa a barátválasztások indoklásaiból:

"...val az élen 4 éve együtt kerékpározunk... az általános iskolában már 3 évet együtt kosaraztunk és most is."

(2./c. 27-es fiú)

"Közös az érdeklődési körünk, szeretjük a zenét, a fotózást. Együtt fotózunk, zenét hallgatunk." (2/c. 29-es fiu)

"Régóta barátnőm, egymás mellett lakunk, jól megértjük egymást. Sokszor együtt vagyunk." (2/c. 22-es leány)

"Általános iskola óta barátnőm. Nagyon jól megértjük egymást. Sokat vagyunk együtt." (2/c. 14-es leány)

"Sokat vagyunk együtt, beszélgetünk, barkácsolunk, kerékpárturákat szervezünk." (2/d. 33-as fiu)

"...val azért barátkozom szívesen, mert ismerjük egymást minden tekintetben. Nagyon sokat vagyunk együtt." (2/c. 4-es leány)

"... tanácsokat adunk egymásnak. Sokat járunk egymáshoz, sok közös ismerősünk van." (2/c. 3-as leány)

"... együtt motorozunk, szerelünk." (2/c. 2-es fiu)

A kiragadott példák jellemzőek mindhárom osztály (illetve 6) indoklására. Szembeötlő a különbség a lányok és fiuk választása között. A lányok barátkoznak, együtt vannak önmagáért a kapcsolatért, az együttlétért, a barát személyéért, a baráttal. A fiuk a barátot valamilyen célért végzett tevékenység közben találják meg. A kedvelt tevékenység közös végzése barátságuk egyik meghatározó motivuma. A lányok választását az adott személy maga, közelsége, a vele való együttlét határozza meg.

A rokonszenvi választás általános, szubjektív színezetű kérdése mellett - Ki a legjobb barátod? - az

aktivitásra vonatkozó funkció jellegű választással - a szervezésre

képesség szerinti választással - in-

tellektuális tulajdonságok alapján (tanulás).

Képesség szerinti választással - aktivizásra (munka) nyilatkoztak meg a tanulók. A kérdések azokra az ismeretek, jártasságok, készségek, képességek feltárására irányultak, amelyek az adott csoportban reális értéket képviselnek. Megfogalmazásuk azt a célt szolgálta, hogy a tanulók feleleteikkel választ adjanak, mennyire szubjektívek motivumaik a személyes választásokban és mennyire objektívek választásaik a funkciók betöltését illetően.

A funkcióra választásban és a személyes választásban milyen módon érvényesültek a szubjektív motivumok és milyen módon befolyásolták a döntést az osztályban kialakult normák?

Összehasonlítva a barát és funkcióra választás ábráit - a barátválasztás ábráit a laza szerkezet, láncok, párok uralják, tehát a szubjektív beállítódás érvényesülése jellemzik. Míg a funkciójellegű választások ábráit a több, határozott központ köré tömörülés jellemzik.

A leghatározottabban tapasztalható ez az 1./d. osztály szervezésre vonatkozó 19.sz. ábrán (141.old.). Két centrum, a 12-es és a 18-as személlyel, hatáskörükbe tartozik az egész osztály. Mindkettő az osztály valamennyi tagjával kapcsolatban áll. Szervezett közösség, gazdag szokásrendszerrel. Páros kapcsolat nincs, ez a feladatra, a teljesítményre irányuló feszültség jelzése. A peremen egy kapcsolat nélküli személy a 42-es. Dunántulról jött, nem ismeri társait, őt sem ismeri senki. Így került peremhelyzetbe.

- Jól irányított, nyugodt légkör jellemzi az osztályt.

Az 1./c. osztály 16.sz. ábra (138.old.) szervezés, egy fiu 29-es, és egy leány 12-es köré csoportosulást mutat. Az 1./a. osztály 13.sz. ábrája azt mutatja (szervezés) ebben az osztályban vált szét a legkevésbé az objektív és szubjektív választás. A barátválasztás motivációi belejártszanak a funkcióba választás motivumai közé.

Az 1./d. osztály intellektuális választása 20.sz. ábra (142.old.) szintén az objektivitást tükrözi. A 11-es, aki a központban áll, jó képességű, segítőkész ember. Az osztály 76 százalékával áll kapcsolatban. Az osztály másik része egy 10 főt mozgósító kiscsoport. Középpontban egy szintén jóképességű, igyekvő lánnyal. Van még egy pár, és hat fő a peremen. Ezeknek kapcsolatuk, választásuk nincs.

Pl.: "Senkivel sem dolgoznék közösen. A gyakorlati munkában hátráltatnám, borzalmasan ügyetlen vagyok." (16-os leány)

"Senkivel, nem vagyok gyakorlatias." (39-es fiu)

Mindhárom osztály kapcsolatteremtési igényéről és a realizált kapcsolatairól készült ábra bizonyítja, hogy tagjai a barátságra vonatkozóan főként szubjektíven választottak. A funkcióra választáskor objektívek. A legjobban az 1./a. osztályban van még összefonódva a választás.

Az 1./d. osztályban tudatos a legjobban a kétféle választás motivuma. A közösségi funkciókat érintő választások kevésbé szóródnak, mint a rokonszerző választások. Az osztály tagjai a közösségi funkciók betöltésekor kialakult mércéhez igazodnak. Van szociális közvélemény, a személyes kapcsolatok függetlenek a csoportnormától. A mérés olyan látszólagos ellentmondásos esetet is produkált, amikor a

KISZ-funkcionáriusok a peremen helyezkednek el. Pl:

1./a. osztály 1. ábra 8-as személy

2. ábra 8-as személy

2./a. osztály 3. ábra 8-as személy

4. ábra 8-as személy helyzeténél fogva /miután más osztályokban lévő tagok vezetője is/ két külső kapcsolatot jelentő igényt jelez. "Közvetlen, segítőkész, barátkozó". Az osztálytársak elismerik, mint mozgalmi vezetőt elfogadják, mint bizalmas barátot azonban nem.

Ugyancsak a peremen áll az 1./a-ból a 20-as leány, KISZ-funkciót tölt be. Osztálytársai kapcsolatát igényli, azonban akit ő szeretne barátnak, az másfelé orientálódik.

"... azért, mert az osztályban ők állnak hozzám legközelebb. Barátaim." - írja. Baráti kapcsolata tehát osztályon belül nincs. Közösségi vezető, ugyanakkor a funkcióválasztáskor helyzete nem egyértelmű. (13.sz. ábra) Három osztálytárs választása esett rá. Nem kedvező a helyzete. Az osztályközösség egyik vezetője, de a közösség tagjai nem (alig) fogadják el.

Ez a másfél tanéves időszak egyéni és közösségi történéseivel, osztályszerkezetével az előzménye az újabb nagy változásnak, a fakultáció választásának.

Az osztályok szerkezete a fakultáció választása után.

2./a. osztály

A barátválasztás alapján készült realizált kapcsolatokat szemléltető 22.sz. ábrán (144. old.) szerkezeti-

leg csak láncokat és párokat találunk. A realizált kapcsolatok ábrája 23.sz. (145. old.) egy fejlettebb, jól elkülönülő szerkezet. Egy lánc leágazásokkal, majd két lánc, három pár és hat személy. Ez a kép fakultáció választását követően átrendeződés után állt elő. Az első 13 főből álló lánc zárt háromszöggel, minden tagja matematika-fizika blokkot választott. Kapcsolatukra a kölcsönös baráti kötődés a jellemző. A következő tanévben kiinduló szerkezet lehet az osztályközösség kialakításában egy ilyen, bár láncalakzat, de egymáshoz szorosan kötődő szerkezet.

A következő lánc lányoké a 37, 18, 36-os szintén matematika-fizika blokkot választotta, a 40-es a matematika-biológiát, a 25-ös matematika-történelmet, a 29-es matematika-történelmet és a 31-es is matematika-történelem blokkot. Ezek a tanulók a választott fakultációs tárgy (második) óráin már más csoporthoz kerülnek, egy kivételével - ez a 25-ös, aki magyar-történelem fakultációs osztályba került. Baráti kapcsolataik indoklásánál nem szerepelt az azonos képzési irány választása. - "Barátság" nem jelentkezett a fakultáció választásának indokai között.

A 3. lánc fiukból áll, a zárt háromszög két tagja a 9, 10 és 3-as fizika-biológia osztályba kerülnek. Ki kell emelni a 9, 10-es fiut, barátságuk első osztálytól kölcsönös, megalapozott.

10-es a 9-esről: "Mindig vidám, kitartó, jó barát".

9-es a 10-esről: "Mindenben jól megértjük egymást, együtt járunk tovább iskolába, egy fakultációt választottunk".

A páros baráti kapcsolatok közül a 32, 33-as fiuk kapcsol-

lata első osztálytól kezdve megvan (általános iskola). Kapcsolatuk erősödött. Matematika-fizika fakultációt választották. 2., 4.sz. ábra. 31-32. A sorszám az osztály létszámának változása miatt módosult. "Szerencsnénk van, érdeklődési irányunk azonos, így együtt maradunk végig a középiskolában". A peremen lévő 8-as leány a középiskolában első osztálytól kezdve nem talált igaz barátot. "Igazi barátom nincsen, de közel áll hozzám X az osztályon kívül."

Az 1-es fiúnak van kapcsolatteremtési igénye. Első és második osztályban osztályán kívüli személyt nevezett meg. A fakultáció választása után szintén más iskolából - "Ő egyidős velem, együtt nőttünk fel, s így ismerjük egymás gondolatát, terveit". Ez a kapcsolat olyan erős, hogy a két középiskolai év, az új osztálytársak hatására sem lazult meg.

A 16-os fiú második osztályban 3.sz. ábra, igényli a 33-as kapcsolatát, a 33-as erről az igényről nem vesz tudomást, így peremhelyzetűvé válik. 4.sz. ábra, második osztály, első félév. Fakultáció választás után a 37-es felé orientálódik - 22. ábra - de kapcsolatteremtő igénye válasz nélkül maradt, így újra peremre került. A 19-es első osztályban a 3-as felé próbálkozott, ez az igény nem talált kielégítésre, így első osztályban realizált kapcsolat nélkül maradt. Második osztályban a 3-as felé próbálkozott. Ez az igény nem talált kielégítésre, így első osztályban és második osztályban (első félév) is realizált kapcsolat nélkül maradt. Próbálkozik még a 33-as felé - 3.sz. ábra - első helyen, ugyanakkor kölcsönösen választják egymást

a 15-össel - 4.sz. ábra. Ez a barátság nem bizonyult tartósnak a fakultáció választása után: annak ellenére, hogy mindketten matematika-fizika blokkot választottak. A második osztályos választási igényével próbálkozott újra, de most is eredménytelenül, így peremre került. - 23.sz. ábra (145. old.)

A 24-es - 3-4.sz. ábra -, a 23-as (a létszámváltozás miatt,) első és második osztályban sem talált barátot. Korábbi osztálytársa, akivel a kapcsolatot tartja, még a fakultáció választása után is "... volt osztálytárs, a 624-es Ipari-tanuló Iskolába jár".

27-es - 22-23.sz. ábra - korábban 26-os sorszámmal szerepelt. Mindhárom választása osztályon kívülre esett. Az első "... már 6 éve ismerjük egymást. Őszintén megbeszéljük problémáinkat".

A peremen lévők valamennyien matematika-fizika blokkot választottak. Az 1, 24 és a 27. személyen kívül a másik három elképzelhető, hogy az új tanévben osztálytársaik vagy a más osztályból ebbe a fakultációba kerülők közül ki tudják elégíteni kapcsolatteremtési igényüket, megtalálják barátjukat.

2./c. osztály

Hasonlóan a 2./a. osztályhoz, az osztály szerkezete láncokból, párokból és peremhelyzetüekből áll - 24-25.sz. ábra (146) (147. old.). Ez az osztályszerkezet ebben az osztályban is a fakultáció választása utáni átrendeződés eredménye.

A 9 főből álló lánc 6 tagja (30, 42, 12, 13, 3, 37) együtt marad biológia-fizika fakultációban, 3 tagja pedig más-más fakultációt választott. A második baráti lánc 3 tagja (29, 35, 24) a biológia-kémiát választotta. A másik 7 más tantárgycsoportot választott. A harmadik láncból 3 fő (20, 25, 23), a negyedikből 2 fő (33, 40) biológia-fizikát. A többi tanuló más tantárgycsoportot választott.

Az első lánc két tagja (14, 13) kapcsolata régi, kipróbált barátság. 13-as a 14-esről: "Közös az érdeklődésünk. 10 éve együtt járunk énekelni és közel 14 éve ismerjük egymást. Céljaink hasonlóak, megbeszéltük, ezt (biológia-fizika) a fakultációt választjuk."

14-es a 13-asról: "... sok mindenben egyetértünk, régóta barátok vagyunk, mindketten a fizika-biológiát választottuk."

A 6 intim párról: a 33-40, a 6-32-es pár marad biológia-fizikán, míg a másik négy pár más fakultációt választott. 7 fő, 2 leány és 5 fiu peremhelyzetű. A 16-os leány első osztályban kölcsönös baráti kapcsolattal rendelkezett - 6.sz. ábra. Második osztályban - 8.sz. ábra - peremhelyzetűvé vált, fakultáció választás után a 17-es leány kapcsolatát keresi, aki ezt az igényt nem viszonzozza. A 17-es magyar-orosz fakultációt választott, a következő tanévtől nem lesznek osztálytársak. Barátságuk kialakulása nem valószínű. A 22-es leány "barátaim iskolán kívül vannak (első-sorban általános iskolás korukból) és a szomszédunkban lakó leány, akit régóta ismerek és a legjobb barátnőm." Az 5-ös fiu szintén osztályon kívül találta meg barátját. Hiába keresi a 36-os

az 5-ös barátságát (az előző miatt viszonzatlan marad) így mindkettő peremre kerül. A 15-ös fiu első osztályban, de másodikban sem talált barátot osztálytársai között. Fakultáció választása után a 29-es barátságát keresi, de az nem viszonzozza. Jövőre talán teljesül kívánsága, mindketten kémia-biológia fakultációt választottak. A 21-es fiu második osztálytól az osztály perifériáján van. Szintén a 29-essel szeretne barátkozni, pozitív reagálás erre az igényre nincs. A jövő tanévben egymásra találásuk lehetséges, mindketten kémia-biológia fakultációt választottak. Végül - a 38-as fiu, aki első és második osztály fél évében baráti kapcsolattal rendelkezett, fakultáció választás után nem igénylik kapcsolatát osztálytársai, ő maga pedig így nyilatkozott: "Sok barátom van, nemcsak az osztályban. Tudom, hogy ez nagyon általános. Az érdeklődések nagyon differenciálódtak. Tudtommal sehol sincs ellenségem. Mindenki vel nyílt és őszinte vagyok és viszont." Angol-történelem blokkot választotta, új osztályközösségbe kerül.

2./d. osztály

Az eddigi legjobb szervezettségű osztályszerkezet itt is felbomlott. 26.-27. ábra (148. old.) A 10-8 főből álló láncok zárt szerkezetekkel széthullottak egy 5, két 4 és három 3 főből álló láncra. Az előző szerkezetből fennmaradt három párt alkotó személyek kicserélődtek. Megkétszereződött a peremhelyzetűek száma is. Az 5 főből álló lánc, fakultáció választása a következő: 31-38 fizika-biológia, 20 magyar-történelem, 32-36 matematika-történelem fakultá-

cióra jelentkezett. A 32-36-os személyek egymás barátnői - együtt maradunk! - írják.

A két 4 főből álló lánc tagjai szintén osztály illetve csoportváltoztatás előtt állnak: a 29-es fizika-biológia, a 22-23-as magyar-történelem, a 25-ös orosz-történelem fakultációt, a 37-11-es biológia-fizikát, a 12-es magyar-történelmet, a 10-es kémia-biológia tantárgycsoportot választott. Ki kell emelni a 22-23-as személyek barátságát. Első osztályban megtalálták egymást - 9-10.sz. ábra - majd második osztály félévéig ez a kapcsolat lazult, - 11-12.sz. ábra - más váltotta föl. A fakultáció választás után megújították kapcsolatukat: "Egy helyre megyünk, régóta barátkozunk, segítünk egymásnak".

A második osztály elején találták meg egymás barátságát a 11 és 37-es leányok - 11-12.sz. ábra. Azonos tantárgycsoportot választottak, harmadik osztályban is együttmaradnak. A három 3 fős láncból mindhárom tag más-más fakultációt választott. Barátságuk (az osztálytársi egymásmellettiségből) a párhuzamos osztályok között is folytatódik vagy megszakad.

A három pár tagjai sem választottak azonos fakultációt. - Az osztály perifériáján állók szintén sokféle fakultációt választottak (hétféle párosítás). Néhány tanulóról: a 39-es fiú az első osztályban is az osztály perifériáján állt. Második osztály első félévében új fiú érkezett az osztályba. Zárkózott, komoly, jóképességű. Félévkor még ő is az osztály perifériáján állt - 12. sz. ábra -

Fakultáció választása után a 39-es próbálkozik kapcsolatot teremteni a 42-essel, akinek válasza: "Barátaim még nincsenek, leginkább a 42-essel beszélgetek". Mindketten a kémia-biológia fakultációban folytatják tanulmányaikat.

A 2, 6-os tanulók második osztály félévéig és a fakultáció választása után is peremhelyzetűek. Baráti kapcsolatuk osztályon kívül van.

A fakultáció választása után az osztályok baráti kapcsolatainak szerkezete megváltozott. Ez az átrendeződés a harmadik osztály elején bekövetkező végleges változást előzi meg. Az osztályok tanulói között fennálló baráti kapcsolatok jól mutatják: az azonos tárgyakat választók egymás mellé csoportosulnak.

A következő tanévben egy-egy kialakult baráti lánc kerül át együttesen az új osztályba. Más csoportok szintén baráti láncokat alkotnak, de fakultáció választásuk szórt, az új tanévet más-más osztályban kezdik meg. Barátságuk így a saját osztályuk keretén kívül folytatódik. Színezik az új osztályközösség életét, vagy felbomlanak.

Elmondhatjuk: a baráti kapcsolatok kis számban voltak hatással a fakultáció választására. Ezek az esetek a többéves osztálytársi, iskolatársi kapcsolatokon, azonos érdeklődési területeken alakulnak. A továbbiakban megalkotják harmadik osztályban a tényleges, tartalmas, esetenként baráti kapcsolatokat is jelentő munkakapcsolatokat.

A tanulóknak, akik a gimnáziumba iratkoztak, már az általános iskola 8. osztályának félévéig értékelni kellett önmagukat, hajlamaikat, képességeiket, hiszen akkor döntöttek el véglegesen: tovább fognak tanulni. A gimnázium még egyszer döntés elé állította a tanulót, szülőt, pedagógust a második osztály második félévében - az addigi felzárkóztatás, megismerés, orientálás időszakának lezárásaként, a fakultáció választása.

Megerősítést kaptak ebben az időszakban azok a tanulók, akik az általános iskolából jó eredménnyel nyertek felvételt, kitartó, eredményes munkájuk alapján ténylegesen továbbjutottak kitűzött céljuk, a továbbtanulás felé. Másik csoportot azok a tanulók alkották, akik nem rendelkeztek elképzeléssel, de képességeik alapján feltételezhatték, az életpályákra felkészítést. Ezeknek a tanulóknak is az orientáció és saját képességeik alapos megismerése adta a célt - a középiskola elvégzésével magas színvonalu elméleti ismeretekkel és a gyakorlati képzés során szerzett tapasztalatokkal hagyhatják el iskolájukat, elhelyezkedhetnek, pl. a könyvtárosi gyakorlati képzésben részesülők.

Első osztályban a tanulók pályaelképzelése a 8. osztályos teljesítményük alapján, azt figyelembe véve a következő:

Tanulmányi eredmény	Pályaelképzelés	létszám	%
3,5-4,5	nincs	11	91,66
	orvos	1	össz: 12 fő 10,08 %

Tanulmányi eredmény	Pályael- képzelés	létszám	%
4,5-4,99	nincs	34	85 össz: 40 fő 35,61 %
	pedagógiai	3	
	gyógyszerészeti	1	
5	nincs	56	83,58 össz: 67 fő 56,30 %
	orvosi	4	
	pedagógiai	3	
	matematikai	1	
	term.tudományos	1	
	régész	1	
	mérnök	1	

Az első osztályos tanulók nagy többségének nincs pályaelképzelése (84,87 %). A pályaelképzeléssel rendelkezők (15,13 %) hétféle szakma felé orientálódnak. Közülük az első csoportba tartozók orvosi pálya elképzelése nem reális, a második illetve harmadik csoportba tartozók elképzelése - tanulmányi eredményük alapján elképzelhető, reális.

Az első osztályban elért tanulmányi eredmény, mint döntő minősítés, értékelés, a tanulók számára a következő pályaelképzeléseket eredményezte második osztály végén:

Tanulmányi eredmény	Pályael- képzelés	létszám	%
5	nincs	1	9,76
	orvosi	8	
	mérnöki	2	
	matematikai	2	
	pedagógiai	2	
	nyelvész, tolmács	2	
	vegyész	1	
	közgazdasági	1	
	7 szakma		össz: 19 fő

Az egy tanéves megfigyelési időszak eredményeképpen, amely időszak általános képzése folyamán rendszeresen mérték a tanulók teljesítményeit, egyéni képességeiket megfigyelték, lehetővé vált a tanulók számára erőik kipróbálása, képességeik felismerése, mélyítése. - 88,23 százaléka rendelkezett pályaelképzeléssel, a 11,76 százalék mellett, akik pályaelképzelése még nem alakult ki.

A tanulmányi eredmények alapján nem reális az első csoport elképzelése, a második csoportban az orvosi és a jogi pálya (korábbi évek felvételi tapasztalatai, továbbtanulási lehetőségek alapján), a második csoport többi, a harmadik és a negyedik csoport elképzelése reálisnak ítéltető.

A második osztályban elért tanulmányi eredmény alapján a tanulók pályaelképzelése a következőképpen alakult:

Tanulmányi eredmény	Pálya- elképzelés	létszám	%
1	mezőgazdasági orvosi könyvtárosi 3 szakma	2 1 1	össz: 4 fő 3,39 %
2,5-3,5	nincs pedagógiai 1 szakma	1 1	0,84 össz: 2 fő 1,68 %
3,5-4,5	nincs pedagógiai orvosi mérnöki jogi egészségügyi mezőgazdasági közgazdasági gyógyszerészeti műszaki nyelvész, tolmács pszichológus 11 szakma	13 17 12 5 4 5 2 2 1 1 1 1 1	20,96 össz: 62 fő 52,1 %
4,5-4,9	nincs orvosi pedagógiai mérnöki jogi közgazdasági katonai nyelvész, tolmács 7 szakma	6 11 2 6 2 2 1 1	15,78 össz: 38 fő 31,93 %

Tanulmányi eredmény	Pályael- képzelés	létszám	%
5.	nincs	4	4,8
	orvos	5	
	matematikai	3	
	mérnöki	1	össz: 13 fő
	3 szakma		10,92 %

A tanulmányi eredmények alakulása és a reálisabb képességek bemérésének eredménye a kialakult kép. Az első és második csoport és a harmadik csoportból az orvosi, jogi és pszichológusi pályaelképzelés nem reális, a többi reális lehetőségeken alapul.

Pályaelképzeléssel rendelkezik a tanulók 79,84 százaléka. Nincs elképzelése (illetve a választás miatti elbizonytalanodás) a tanulók a 26,16 százalékanak.

IV.

A fakultáció választása

Az első két év általános képzése során megfigyelt adatok, tevékenységek és gyakorlati foglalkozások teljesítményei, tényei alapján javasolta az iskola a fakultációs irányokat a második osztály végén a tanulóknak.

Fakultációs választások:

Matematika-fizika (35 fő)

2./a. 29 fő (22 fiú, 7 leány)

2./c. 5 fő (4 fiú, 1 leány)

2./d. 1 fő (fiú)

Matematika-történelem (5 fő)

2./a. 2 fő (leány)

2./c. 1 fő (leány)

2./d. 2 fő (leány)

Fizika-biológia (36 fő)

2./a. 4 fő (3 fiu, 1 leány)
2./c. 21 fő (18 leány, 3 fiu)
2./d. 11 fő (10 leány, 1 fiu)

Fizika-kémia (1 fő)

2./c. 1 fő (fiu)

Magyar-történelem (16 fő)

2./a. 3 fő (leány)
2./c. 1 fő (leány)
2./d. 12 fő (10 fiu, 2 leány)

Magyar-angol (1 fő)

2./d. 1 fő (fiu)

Magyar-orsz (4 fő)

2./c. 1 fő (leány)
2./d. 3 fő (leány)

Orosz-angol (3 fő)

2./c. 1 fő (leány)
2./d. 2 fő (1 fiu, 1 leány)

Könyvtár - 2 idegen nyelv (3 fő)

2./d. 3 fő (leány)

Történelem-földrajz (1 fő)

2./c. 1 fő (leány)

Biológia-földrajz (4 fő)

2./c. 2 fő (1 fiu, 1 leány)
2./d. 2 fő (1 fiu, 1 leány)

Kémia-biológia (11 fő)

2./c. 6 fő (leány)
2./d. 5 fő (leány)

Történelem-angol (1 fő)

2./c. 1 fő (fiu)

A tanulmányi eredményt és a fakultáció választását vizsgálva:

Tanulmányi eredmény	Fakultáció (száma)	lét- szám	Össz.	%
1	biol.-kémia könyvt.-2 id.ny. (2)	3 1	4	3,36
2,5-3,5	magyar-történelem biol.-kémia (2)	1 1	2	1,68

Tanulmányi eredmény	Fakultáció (száma)	létszám	Össz: %
3,5-4,5	fizika-biológia matematika-fizika magyar-történelem biológia-kémia biológia-földrajz könyvtár-2 idegennyelv orosz-angol magyar-orosz történelem-földrajz történelem-angol matematika-történelem (11)	18 15 12 5 4 2 2 1 1 1 1	62 52,1
4,5-4,9	fizika-biológia matematika-fizika magyar-történelem matematika-történelem magyar-orosz biológia-kémia fizika-kémia magyar-angol orosz-angol (9)	13 2 3 3 2 2 1 1 1	38 31,93
5	matematika-fizika fizika-biológia matematika-történelem (3)	8 4 1	13 10,93

A fakultatív lehetőségek közül a legtöbbet a 3,5-4,5 tanulmányi eredményt elérő tanulók használták föl, utána a 4,5-4,9 tanulmányi eredményűek következnek.

Alapvető hiányossága a kialakított fakultatív szerkezetnek, lehetőségeknek, hogy amíg a felsőfoku tanulmányokra biztosítja a felkészítést az egyetemi, főiskolai terü-

leteknek megfelelő tantárgyblokkokkal, addig az életpályára előkészítés, felkészítés szegényes, szűk, szinte nem megoldott. A gyakorlati képzés megoldása leszűkül a könyvtár-két idegen nyelv blokkra. Ezt a fakultációt (gyakorlati képzést) a tanulók 2,5 százaléka választotta. Lényegében a fakultatív képzést életre hívó egyik szükségletnek mond ellent = a gyakorlati élet bizonyos területeire előkészítésnek, a gyakorlatiasabb tevékenységek iránt jobban érdeklődő és ezekben jobb képességet, tehetséget felmutató tanulókat felkészíteni olyan gyakorlati életpályára, amelyek a gimnáziumi általános műveltséget kívánják. A vizsgált három osztályban ez a kialakult fakultatív szerkezet.

A legkedvesebb tantárgy és a fakultáció választása közötti összefüggés a következő:

Első osztályban a legkedvesebb tantárgy megegyezett a második osztály fakultatív blokkjának tantárgyával.

Az értelmiségi származású tanulók 86,95 %-a,
a fizikai származású tanulók 94,11 %-a,
az alkalmazott származású tanulók 80,76 %-a.

A legmagasabb számú egyezés a fizikai származású tanulóknál tapasztalható. Az összlétszámból a tanulók 83,35 százaléka választotta az első osztályban legkedvesebb tantárgynak megfelelő fakultációt.

Második osztályban az értelmiségi származású tanulók 62,12 százaléka, a fizikai származású tanulók 85,71 százaléka, az alkalmazott származású tanulók 58,33 százaléka választotta a legkedvesebb tantárggyal megegyező fakultációt.

A két osztályban hasonlóak a különbségek, bár második osztályban az egyezések százaléka csökkent mindhárom csoportban. Az egyre reálisabb elképzelést, tervezést és döntést jelenti.

A tanulók érdeklődésének vizsgálatával választ kapunk arra, mit tartanak életcéljuknak. Rangsorolva a "legfontosabb"-tól a következők szerepeltek életcéljuk megfogalmazásában: 1. boldog családi élet, 2. jó anyagi körülmények, 3. munkának élni, 4. a világ tökéletesebb megértésére törekedni, 5. okossá és képzetté válni, 6. felelősségteljes munkát végezni, 7. mások szeretetét megnyerni, 8. másokon segíteni, 9. élvezni az életet, 10. kalandos életet élni, 11. nagy alkotást létrehozni, 12. békességet találni, 13. belső átélést művészién kifejezni.

Az érdeklődés - életcél és a fakultáció választásának összevetése:

Életcél (első 5)	Fakultáció	Pálya- elképzelés	legkedve- sebb tant.	tan. átl.	lét- szám
1.	mat.-fiz.	közgazdász	matem.	3,5-4,5	15
2.		mérnök	fizika	4,5-4,9	2
9.		matematikus	fizika	5	8
6.		katonai	fizika		
4.		mezőgazd.	mat-fiz.	össz.: 25	
1.	mat.-tört.	pedagógus		3,5-4,5	1
2.				4,5-4,9	3
6.				5	1
5.				össz.: 5	
3.					

Életcél.	Fakultáció	Pályael- képzelés	Legkedve- sebb tant.	tan. átl.	lét- szám
1. 8. 3. 7. 4.	fiz.-biol.	orvos gyógyszerész pedagógus	fizika fizika	3,5-4,5 4,5-4,9 5 össz.: 35	18 13 4
2. 5. 1. 8.	fiz.-kém.	gyógyszerész	fiz.kém.	4,5-4,9 össz.: 1	1
1. 2. 3. 7. 4.	magy.-tört.	pedagógus jogász újságíró	magy.tört.	2,5-3,5 3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 16	1 12 3
2. 5. 3. 1.	magy.-angol	nyelvész- tolmács	magy. ang.	4,5-4,9 össz.: 1	1
3. 1. 8.	magy.-orosz			3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 3	1 2
1. 5. 7. 9. 8.	orosz-ang.	pedagógus	ang.	3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 3	2 1
3. 1. 5. 2. 7.	könyvtár- 2 idegen nyelv	könyvtáros tolmács	id.nyelv	1 3,5-4,5 össz.: 3	1 2

Életcél	Fakultáció	Pályael- képzelés	Legkedve- sebb tant.	tan. átl.	lét- szám
3. 1. 12.	tört.- földrajz	pedagógiai	földrajz	3,5-4,5 össz.: 1	1
1. 6. 3. 8. 12.	biológia- földrajz	egészségügyi mezőgazd.		3,5-4,5 össz.: 4	4
1. 2. 3. 7. 8.	kémia- biológia	orvos agrármérn. vegyszer mezőgazd.	biológia kémia	1 2,5-3,5 3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 11	3 1 5 2
13. 1. 8.	tört. angol	közgazd.	tört. angol	3,5-4,5 össz.: 1	1

A táblázat adatai hiányosak néhány fakultációs csoportnál. A megkérdezett tanulók ezekben az esetekben még nem rendelkeztek pályaelképzeléssel és így a legkedvesebb tantárgy is hiányzik ezeknél a fakultációknál.

A tanulók érdeklődése, életcélja a választott fakultáció, a pályaelképzelés, a legkedvesebb tantárgy és a tanulmányi eredmény megfelelnek egymásnak. A fakultáció választása a tanulók elképzeléseinek megfelelően, képességeik, elért eredményeik alapján történt. (A gyakorlati életpályára felkészítésről megállapítottak fenntartása mellett.) Kivé-
tel: - biológia-kémia tantárgycsoportnál, ahol 3 tanuló elégtelen osztályzattal zárta a tanévet, és 1 tanuló kö-
zülük orvos, 2 pedig mezőgazdász kívánt lenni. A mező-

gazdasági pálya elképzeléséhez kapcsolódó életcél sem adekvát.

- a könyvtár-két idegen nyelv gyakorlati fakultáció-nál 1 tanuló elégtelen osztályzata,

- a történelem-angol fakultációs csoportnál 1 fő közgazdász elképzeléssel rendelkezik, legfőbb életcélja belső átéléseinek művészi kifejezése.

Az első osztályban beindult és a második osztályban folyamattossá vált orientációs tevékenységi körök által biztosított lehetőségek eredménye a tudatos fakultáció választás volt.

Lényeges és fontos a jövő megtervezésével kapcsolatban, milyen természetű munkát szeretne végezni az ember a választott pályán. A tanulók tevékenységével, munkavégzésével kapcsolatos feltételeket kívántuk feltárni. A munkával kapcsolatos feltételek rangsora a következő: 1. sok változatosság, 2. érdekesség, 3. felelősségteljes munka, 4. más segítése, 5. precíz munka, 6. több ember együttműködése, 7. elmélyült gondolkodás, 8. határozottan megjelölt feladatok, 9. nagy vállalkozás, 10. aprólékos, 11. gyors elhatározást követelő, 12. kezdeményező erőt kíván, 13. nagyvonalu, 14. más meggyőzése, 15. gyors munka, 16. fizikai munka, 17. egyszerű, problémamentes munka.

Első és legfontosabb követelmény a végzendő munkával kapcsolatban az érdekesség, változatosság. A személyi érintkezés és gyakoriság is lényeges és fontos.

A munkával kapcsolatos érdeklődés és a fakultáció választásának összevetése:

Munkával kapcs. érdeklődés	Fakultáció	Pálya- elkép- zelés	Legked- veőbb tant.	tan. eredm.	lét- szám
1.	matematika	mérnök	fizika	3,5-4,5	15
2.	fizika	matemati- kus	matem.	4,5-4,9	2
7.				5	8
5.		közgazd.			
3.		katonai mezőgazd.		össz.:	25
2.	matematika	közgazd.	matem.	3,5-4,5	1
7.	történelem	mezőgazd.		4,5-4,9	3
5.				5	1
3.				össz.:	5
3.	fizika-	orvos	fizika	3,5-4,5	18
1.	biológia	gyógyszer.		4,5-4,9	13
2.		pedagógus		5	4
11.				össz.:	35
4.					
3.	fizika-	gyógyszer.	fizika	4,5-4,9	1
2.	kémia		kémia		
4.				össz.:	1
2.	magyar-	pedagógus	magyar	2,5-3,5	1
11.	történelem	jogi	történe-	3,5-4,5	12
7.		újságíró	lem	4,5-4,9	3
6.		pszicho-			
5.		lógus		össz.:	16
1.	magyar-	nyelvész,	magyar,	4,5-4,9	1
3.	angol	tolmács	angol		
2.				össz.:	1
12.					
1.	magyar-			3,5-4,5	1
8.	orosz			4,5-4,9	2
3.					
2.				össz.:	3
10.					

Munkával kapcs. érdeklődés	Fakultáció	Pálya- elkép- zelés	Legked- vesebb tant.	tan. eredm.	lét- szám
2., 1. 5. 8. 7.	orosz- angol	pedagógus	angol	3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 3	2. 1 3
4. 1. 2. 3.	könyvtár 2 idegen nyelv	könyvtáros tolmács	könyv- tár, idegen nyelv	1 3,5-4,5 össz.: 3	1 2 3
1. 2.	történelem földrajz	pedagógiai	föld- rajz	3,5-4,5 össz.: 1	1 1
1. 5. 2. 8. 6.	biológia földrajz	egészségügyi, mezőgazdasági	föld- rajz	3,5-4,5 össz.: 4	4 4
1. 2. 9. 10. 5.	biológia kémia	orvos vegyész agrármérn. mezőgazd.	bioló- gia, kémia	1 2,5-3,5 3,5-4,5 4,5-4,9 össz.: 11	3 1 5 2 11
3. 6. 4.	történelem angol	közgazd.	törté- nelem angol	3,5-4,5 össz.: 1	1 1

(Skawran - érdeklődésvizsgálat.)

Néhány fakultációs csoportnál hiányoznak a táblázat adatai. Nem rendelkeztek a tanulók pályaelképzeléssel, a legkedvesebb tantárgyuk hiányzik ezekben az esetekben. A tanulók pályaelképzelése, elvárása munkavégzésével kap-

csolatban, legkedvesebb tantárgyuk, tanulmányi eredményük és a fakultációs választásuk megfelelt egymásnak.

A választott pályák (elképzelések) biztosítják a tanulók elvárásait munkájukkal kapcsolatban. Kivéve:

- biológia-kémia fakultáció, ahol 3 fő elégtelen osztályzattal zárta a tanévet és ezek közül 1 tanuló orvos, 2 pedig mezőgazdász pályaelképzeléssel rendelkezik.

- a könyvtár - 2 idegen nyelv fakultációt, ahol 1 tanuló ugyancsak elégtelennel zárt és könyvtárosi elképzeléssel rendelkezik.

Ahhoz, hogy a 15-16-17 éves gimnáziumi tanuló társadalmi szerepét betölthesse, a rábízott feladatokat elvégezhesse, a maga elé tűzött életcélt megközelíthesse, saját személyiségét optimális mértékben kifejleszthesse - magatartásán és tudásán túl személyiségének valamennyi fontos területére vonatkozóan folyamatos és reális értékelést kell kapnia és kap is. Enélkül nem alakulhat ki megbízható képe saját személyiségéről, nem alakulhat ki énképe, nem emelkedhet magas fokra önismerete.

Tájékozódunk a tanulók különleges adottságairól. Ezek között első helyen a nyelvérzék szerepel. A fakultáció öt tantárgy párosításában egy vagy több idegen nyelvet tartalmaz.

"Az új gimnáziumi oktatási szerkezet mind az általános képzés, mind a szakosított képzés keretében nagy súlyt helyez az idegen nyelvek tanulására... A gimnáziumi tanulóknak meg kell adni a szilárd nyelvi alapokat két idegen nyelvben,

hogy ezeket életpályájukon szóban és írásban jól tudják majd használni..." (Ágoston Gy. 1977.)

Az érdeklődési teszt első helyének 32 %-át és az ötféle csoportosításban szereplő idegen nyelvet tanulni szándékozók számát összevetve: 12 fő (3 fiú, 9 leány) 9,6 %-a az összes tanulónak. - A különbség okai:

- ma minden szakterületen igen fontos helyen szerepel az idegen nyelv. Ez a kiemelt fontosság tükröződik a különbségben.

- ezt a különleges adottságukat nem kívánták fejleszteni, illetve más területet fejlesztenek kiemelten. Lásd: második fakultatív tárgy.

- önismereti képük sem egészen helyes, túlértékelték önmaguk adottságait. Életkori sajátosságukból adódik a sokféle érdeklődésük, de nem biztos, hogy ez kiemelkedő adottság.

- a gimnáziumi képzés sokoldalúságának nagyszerűségéből következik; több terület azonos szintű kimunkálására ad lehetőséget.

A tanulók fakultáció választását összehasonlítottuk az általuk megjelölt legvonzóbb érdeklődési körökkel. Az alábbi számszerű eredményhez jutottunk:

Legvonzóbb érdeklődési kör:			Fakultáció választás:	
irodalom	54 fő	43,2 %	21 fő	17,0 %
nyelvek	19 fő	15,2 %	12 fő	9,6 %
történelem	10 fő	8,0 %	23 fő	18,6 %
matematika	7 fő	5,6 %	40 fő	32,5 %

Legvonzóbb érdeklődési kör:			Fakultáció választása:	
biológia	5 fő	4,0 %	51 fő	41,4 %
fizika	5 fő	4,0 %	72 fő	58,5 %
földrajz	3 fő	2,4 %	5 fő	4,0 %

A számok jól érzékeltetik a legvonzóbb érdeklődési kör és a fakultáció választása közötti különbséget. Ezeknek a különbségeknek okai:

- a tanulók életkorából adódóan önismeretük hiányossága, illetve bizonytalansága,
 - a család hatása, határozott elképzelése, a tanuló választásait meghatározó volta,
 - az iskola helyzetéből, szervezési megoldásaiból adódó fakultációs választási lehetőségek,
 - az általános- és középiskolai oktatás-nevelés közötti különbség hatása (érzelmi hatások, pedagógus-tanuló közötti kapcsolat. Szívesen olvas, végez külön feladatokat az adott tantárgyból még első osztályban, de második osztály végére már más fakultációs tantárgyat választ),
 - a fakultációs gimnáziumi képzés személyiségfejlesztésének sokoldalúságából is adódnak a fenti különbségek.
- Ezek a különbségek részben a második választott tárgy vonatkozásában egyenlítődnek ki.

A tanulók érdeklődésének vizsgálata után motivációik megismerése következett. (Csirszka-féle motivációs vizsga). Feladat: választ kapni arra a kérdésre, miért érdeklődik a tanuló a választott pálya iránt, vágyait, törekvéseit, szükségleteit ténylegesen kielégíti-e.

A tanulók válaszai, szóbeli megnyilatkozásai alapján pályájukkal kapcsolatos elképzeléseik középpontjában az iskolai végzettség megszerzése áll elsődlegesen (felsőfoku), az ebből következő tudásanyag, a pályára, a választott szakmára, foglalkozásra vonatkozóan másodlagos. Jelen van, de a felsőfoku iskolába való bejutás, az ott megszerezhető végzettség a cél.

A - nem kell többet tanulni - motivumot egyetlen tanuló sem választotta. Jelzi a tanuláshoz való viszonyuk, a választott pályára lépéskor, annak gyakorlásakor sem változik meg. Szellemi aktivitás, a tanulás igénye jellemzi elképzelésüket a pályán való működés idejére is.

Az első osztályban megkérdezett tanulók pályaelképzelései a család, a szülő, a felnőtt környezet értékrendjét, megállapításait, választási igényeit is tükrözték saját elképzelésük mellett.

Második osztályban két irányu változás következett be a tanulók személyiségfejlődésében.

Az egyik a gimnáziumi képzés - anyaga, feldolgozása, foglalkozások hatására, a kultúra tartománya, az elsajátítandó kulturális javaknak hatására (tudományos, politechnikai, erkölcsi, esztétikai, testi, világnézeti). A művelődési javak bármelyik körének tartalmát sajátítja is el a tanuló, az elsajátítás folyamatában az egész személyisége, minden pszichikus funkciója egymással kölcsönhatásban működik, fejlődik.

A pszichikus folyamatok, a tevékeny személyiség pszichikumának különböző komponensei (értelmi, akarati oldal és a tevékenység) változnak, fejlődnek. (Ágoston Gy. 1976.)

A másik változás a szervezett célirányos pályaaorientációs tevékenységgel, pedagógiai ráhatás eredményeként következett be és a személyiségre komplex hatást gyakorolt - ez a második osztály orientációs foglalkozásai. Ezeknek a foglalkozásoknak nagy témakörei - melléklet (150. old.)

- A társas kapcsolatok és a pályairányítás.
- Önismeret.
- Iskolarendszer, munkaerőgazdálkodás.
- Pályaismertetés.

Nagy óraszámmal az önismeret 14 + 1 óra és a pályaismertetés 15 + 1 óra szerepel. Mindez szükséges a pályairány eldöntéséhez, a pályaválasztási érettség kialakulásában segíti, illetve ahhoz juttatja el a tanulókat. A vizsgált 2./a., 2./c., 2./d. osztályokban a mellékletben szereplő tanmenet szerint egy-két órás eltéréssel azonos módon realizálódtak.

Dolgozatunkban a munkaerőgazdálkodással nem kívántunk részletesen foglalkozni, hiszen egy-egy tanév beiskolázási mutatói - amely a társadalom igényeit tükrözi - minden tanévben az osztályfőnökök, szaktanárok pályairányító, pályaválasztási felelősök rendelkezésére állnak, lebontva egy-egy beiskolázási terület szükségletét illetve a felvételi lehetőségeket.

Az orientációs heti egy órás pályairányító foglalkozások a tanári kézikönyv alapján történtek. Szervesen támasz-

kodtak a kézikönyv javaslataira. A pályaorientációs foglalkozásokat mindhárom osztályban az osztályfőnök vezette. Véleményük szerint igen komoly, körültekintést, szervezést, felkészülést igényeltek ezek a foglalkozások.

A tanulók szívesen vállaltak előzetes feladatokat egy-egy foglalkozás előkészítése során. Örömmel, érdeklődéssel vettek részt a méréseken, kíváncsian várták az eredményt, az elemzések aktív résztvevői voltak.

Az első, második osztályban intenzív pályaorientációs munkát végeztek az osztályfőnökök, szaktanárok, melynek eredménye a fakultáció választásában csúcsosodott ki. A tanulók a fakultációs területnek megfelelően folytatják tanulmányaikat a negyedik osztály befejezéséig. A folyamat alaposan előkészíti a helyes pályaválasztást, a pályának megfelelő továbbtanulást.

V.

A megvalósulás időszaka

Iskolarendszerünkben az általános iskola elvégzésekor döntési helyzet alakul ki, amely a továbbtanulás szempontjából igen lényeges és fontos. A gimnáziumba pályaválasztási szempontból nagyrészt olyan célkitűzéssel kerülnek és kerültek a nyomon követett három gimnáziumi osztály tanulói, hogy az érettségi bizonyítvány megszerzése után felsőfoku intézményekben folytatják tanulmányaikat. Bizonytalanul a konkrét szakok, területek meghatározása nélkül vagy már határozott szándékkal. A tanulók szűk környezetéből származó, a különböző pályákra vonatkozó információik a továbbtanu-

lási feltételek ismerete nem elégséges a döntés előkészítéséhez, a tényleges pályaválasztási döntéshez.

Harmadik osztályban tanév elején megkérdeztük a tanulókat pályaelképzelésükkel kapcsolatban. Van-e már pályaelképzelésük? Mi az és miért az?

A tanulók válaszai a következőket tartalmazták:

Pályák	Értelmiségi		Fizikai		Alkalmazott		Összesen:	
nincs	4	6,25 %	2	13,33 %	4	17,3 %	10	9,8 %
orvos	17	26,56 %	5	33,33 %	5	21,73%	27	26,47%
matematikus	3	4,68 %	-		-		3	2,94%
mezőgazdász	3	4,68 %	-		1	4,34%	4	3,09%
pedagógiai	13	20,31 %	4	26,66 %	10	43,47%	27	26,47%
gyógyszerész	1	1,56 %	-		-		1	0,98%
jogi	4	6,25 %	1	6,66 %	1	4,34%	6	5,88%
katonai	1	1,56 %	-		-		1	0,98%
műszaki	-		-		1	4,34%	1	3,28%
nyelvész-tolm.	2	3,12 %	-		-		2	1,96%
mérnök	12	18,55 %	-		-		12	11,76%
pszichológus	1	1,56 %	-		-		1	0,98%
egészségügyi	1	1,56 %	2	13,33 %	-		3	2,94%
Összesen:	64		15		23		102	

Az értelmiségi származású tanulók 12-féle pályaelképzeléssel, a fizikai származású tanulók 5-féle pályaelképzeléssel, az alkalmazott származású tanulók 6-féle pályaelképzeléssel rendelkeznek. Tehát 50 százalékkal, azaz még egyszer több lehetőséggel, indítékkal bírnak az értelmiségi származású tanulók a fizikai, illetve alkalmazott származású tanulókhoz viszonyítva. A fizikai, alkalmazott származású tanulók

pályaelképzelései a mindennapi életben közvetlenül tapasztalható lehetőségek. Az orvosi pálya, amelynek tekintélye, tisztelete az értelmiségiek - a táblázatból kitűnik - százalékát is meghaladja, a pedagógusi, amely szintén közvetlen tapasztalati alapon indíttatásul szolgál. Majd a sorban az egészségügyi, a közgazdasági és a jogi pálya következik. Ugyanez elmondható az alkalmazott származású tanulókról.

Kiegészítve a mezőgazdasági és a műszaki pálya elképzelésével. Tanácstalanságuk, pályaelképzelésük hiánya kétszerese a fizikai származású tanulókénak. Az otthoni segítség, indítás, irányítás alap az iskolai orientációhoz. Az értelmiségi származású tanulók magukkal hozott előnyét ilyen módon növelte az iskola, a két éves iskolai foglalkoztatás, felzárkóztatás, orientálás.

Az adatok alapján nem rendelkezik harmadik osztályban az összes tanulók 9,8 %-a pályaelképzeléssel, amely az előző eredményhez képest (11,76 % volt), fejlődést jelent. Azonos számban, arányban szerepel elképzelésükben az orvosi és a pedagógiai pálya 26,47 %, ezt követi a mérnöki 11,76 %, a jogi 5 %, mezőgazdasági 3,92 %, egészségügyi, matematikusi 2,94 %, nyelvész-tolmács 1,96 % végül gyógyszerész, katonai műszaki, pszichológiai 0,98 %-kal. Ez a sor egyben a pályanépszerűség rangsora is.

A második osztályban kialakult pályaelképzelésüket harmadik osztályban a tanulók 34,3 %-a megváltoztatta.

- Azonos pályakörön belül 5,7 %
- azonos pályakörön kívül 37,2 %.

A második osztályban kialakult pályaelképzelésük nem vál-

tozott meg a tanulók 76,76 %-ának. A változás nem nagymérvű, mégis összefügg a tanulók önismereti szintjének bővülésével, amelynek következménye a megismert személyiségvonásoknak megfelelőbb, realisabb pályairány, pályaelképzelés választása.

A pályatevékenységek mögött az adott tevékenység motivumai ragadhatók meg. A motivumok feltárásával választ kapunk a "miért?" kérdésre. Miért ragaszkodik a tanuló a választott pályához, milyen a benne feszülő szükségletek, vágyak kielégítését véli megtalálni a választott pálya területén működve képzett szakemberként.

A "miért?" kérdésfeltevéssel a tanulók pályamotivumait vizsgáltuk. A kapott válaszokat az alábbiak szerint csoportosítottuk:

Motivumok \ Szárm.	Értelm.	Fizikai	Alkalmazott	Össz.
	fő %	fő %	fő %	fő %
1.Nem tud indokolni	7 10,93	2 13,33	5 21,73	14 12,74
2.Családi hagyomány	1 1,56	-	-	1 0,98
3.Kereseti lehetősé- gekre hivatkozik	1 1,56	-	-	1 0,98
4.Differenciálatlan szubj.érzelmi von- zódás az alapja	5 7,81	2 13,33	1 4,34	8 7,84
5.Differenciáltabb szubj.érzelmi von- zódás az alapja	10 15,62	4 26,66	3 13,04	17 16,66
6.Tanulmányi eredm. tantárgyi érdekl. alapján dönt	19 29,68	2 13,33	6 26,08	27 26,47
7.Érdeklődésre hi- vatkozik	11 17,18	2 13,33	4 17,39	17 16,66

Motivumok \ Szárm.	Értelm.	Fizikai	Alkalm.	Össz.
	fő %	fő %	fő %	fő %
8.A pálya erkölcsi társ.értékére, hivatástudatra hivatkozik	3 4,68	-	-	3 2,94
9.Szakmai ismerettel, tapasztalattal indokol	3 4,68	3 20,0	3 13,04	9 8,82
10.Alkotói, kutatói igény alapján dönt	2 3,12	-	1 4,34	3 2,94
11.Alkalmasságra, képességre hivatkoz.	3 4,68	-	-	3 2,94

Az értelmiségi származású tanulók vezető motivuma a tanulmányi eredmények, a tantárgyban elért teljesítményük. Utána az érdeklődés és hasonló sullyal a differenciáltabb, szubjektív érzelmi vonzódás következik pályaelképzelésükkel kapcsolatban. Majd azonos számú választást mutat a 8., 9. és a 11. motivum, amely sorrendben egyre határozottabb, magasabbrendű. Az alkalmasságra, képességre hivatkozás feltételezi, a tanulói önismeret olyan szintjét, amelyről saját képességeit összefüggésbe tudja hozni a pályaelképzelés konkrét követelményeivel. Az értelmiségiek 4,68 %-a rendelkezik ezzel a motivummal. Nem tudott indokolni, nem válaszolt az értelmiségi származású tanulók 10,93 %-a a tanulók választásában mind a 11 motivum szerepel.

A fizikai származású tanulók választása indoklásában öt motivum szerepel - eltekintve a nem válaszolt, nem tudott indokolni 2 főből (13,33 %). Differenciálatlan, szubjektív érzelmi vonzódás a választandó pálya motivuma, amelynél még

nem tisztázódott a meghatározott motívum - a differenciálatlanon a hangsúly. A differenciáltabb szubjektív érzelmi vonzódás a (26,66 %) legmagasabb százalékos mutatója, - vezető helyen szerepel a fizikai származású tanulók motívumai között. Ez a motívum, amely a munkatevékenységre, a pálya tartalmára vonatkozik, valamint érzelmi vonzódást fejez ki a pályaelképzeléssel kapcsolatban. Az érzelmi azonosulásból kialakult pályae érdeklődés és döntés a jó pályaválasztás egyik tényezője lehet. A tanulmányi eredmény + érdeklődés motívuma 13,33 %. A következő és egyben második legmagasabb százalékos (20 %) motívum a szakmai ismeret. Ezeknek a tanulóknak a konkrét szakma területéről származnak ismereteik, a motiváló tényezők az illető pálya elképzelésével, választásával kapcsolatban. Az 5-9 motívumok százalékszámát képviselik a fizikai származású tanulók 73,32 %-át. Magasabb rendűek, tudatosabb pályaelképzelést jelentenek az 1-4-hez viszonyítva.

Az alkalmazott származású tanulók vezető motívuma a tantárgyi eredmény, érdeklődés. Ezt követi az érdeklődés a választandó, elképzelt pályával kapcsolatban. A differenciáltabb, szubjektív érzelmi vonzódás és a szakmai ismeret, tapasztalat szintén megalapozott, a pályaelképzeléshez közelebb álló tudatos motívumok. Ennél a csoportnál a legmagasabb - 21,73 % - a nem tud indokolni motívum - ezek a tanulók még nem jutottak el a tudatos pályaelképzelésig, választásuk motívumai még nem tudatosultak, nem tisztázódtak. Hasonló a többi motívum megoszlása a fizikai származású tanulókéhoz, azzal a különbséggel, hogy rendelkeznek alko-

tói, kutatói igénnyel. Ezt az igényt, szükségletet elégíti ki a választott elképzelt pálya, tevékenység és feladatrendjével.

Az összes motívum százalékos megoszlása alapján a tanulók pályamotívumai között vezető motívum a tantárgyi érdeklődés, a tantárgy tartalmi vonatkozása és az abban elért eredmény. Utána következik a differenciáltabb szubjektív érzelmi vonzódás és az érdeklődés (16,66 %). A sorban a szakmai ismeret, a differenciálatlan szubjektív érzelmi vonzódás következik. Kevés számban, de az alkotói, kutatói igények és a tanulói képességek alkalmassága is szerepelnek a választandó, elképzelt pályával kapcsolatban, mint magasrendű motívumok. A 12,74 % nem válaszolt vagy nem tud indokolni - válaszadással jelezte, hogy pályaelképzelése bizonytalan, próbálgató, találgató, megfogalmazatlan. Ezeknél a tanulóknál igen fontos szerepe lesz a további szaktárgyi és osztályfőnöki órák pályaválasztással, szakmai ismeretek nyújtásával kapcsolatos óráinak. Hiszen a pályaaorientációval, fakultáció választással nem zárul le a folyamat. Az osztályfőnök és az iskolai pályaválasztási felelős foglalkozik a továbbiakban ezekkel a tanulókkal, segíti őket pályaelképzelésük konkrét megfogalmazásában, tudatosítja a pályaválasztáshoz kapcsolódó szükséges belső feltételeket.

Az érdeklődés (általános vagy tantárgyi) mindhárom osztályban megtalálható vezető motívumként vagy rangsorban a vezető motívum után közvetlenül. Az osztályfőnökök feladata határozottan, ismételten tudatosítani a tanulóknál, hogy az illető tantárggyal kapcsolatos érdeklődésnek nem megfe-

lelője a pályaeérdeklődés és nem minden érdeklődésre építhető életpálya, illetve hogyan válik pályairány érdeklődéssé az érzelmi vonzódás motivuma.

A tanulók pályaelképzelésének gyakoriságában első helyen az orvosi pálya szerepel. Milyen az orvosi pálya motivumrendszere?

Orvosi pálya - 27 fő választása

Motivumok \ Szárm.	Értelm.		Fizikai		Alkalm.		Össz.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1.Nem tud indokolni	1	5,88	-		-		1	3,70
2.Családi hagyomány	1	5,88	-		-		1	3,70
3.Kereseti lehetősé- gekre hivatkozik	1	5,88	-		-		1	3,70
4.Differenciálatlan szubj.vonzódás az alapja	1	5,88	2	40,0	-		3	17,64
5.Differenciáltabb szubj.érzelmi vonzódás az alapja	2	11,76	-		-		2	7,40
6.Tanulmányi eredmény tantárgyi érdeklő- dés alapján dönt	2	11,76	1	20,0	1	20,0	4	14,81
7.Érdeklődésre hi- vatkozik	3	17,64	1	20,0	1	20,0	5	18,51
8.A pálya erkölcsi, társ.értékeire, hi- vatástudatra hiv.	3	17,64	-		-		3	17,64
9.Szakmai ismerettel, tapasztalattal ind.	-		1	20,0	2	40,0	3	17,64
10.Alkotói,kutatói igé- nyek alapján dönt	2	11,76	-		1	20,0	3	17,64
11.Alkalmasságra,ké- pességre hiv.	1	5,88	-		-		1	3,70

Az értelmiségi származású tanulók kizárólag a 9-es motivummal nem rendelkeznek, nem azonosultak az orvosi pálya elképzelésekor. Az alapos, a pályának sajátosan megfelelő motivumok száma 13. - Az orvosnak készülő tanulók motivumai az egyén teljesítményén, érdeklődésén alapuló, a pálya alkotói, kutatói lehetőségei, erkölcsi, társadalmi presztízse és önmaguk alkalmassága, képességei alapján döntöttek. Egy hiányszóval - és ez éppen a szakmai ismeret (egy-egy részlete) tapasztalata hiányzik a motivumok közül, amely az orvosi teendők, a gyógyító gyakorlat, orvos-beteg kontaktus pozitív hatásának eredménye lenne. A fizikai és alkalmazotti származású tanulók orvosi pályaelképzeléséhez viszonyítva, ahol szerepel a szakmai ismeret, tapasztalat. Ezeknek a tanulóknak szülei között nincs orvos, nem szerepel a 2-es motivum. Elképzelésüket, motivációikat az orvosi munka megismerésével, az abból származó tapasztalattal indokolják az "... érdekel, jó a bizonyítványom", vagy "... biológiából jelésem van, és szeretem a tantárgyat", - válaszok mellett. Végül egy, még önmaguk előtt sem tisztázott szubjektív vonzódás az orvosi pálya elképzelésének a motivuma.

Elmondhatjuk tehát, hogy az orvosi pályaelképzeléssel rendelkező tanulók motivumrendszere jól tagolt, tudatos a választásuk.

A pálya széles lehetőségeit családi környezetben megismerő tanulók motivumai szélesebb skálájúak.

A közvetlen gyógyító tevékenységen alapuló ismereteiket, tapasztalataikat jelzi a másik két csoport 9-es motivuma.

A pedagógus pálya elképzelése harmadik osztályban a tanulók 25,49 %-ának (26 fő) él megvalósítandó életpályaként.

Szárm. Motivumok fő	Értelm.		Fizikai		Alkalm.		Össz.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1.Nem tud indokolni	-		-		-		-	
2.Családi hagyomány	-		-		-		-	
3.Kereseti lehetőségekre hivatkozik	-		-		-		-	
4.Differenciálatlan szubj.érzelmi vonzódás az alapja	3	23,07	-		1	11,11	4	15,38
5.Differenciáltabb szubj.érzelmi vonzódás az alapja	3	23,07	2	50,0	3	33,33	8	30,76
6.Tanulmányi eredmény, tantárgyi érd.alapján dönt	4	30,76	-		3	33,33	7	26,92
7.Érdeklődésre hiv.	2	15,38	-		2	22,22	4	15,38
8.A pálya erkölcsi, társ.értékeire, hivatástudatra hiv.	-		-		-		-	
9.Szakmai ismerettel, tapasztalattal indokol	1	7,69	2	50,0	-		3	11,53
10.Alkotói, kutató igények alapján dönt	-		-		-		-	
11.Alkalmasságra, képességre hivatkozik	-		-		-		-	

Az értelmiségi származású tanulók motivumai hasonlóan a fizikai származású tanulókéhoz és az alkalmazott származásúakéhoz érzelmi töltésűek, tárgyi, tanulmányi eredmény jelzi az adott szaktárgyi terület pedagógus pálya alapját.

Ezen a területen a jó tanulmányi eredmény - második helyen - a legtöbb tanuló motivuma. (27-ből 7 fő) Az első helyen a differenciáltabb szubjektív érzelmi vonzódás a meghatározó (8 fő). Szakmai ismerettel, tapasztalattal nem indokolnak az alkalmazott származású tanulók, míg a másik két csoportban szerepel ez a motivum is. Az iskolai élet adta tapasztalat ugyanolyan súlyú motivum a fizikai származású tanulóknál, mint a differenciáltabb szubjektív érzelmi vonzódás. A motivumok száma is a legkevesebb ebben a csoportban. Nem szerepel egyetlen csoportban sem a pedagógus pálya lehetőségei között az alkotás, kutatási lehetőség mint motivum, és ugyanígy nem szerepel a tanulók saját képességeiből fakadó motivum - amely önismeretüket feltételezi - alkalmasságukat a pedagógus pályára. Megmaradtak az érzelmi, érdeklődési motivumoknál, a tantárgyi eredményeknél, a szakmai tapasztalat szintjénél és innen nem jutottak tovább. Fejleszteni, bővíteni, kiegészíteni kell ezeknek a tanulóknak a meglévő ismereteiket, felébreszteni bennük a tudatos önvizsgálat igényét. Vajon a tantárgyi eredmény, az érzelmi kötődés, érdeklődés elegendő-e a pedagógus pályaelképzelés megvalósításához. Milyen emberi tényező szükséges, milyen személyiség tulajdonságok szükségesek a pedagógus-hivatáshoz? A 8. motivum sem szerepel egyetlen pedagógus pályaelképzeléssel rendelkező tanuló motivációjában, pedig a pedagógus pálya felé orientálódó tanulóknak erről is kellene tudniuk. Pedagógusaik személyes példája, hivatástudata, tevékenysége pályára motiváló erő.

A legkedveltebb pályák között a mérnöki pályaelképzeléssel 12 fő rendelkezik.

Motivumok \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1. Nem tud indokolni	-	-	-	-
2. Családi hagyomány	-	-	-	-
3. Kereseti lehetőségekre hivatkozik	-	-	-	-
4. Differenciálatlan szubj.érzelmi vonzódás az alapja	-	-	-	-
5. Differenciáltabb szubj.érzelmi vonzódás az alapja	1 8,33	-	-	1 8,33
6. Tanulmányi eredmény-tantárgyi érdeklődés alapján dönt	5 41,66	-	-	5 41,66
7. Érdeklődésre hivatkozik	3 25,0	-	-	3 25,0
8. A pálya erkölcsi, társ. értékeire, hivatástudatra hiv.	-	-	-	-
9. Szakmai ismerettel, tapasztalattal ind.	1 8,33	-	-	1 8,33
10. Alkotói, kutatói igények alapján dönt	-	-	-	-
11. Alkalmasságra, képességre hivatkozik	2 16,66	-	-	2 16,66

Csak az értelmiségi származású tanulóké ez a pályaelképzelés. Tantárgyi érdeklődésük a meghatározó motivumaik között. Ezek a tanulók jeles és jó eredményt értek el matematika-fizikából, eredményük alapján reális a választásuk, - párosul érdeklődésükkel. Alkalmasságuk, képességük (16,66 %) tény-

legesen alátámasztja a helyes választást. Rajzolást, tervezési feladatokat szívesen végeznek.

A fizikai és az alkalmazotti származásu tanulók pályaelképzelése szűkebb (5-6 pályát ölel fel). Választásaik legnagyobb számban az orvosi és a pedagógiai pálya körül csoportosulnak, illetve más terület felé kevesebb számban, ilyen a jogi pálya is.

Jogi pálya elképzeléssel 6 fő rendelkezik.

Motivumok \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem tud indokolni	-	-	-	-
2.Családi hagyomány	-	-	-	-
3.Kereseti lehetősé- gekre hivatkozik	-	-	-	-
4.Differenciálatlan szubj.érzelmi von- zódás az alapja	-	-	-	-
5.Differenciáltabb szubj.érzelmi von- zódás az alapja	1 25,0	1 25,0	-	2 33,33
6.Tanulmányi eredmény tantárgyi érdeklő- dés alapján dönt	3 75,0	-	1 100,0	4 66,66
7.Érdeklődésre hi- vatkozik	-	-	-	-
8.A pálya erkölcsi, társ.értékeire,hi- vatástudatra hiv.	-	-	-	-
9.Szakmai ismerettel, tapasztalattal ind.	-	-	-	-
10.Alkotói,kutatói igények alapján dönt	-	-	-	-
11.Alkalmasságra, ké- peségre hivatkozik	-	-	-	-

Az értelmiségi és fizikai származású tanulók (1-1 fő) motívuma a differenciáltabb szubjektív érzelmi vonzódás a pálya felé. "...szeretem az igazságot, szeretnék segíteni az embereknek, hogy megtalálják a magukét". A tanulmányi eredmény ennél a pályánál is meghatározó, még az értelmiségi származású tanulók között nincs magasabb rendű, a pályához adekvátabban kapcsolódó motívum. Két illetve egy-egy motívum jelzi a választások kevésbé megalapozottságát.

A konkrét pályaismeret a pályán szerzett tevékenység és a legfontosabb pályakövetelmény ismeretét feltételezi. A tanulók pályaismereteiről kívántunk információt szerezni: Milyen szinten ismeri azt a pályát, amit választani szeretne? A tanulók feladata egy fogalmazás készítése volt, amelyben leírták mit csinál egy szakember egy nap alatt az általuk választott területen.

A tanulók konkrét pályaismeretének szintje

A pályaelképzelés realitásához tartozik a konkrét pályaismeret. A tanulók válaszát egy hatfoku skála segítségével osztályoztuk.

Pályaism. / Szárm.	Értelm.		Fizikai		Alkalm.		Össz.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1.Nincs elképzelése, nem válaszolt	12	18,75	2	13,33	5	21,73	19	18,62
2.A pálya lényegétől független tevékenys.	9	14,06	1	6,66	1	4,34	11	10,78
3.Pályához lazán kapcs. vagy általános tevék.	3	4,68	1	6,66	1	4,34	5	4,90

Pályaism. \ Szárm.	Értelm.	Fizikai	Alkalm.	Össz.
	fő %	fő %	fő %	fő %
4. A pálya tartalmához egy szervezen kapcs. tevékenység	20 31,25	3 20,0	6 26,8	29 28,43
5. Több, a szakma lényegét alkotó tevékenység megnevez.	16 25,0	5 33,33	10 43,47	31 30,39
6. Konkrét munkafeladat, tevékenység-csoport megnevez.	4 6,25	3 20,0	-	7 6,86

(Erdei K. 1975.)

Az adatok alapján megállapítható, hogy a tanulók 6,86 %-a rendelkezik differenciált pályaismerettel, viszonylag differenciált pályaismerettel - 5. pont - a legtöbben 30,39 %. Ide sorolható a pályához tartozó egyetlen tevékenységet megnevezők száma - 4. pont - 28,43 %. A hiányos pályaismeretet tükröző válaszok száma 1, 2, 3. pont együtt 34,3 %. Az ide tartozó tanulók még nem vagy csak felszínesen ismerik az önmaguknak választani kívánt pályát, annak tartalmát.

Szemben a lényegesen magasabb számú pályaismerettel rendelkezők számával 4, 5, 6. pont együtt 65,68 %.

Származás szerint vizsgálva:

Az értelmiségi származású tanulók 6,25 %-a rendelkezik differenciált pályaismerettel, ez a mutató kevésnek bizonyul. Míg a differenciált pályaismerettel 25 % rendelkezik, megfelelő de nem magas a számuk. Ehhez sorolható a 4-es - az egy tevékenységet megnevezők száma. Együtt a három szint már megfelelő illetve jó, 62,50 %. Hiányos pályaismeretet a 37,49 % jelez.

A fizikai származású tanulók a legmagasabb számú differenciált pályaismerettel rendelkeznek - 20 % - s ha ehhez vesszük a pálya tartalmához szervesen kapcsolódó egyetlen tevékenységet és a több, a szakma lényegét alkotó tevékenységet jelző százalékokat - 73,33 % - akkor elmondhatjuk: a legalaposabb pályaismerettel ezek a tanulók rendelkeznek. Hiányos pályaismeretüket az 1, 2, és 3 pont együtt - 26,65 % - fejezi ki.

Az alkalmazott származású tanulók nem rendelkeznek a legmagasabb pályaismereti fokot jelző "konkrét munkafeladat, tevékenységcsoport megnevezése" - szinttel. Alapvetően nem megfelelő ez a tény, még akkor is, ha a viszonylag differenciált pályaismeret és az egyetlen tevékenységet megnevezők száma megfelelő - 69,55 %. Hiányos pályaismeretük mutatója az értelmiségi és a fizikai származású tanulóké között helyezkedik el - 30,41 %.

A fizikai dolgozók gyermekeinek pályaelképzelése elemzésekor kitértünk: a pályaelképzelésükben szereplő lehetőségek a mindennapi életben szerzett tapasztalataikon alapulnak. S mint ilyenek több érzelmi motiváltságú ismeret jellemzi ezeket az elképzeléseket. Ezt a megállapítást jelzik az egyes pályaelképzelésekhez tartozó pályaismeretek szintjei.

Orvosi pálya elképzelése 27 tanulónak van:

Szárm. Pályaism.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem válaszolt	1 5,88	-	-	1 3,70
2.A pálya lényegétől független tevékenység	5 29,41	1 20,0	-	6 22,22
3.A pályához lazán kapcs.vagy általános tevékenys.	-	-	-	-
4.A pálya tartalmához egy szervezeti kapcs.tevékenys.	6 35,29	1 20,0	2 40,0	9 33,33
5.Több,a szakma lényegét alkotó tevékenység megnev.	4 23,52	3 60,0	3 60,0	10 37,03
6.Konkrét munkafeladat,tevékenys.csoport	1 5,88	-	-	1 3,70

A legmagasabb szintű orvosi pályaismeret és a pályához tartozó egy és több tevékenység ismerete együtt kedvező - 37,03 %. Ugyanigy az értelmiségi tanulóknál a 64,69 %, míg a fizikai és az alkalmazotti származású tanulók nem rendelkeznek ugyan az orvosi pálya legmagasabb szintű ismeretével, de lényegében alapos, jó a pályaismeretük. Fizikai 80 %, alkalmazott 100,0 %. Bizonytalan, hiányos pályaismeret nincs az alkalmazott származású tanulóknál, a fizikaiaknál ugyanez 20 %, az értelmiségiekénél 35,29 %.

Pedagógus, pedagógiai pályaelképzelése 27 tanulónak van.

Pályaism. / Szárm.	Értelm.		Fizikai		Alkalm.		Össz.	
	fő	%	fő	%	fő	%	fő	%
1. Nem válaszolt	-		-		-		-	
2. A pálya lényegétől független tevékenys.	2	15,38	-		-		2	7,40
3. A pályához lazán kapcs.vagy általános tevékenység	-		-				-	
4. A pálya tartalmához egy szervesen kapcs.tevékenység	1	7,69	1	25,0	3	30,0	5	18,51
5. Több a szakma lényegét alkotó tevékenység	8	61,53	1	25,0	1	10,0	10	37,02
6. Konkrét munkafeladat, tevékenységcsoport megnev.	2	15,38	2	50,0	6	60,0	10	37,02

A legtöbb adekvát pályaismeret a pedagógus pályához kötődik, mert a tanulóknak a legtöbb - 37,02 % - ismerete ezzel a pályával kapcsolatos. A 4, 5, 6 együtt 82,55 % szemben a hiányos, felszínes pályaismerettel, a 7,40 %-kal.

Az értelmiségi származású tanulók 15,38 %-a, a fizikai származású tanulóké 50 %, az alkalmazott származású tanulók 60 %-a nevez meg konkrét munkafeladatot, tevékenységcsoportot. Az értelmiségi csoport kevés, a pálya lényegétől független tevékenységet, a fizikai és alkalmazott tanulók egyáltalán nem emlitenek, kizárólag konkrét pályaismeretük van. Teljesítményük, pályaismeretük jó.

Mérnöki pálya 12 fő elképzelése.

Pályaism. \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem válaszolt	3 25,0	-	-	3 25,0
2.A pálya lényegétől független tevékenység	-	-	-	-
3.A pályához lazán kapcs.vagy általános tevékenység	2 16,66	-	-	2 16,66
4.A pálya tartalmához egy szervesen kapcs.tevékenység	4 33,33	-	-	4 33,33
5.Több a szakma lényegét alkotó tevékenység	3 25,0	-	-	3 25,0
6.Konkrét munkafeladat, tevékenység-csoport megnev.	-	-	-	-

Kizárólag az értelmiségi származású tanulók pályaelképzelése, a mérnöki pálya. Egyik vagy mindkét szülő foglalkozása példa, motiváló tényezőként hat az értelmiségi családokban. Míg a másik két csoport szülői nem végeznek ilyen tevékenységet, így a gyermekek érdeklődése - a mérnöki pálya ismerete - csak az ismeret szintjén mozog, de nem szerepel saját pályaelképzelésükben.

A jogi pálya 6 tanuló elképzelése.

Pályaism. \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem válaszolt	2 50,0	-	-	2 33,33

Pályaism. \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
2.A pálya lényegétől független tevékenység	-	-	1 100,0	1 16,66
3.A pályához lazán kapcs.vagy általános tevékenység	-	-	-	-
4.A pálya tartalmához egy szervesen kapcs.tevékenység	-	-	-	-
5.Több, a szakma lényegét alkotó tevékenys.megnev.	2 50,0	1 100,0	- -	3 50,0
6.Konkrét munkafeladat, tevékenység-csoport	-	-	-	-

A jogi pálya elképzelése több, a szakma lényegét alkotó tevékenységre terjed - 50,0 %. Míg a szakma lényegét nem érintő hiányos szakmaismeret - 16,66 %-, 33,33 %-nak pedig elképzeléseként szerepel a jogi pálya, de nem indokolt. Az értelmi-ségi tanulóknál szerepel a - nem válaszolt - 50,0 %.

50 % a választók közül több, a szakma lényegét alkotó tevékenység szintjén ismeri a jogi pályát. A fizikai dolgozók gyermekei elképzelésében egy főnél szerepel a pálya - a szakma lényegét alkotó több tevékenység-szintjén ismeri azt. Az alkalmazott származású tanulók közül 1 fő választotta pályaelképzelésnek, de hiányos az ismerete, a pálya lényegétől független tevékenységre terjed ki.

Elmondhatjuk, hogy az értelmiségi tanulók pályaelképzelései a reális lehetőségekben gyökerező és a kevésbé reális elképzeléseket tartalmazzák.

Pályaelképzelésük latolgatás, lehetőségek, esélyek fontolgatása. A fizikai származású tanulók elképzelése lényegesen reálisabb. Kevesebb pályára vonatkoznak, de tudatosabb ezeknek a pályáknak az ismerete. Hasonló a helyzet az alkalmazott származású tanulóknál is.

Az önismeret kérdésének feldolgozása már a fakultációt megelőző időszak osztályfőnöki kézikönyvében is kiemelt fontosságu volt. "Az önismeret a helyes önértékelés és az önnevelés, a személyiségfejlesztés egyik igen fontos tényezője... Szükséges, hogy az osztályfőnök az önmegismeréshez és az önneveléshez iránymutatást, módszereket adjon tanítványainak, és az önfejlesztést a társadalmilag kívánatos értékek felé orientálja." (Osztályfőnöki kézikönyv 1979.)

Hasonló módon fogalmaz a gimnáziumi Orientációs Kézikönyv (1980): "Az önismeret a pályaválasztási érettség kibontakoztatásának egyik alapfeltétele, magának a személyiség fejlődésének, érésének központi tényezője."

"... műveltségük, értelmi képességük, izlésük, világnézetük, erkölcsi értékrendszerük mind magasabb szintre jutásával és az elemzés és bírálat gyakorlásával a mások és önmaguk megítélésének képessége is mindjobban kifejlődik. E képességük kifejlődése a jobb emberismeret és önismeret nagyban segíti a fiatalokat a pályairányulásban, előkészíti a társadalomba való beilleszkedést, az emberekhez való helyes viszony kialakulását. Az önmeghatározás fejlett képessége

megóvja a fiatalok képességein felüli társadalmi szerepvállalástól és hozzásegíti ahhoz, hogy könnyebben találja meg helyét a világban." (Kiss T. 1978.)

Az önismeret differenciált szintjének kialakítása a pályaválasztási döntésre történő felkészítés egyik fontos része. A gimnáziumi fakultációs foglalkozás egyik alapfeladata a tanulók ismeretének, önértékelésének kialakítása. Ezt a feladatot csak akkor teljesíti, ha képessé válik a tanuló egy reális, fejleszthető képet adni önmagáról. Ez a kép egyben a változtatás, alakítás, a továbbfejlesztés alapja. Az orientációs heti egyórás foglalkozások a tanulói önismeret témaköreinek feldolgozása után a pályaismertetést dolgozzák fel. Célja: a tervszerű pályaismertetéssel széles körű pályaismeretet alakítsanak ki a tanulóknál, biztonságosan tudjanak tájékozódni a pályák rendszerében.

Az osztályfőnökök orientációs munkája az orientációs tanmenet által meghatározott sorrendben történt, középpontban az egyén személyiségtulajdonságával, pályaelképzelésével.

"Az embernek a pályához és a pályának az emberhez való alkalmassága tanulással, felkészüléssel párhuzamosan tisztázódik. Amilyen mértékben előrehaladt a tanuló önismeretében, s a szakmai ismeretekben, ugyanilyen mértékben előrehaladásra van szükség a pályaismeretben is". (Orientációs Kézikönyv 1980.)

A helyes pályaválasztás másik kritériuma az, hogy ismerje a tanuló, mit kíván a szakembertől a választott pálya, milyen követelményeknek kell megfelelnie ahhoz, hogy optimá-

lis eredménnyel tevékenykedhessék a szakmában. Ehhez társul az önismeret, melynek birtokában összevethette a tanuló a pálya követelményeit és saját képességeit. Ezeknek megfelelése adja az első megerősítést a tanulónak a helyes pályaválasztást illetően. Egyben az önismeret differenciálódását eredményezi, illetve az önnevelésben nagy előrelépést jelent.

Az alábbiakban a tanulók pályakövetelmény ismereteinek szintét mutatjuk be válaszaik alapján. Milyen képességekkel, tulajdonságokkal rendelkeznek, amelyek alkalmassá tehetik a választott pálya gyakorlására?

A tanulók pályakövetelmény ismerete:

Pályaköv.ism. (önismeret)	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz: fő %
1.Nem válaszolt	12 18,75	3 20,0	6 26,08	21 20,58
2.Általános, differenciálatlan válasz	27 42,18	4 26,66	7 30,43	38 37,25
3.Kevésbé differenciált iskolai tevékenységhez tapad	8 12,05	3 20,0	3 13,04	14 13,72
4.Konkrétabb, a szakma lényegét tükröző tevékenység	15 23,43	5 33,33	6 26,08	26 25,49
5.Szakmai, személyi szempontból differenciált válasz	2 3,12	-	1 4,34	3 2,94

Az elemzés során megállapítottuk, hogy a tanulók döntő többsége (értelmiségi 73,43 %, fizikai 66,66 %, alkalmazott 69,55%)

tájékoztatlan a választott pálya követelményeit illetően. Önismertetük, amely alapul szolgál a választott pálya követelményei és saját képességeik megfeleltetésekor, igen hiányos. Az általános, differenciálatlan válasz a tájékoztatlan, bizonytalan önismereti szintet jelzi, amelyben a legjobb arányt a fizikai származású tanulók érték el. Hasonló (kevés eltéréssel) az alkalmazott származású tanulók önismereti szintje. Mindkét csoport pályaelképzelése kevés számú pályához kapcsolódik (fizikai 5, alkalmazott 6), ezek a pályák a tanulók mindennapjában jelen vannak, tényként hatnak. Akkor, amikor viszonylag szűkszámú pályaelképzelést tesznek magukévá, egy meghatározott pályairányban döntenek és ezek a pályák és a pályán dolgozó emberek közvetlenül hatnak a tanulókra. A választás ténye azonnal fölveti az "alkalmas vagyok-e?" kérdést. Hiszen az első összevetés, megfeleltetés adja az első alapos megerősítést, ennek következménye az önismeret differenciálódása, az önnevelés célirányossá válása.

Az értelmiségi tanulók önismereti szintje a leghiányosabb. Több pályairány-módosítás előzte meg döntésüket, a folyamat lényege a latolgatás, a lehetőségek, saját képességeik, vágyaik mérlegelése. Második osztály végén a fakultáció választásával a variációs lehetőségek helyett egy konkrét pályairányt kellett választani - azonban ezen belül is, és akkor is felmerült a kérdés "Milyen lehetőségem van?", "Milyen lehetősége van a családnak?" (a család esélylatolgató szerepe). A kisebb rész válasza - a 4 és 5. pont együttesen - konkrét pályaismeretet és a pályakövetelményeknek megfelelő tulajdonságokat, képességeket tükröz, amelyek az adott szak-

területen a választandó pálya gyakorlására alkalmassá teszi a tanulókat. Igaz, hogy a 4.számú válasz (kevésbé differenciált, de már nem tapad az iskolai vonatkozású intellektuális tevékenységhez, hanem konkrétabb, a szakma lényegéből fakadó tulajdonságot említ) százalékos arányaiban a legjobb a fizikai származású tanulók, őket követi az alkalmazott és végül legalacsonyabb az értelmiségi tanulók válasza. Az 5. pontra adott válaszok - a szakmai és személyi szempontból egyaránt differenciált válasz - összemossa a különbségeket. Különösen akkor, ha nagyobb súllyal szerepeltetjük ezeket. Gyakorlatilag ekkor már hasonlóak az eredmények. Az elenyészően kevés 5. pontra adott választ a kérdés, a válaszadás nehézsége magyarázza. Legtöbbször 18 éves korban vagy később a pálya gyakorlásakor jut el az ember erre a fokra. Nehéz feladatnak bizonyul a válaszadás még a több éve dolgozó szakmunkás számára is. - Az ember megfeleltetése a választott pályához, a teljes megfelelés kizártsága mellett.

A tanulók pályakövetelmény, önismeret szintjének és a pályaelképzelés, pályaismeret szintjének összefüggését vizsgáltuk néhány, a tanulók által legrangosabbnak minősített pályára vonatkoztatva.

Az orvosi pálya már 8. osztályban szerepelt a tanulók pályaelképzelésében. Első osztályban 5 fő, az összes tanuló 4,2 %-a, második osztályban 29 fő, az összes tanuló 24,36 százaléka és ez maradt meg harmadik osztály elején is. A 8. osztályban megfogalmazott pályaelképzelés első osztályban azonos maradt. A tanulmányi eredmények, a beilleszkedés, a beválás kérdései az új iskolatípusban óvatossá tették a tanulók pályaelképzelését.

8. osztályban

1 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel orvos,

4 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel orvos kívánt

lenni.

1. osztályban

ugyanaz a kép.

2. osztályban

az első osztályban elért tanulmányi eredmény alapján

13 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

8 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

8 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel orvos kívánt

lenni. (29 tanuló)

A második osztályos tanulmányi eredmény alapján ez az el-
képzelés megmaradt, illetve a tanévvégi eredmény változ-
tatni készített néhány pályaelképzelésen, így:

1 fő elégtelen teljesítményével,

12 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

11 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

5 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel orvos kívánt

lenni. (29 fő)

Ezek után bemutatjuk az orvosi pályaelképzeléshez kapcsolódó önismereti szintet harmadik osztályban.

Önismeret \ Szárm.	Értelm.	Fizikai	Alkalm.	Össz.
	fő %	fő %	fő %	fő %
1. Nem válaszolt	2 11,75	-	1 20,0	3 11,11
2. Ált. differenciálatlan válasz	10 58,82	2 40,0	1 20,0	13 48,10
3. Kevéssé differenciált isk. tevékenységhez tapad	1 5,88	3 60,0	1 20,0	5 18,51
4. Kevéssé differenciált, de a szakma lényegéhez tapad	3 17,64	-	1 20,0	4 14,81
5. Szakmai és személyi szempontból differenciált válasz	1 5,88	-	1 20,0	2 7,40

Megállapítható, hogy az orvosi pályaelképzeléssel rendelkező tanulók nagy többsége (értelmiségi 70,57, fizikai 40,0, alkalmazott származású tanulók 40,0 %-a), nem ismerik a választott pályához kapcsolódó követelményeket. A legkedvezőbb a fizikai származásúak helyzete. Önismertük általános, kevésbé differenciált, iskolai tevékenység szintjén áll. Magasabb, tudatos önismereti szinten nincsenek képviselve - szemben az alkalmazott és értelmiségi tanulókkal. Pályaismeretük sincs a legfelső szinten, mégis több, megnyugtatóbb mint önismereti szintjük. Az értelmiségi tanulók minden önismereti szinten képviselve vannak. Sok - majdnem fele az orvosnak készü-

16 értelmiségiek közül - aki az általános illetve alig differenciált iskolai szintnél tart. Szemben a (4 fő 23,52 %) tudatos, magasszintű önismerettel.

A következő pályaelképzelés a pedagógusi. Szintén már a 8. osztályos pályaelképzelések között szerepelt.

3 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

3 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel készült pedagógusnak (5,04 %).

Első osztály befejezésével, második osztály elején 19-re (15,96 %) emelkedett számuk.

2 fő 2,5-3,5 tanulmányi eredménnyel,

11 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

4 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

2 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel pedagógus pályaelképzeléssel rendelkezett.

A következő tanévben a pedagógusi pályára készülőök száma 27 főre emelkedett.

1 fő 2,5-3,5 tanulmányi eredménnyel,

17 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

9 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel kívánt a pedagógus pályára felé orientálódni. Ezek a változások a tanulók erőinek bemérésén, és realisabbá váló választásokon alapulnak.

8. osztályban a 4,5-4,9 tanulmányi eredményt elérők első helyen szerepeltették a pedagógusi pályát. A kitűnők közül a második helyen szerepel a pálya.

Első osztályban a 2,5-3,5 tanulmányi eredményt elérőknél első helyen, a 3,5-4,5 tanulmányi eredményt elérőknél

második helyen, a 4,5-4,9 tanulmányi eredményt elérőknél harmadik helyen, a kitűnő tanulmányi eredményt elérőknél pedig a negyedik helyen szerepel.

Második osztályban a 2,5-3,5 tanulmányi eredményt elérőknél második helyen, a 3,5-4,5 tanulmányi eredményt elérőknél első helyen, a 4,5-4,9 tanulmányi eredményt elérőknél második helyen, a kitűnő tanulmányi eredményt elérőknél nem szerepel a pedagógus pályaelképzelés. Számuk a legmagasabb a 3,5-4,5 között, 17 fő.

A pedagógus pályához kapcsolódó önismereti szint a következőt mutatja harmadik osztályban (27 fő).

Önismeret \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1. Nem válaszolt	2 15,38	-	2 20,0	4 14,81
2. Ált. differenciálatlan válasz	3 23,07	2 50,0	4 40,0	9 33,30
3. Kevéssé differenciált, isk. tevékenységhez tapad	1 7,69	-	1 10,0	2 7,40
4. Kevéssé differenciált, de a szakma lényegéhez tapad	7 53,84	2 50,0	3 30,0	12 44,44
5. Szakmai és személyi szempontból differenciált válasz	-	-	-	-

A 27 fő pedagógus pályára készülő tanuló közül a legjobb önismereti szint birtokában a fizikai dolgozók gyermekei

állnak, közvetlenül, szinte azonos szinten az alkalmazotti, majd kevésbé utánuk a szellemi munkát végzők gyermekei. Ez a pálya a legismertebb, hiszen a tanulók fő tevékenységi formája, a tanulás közben állandó kapcsolatban állnak a pedagógussal. Mídjukban állt összehasonlításokat tenni, alaposan megismerni a pálya emberrel kapcsolatos követelményeit. A kevésbé differenciált és az általános differenciálatlan válaszok az alkalmazott származású tanulóknál a legmagasabbak (7 fő 70 %), a fizikai tanulóknál (2 fő 50 %) és végül a sorban az alkalmazott származású tanulók következnek (6 fő 60%).

A 8. osztályos, illetve első osztályos pályaelképzelések között nem szerepel a jogi pálya.

Második osztályban

4 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

3 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel - összesen 7 fő elképzelése a jogi pálya.

Harmadik osztályban

4 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

2 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel készült a pályára - összesen 6 fő.

A jogi pályaelképzeléshez kapcsolódó önismereti szint harmadik osztályban:

Önismeret / Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem válaszolt	1 25,0	-	-	1 16,66

Önismeret \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
2.Ált.differenciálatlan válasz	3 75,0	-	-	3 50,0
3.Kevéssé differenciált, isk.tevékenységhez tapadó	-	-	-	-
4.Kevéssé differenciált, de a szakma lényegéhez tapad	-	1 100,0	1 100,0	2 33,33
5.Szakmai és személyi szempontból differenciált válaszok	-	-	-	-

Kedvező az alkalmazott, fizikai származású tanulók magas-szintű önismerete, kedvezőtlen illetve megalapozatlan az értelmiségi tanulók (4 fő 100,0 %) önismeretének alacsony szintje.

A mérnöki pálya elképzelése 8. osztálytól szerepel a választások között.

1 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel a mérnöki pálya felé orientálódik.

Első osztályban

8 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

6 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

4 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel mérnöki pályára készül (18 fő).

Második osztályban, illetve harmadik osztály elején

5 fő 3,5-4,5 tanulmányi eredménnyel,

6 fő 4,5-4,9 tanulmányi eredménnyel,

1 fő kitűnő tanulmányi eredménnyel orientálódott a mérnöki pálya felé.

A mérnöki pályaorientációval rendelkezők önismereti szintje harmadik osztályban:

Ön ismeret \ Szárm.	Értelm. fő %	Fizikai fő %	Alkalm. fő %	Össz. fő %
1.Nem válaszolt	2 16,66	-	-	2 16,66
2.Ált.differenci- álatlan válasz	2 16,66	-	-	2 16,66
3.Kevéssé differen- ciált, isk.tevé- kenységhez tapad	5 41,66	-	-	5 41,66
4.Kevéssé differen- ciált, de a szak- ma lényegéhez ta- pad	3 25,0	-	-	3 25,0
5.Szakmai és szemé- lyi szempontból differenciált vá- lasz	-	-	-	-

Kizárólag az értelmiségi származású tanulók választása, 9 fő önismereti szintje alacsony, nem rendelkeznek a pálya követelményeit illetően kellő önismerettel. A 12 főből 9 fő önismereite általános differenciálatlan, illetve alig differenciált, benne az iskolai tevékenység a meghatározó. A szakma lényegéhez tapadó 3 fő (25 %) önismereite jó. Az otthoni, családból vett példa esetenként motiváló tényező.

Összefüggést, kapcsolatot kerestünk a harmadik osztályos pályamotivumok, a pályaismeret, önismeret és a második osztályos tanulmányi eredmény között, feltételezve a közöttük lévő kapcsolat lehetőségét.

- Elsőnek a harmadik osztályos pályamotivumokat és a második osztály végi tanulmányi eredményeket hasonlítottuk össze. Számításunkat Spearman-féle rangkorrelációval végeztük. A Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,08982.

- Majd a második osztály végi tanulmányi eredményt a pályaismerettel hasonlítottuk össze. A Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,06822.

- A következőkben a második osztály tanév végi eredményét és az önismeret szintjét hasonlítottuk egymáshoz. A Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,12344.

- Összehasonlítva a pályamotivumokat a tanulók pályaismeretével (harmadik osztály) a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,20788.

- A pályamotivumokat a tanulók önismereti szintjével (harmadik osztály) a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,19129.

- A pályaismeretet és az önismereti szintet (harmadik osztály) hasonlítva a Spearman-féle rangkorrelációs együttható értéke: 0,29351.

A négy változó korrelációs matrixa:

	2.oszt.tan. eredm.	P.motivum	P.ismeret	Ön ismeret
2.oszt.tan. eredm.	1,0000	-0,0025	0,0258	0,0944
P.motivum	-0,0025	1,0000	0,2933	0,1666
P.ismeret	0,0258	0,2933	1,0000	0,2140
Ön ismeret	0,0944	0,1666	0,2140	1,0000

A számítások alapján megállapítható, hogy a négy paraméter között a feltételezett összefüggés nem áll fenn, tehát nincs közöttük kapcsolat.

A feltételezett összefüggés adatai a belőlük készült ábrán - 34.sz. ábra (151.old.) értelmezhetők. A pályaismeret és a pályamotivum harmadik osztályban, tanév elején.

Az értelmiségi származású tanulók válaszai alapján készült ábra egy elég sűrű közép és egy-egy kevesebb kislétszámú bal- és jobboldali részre tagolható. A pályamotivumok 4-5-6-7-8-as pontjaihoz tartozik az ábra középső része, amely a pályaismeret 1-6-ig teljes terjedelmét is jelenti egyben. Ebbe a részbe 48 tanuló (75 %) tartozik. A 4-es differenciálatlan szubjektív vonzódás motivuma nem sorolható az adekvát motivumok közé. Magas pályaismereti szint kapcsolódik hozzá: 4-5-6-os. Az 5-ös motivum kismértékben megfelelő, bár differenciáltabb, szubjektív érzelmi vonzódás a meghatározó. Ehhez a motivumhoz valamennyi pályaismereti szint kapcsolódik. Az 1-2-3-as nem jelentős, illetve alacsony vagy semmi-féle pályaismereti szintet sem jelent (3 fő), ennél lényegesen tudatosabb, fontos, alapos a 4-5-6-os pályaismereti szint (7 fő). A 6-os pályamotivum alapja a tanulmányi eredmény, tantárgyi érdeklődés. Ez a motivumok között a "leggazdagabb". 18 tanuló véleménye tartozik hozzá. Az elsőn (5 fő) nem történt indoklás, míg a 4-5. pályaismereti szinten 6 + 7 tanuló (20,37 %) helyezkedik el. A 7-es pályamotivumhoz, melynek érdeklődés az alapja, és amelyhez az összes pályaismereti szint kapcsolódik, 12 tanuló véleményét jelenti.

Az 1-2-3-as pályaismereti szint tudatosság szempontjából jelentéktelen, bár 8 tanuló véleményét tükrözi (12,5 %), sokkal fontosabb és nagyobb súlyu a 4-5-ös és a legmagasabb szintű pályaismeret, ezekhez 4 tanuló válasza csatlakozik. A 8-as motívum a pálya erkölcsi, társadalmi értékére hivatkozik, hivatástudaton alapul, két alacsony pályaismereti szint és egy értékes 5-ös szint kapcsolódik.

Az 1-2-3-as és a 9-11-es pályamotívumok mint két ellentétes előjelű pólus felé húzzák szét a tanulók halmazát. Az 1-2-es motívumhoz az 1-2-es alacsony szintű pályaismeret kapcsolódik, és a másik tudatos 4-5-6-os legmagasabb szintű pályaismeret. Az 1-2-es motívumhoz 4-5-6-os pályaismeret.

A másik pólus megítélése pozitív. A 9-10-11-es magasszintű pályamotívumokhoz, 4-5-6-os pályaismeret csatlakozik. Ez a rész 8 tanuló véleményét (12,5 %) jelzi. Az ábra alapján látható a pályaismeret 4-5-ös szintje a leggazdagabb 18 fővel (28,12 %). Bár a választ nem adók száma is igen magas 12 fő (18,75 %).

A pályamotívumok leggazdagabbika a 6-os, 18, a 7-es 12, majd az 5-ös 10 fővel.

A fizikai és alkalmazott származású tanulók véleményét kifejező ábrák hasonlóak. A középső részhez 35.36.sz. ábrák (152.153.old.) 9 tanuló tartozik, ezek a 4-5-6-7-es pályamotívumok és a pályaismeret 4-5-6-os szintjeihez kapcsolódnak. Az összkép pályaismereti szempontból pozitívabb, mint a pályamotívumok, ezek a 4-5-6-7-es .

Tudatos magasszintű 5-6-os pályaismerethez a 9-es pályamotivum csatlakozik (3 fő, 20,0 %).

Az alkalmazott származású tanulók véleményei a 4-5-6-7 és a 9-10-es pályamotivumhoz, valamint a 2-3-4-5-ös pályaismereti szinthez kapcsolódnak. Leggazdagabb pályamotivum a 6-os 6 fővel (26,08 %), a leggazdagabb pályaismereti szint az 5-ös 9 fővel (39,13 %). A 9-es motivumhoz 1-es és két 5-ös pályaismereti szint kapcsolódik.

Mindhárom ábra a pályaismeret magasabb szintjét bizonyítja a pályamotivumok alacsonyabb szintjével szemben és azt, hogy a két faktor közt nincs korreláció.

A feltételezett összefüggést kerestük az adatok számszerű viszonyainak ábrázolásával. Önismeret, pályaismeret harmadik osztályban tanév elején 37.sz. ábra (154.old.).

Az értelmiségi származású tanulók válaszairól készült ábra középső gondolatbeli tengelyén és a vele párhuzamosan alatta, fölötte futó tengelyen rendeződik el a tanulók 43,75 %-a, 29 fő. Még az ábra alsó felében ötszöges elrendezésben 24 fő (37,5 %), s fönt négyszögben 8 fő (12,5 %). Teljesen szétszórtak a számadatok, korreláció lehetősége kizárt. A pályaismeret 4-5-ös szintje nem párosul hasonló súlyú, értékű önismerettel, a 4-es, 8, az 5-ös 8., de az önismereti megfelelője két-két általános differenciálatlan válasz. A 4., 5., pályaismeret a 4-es önismereti szinthez kapcsolódik 5-5 ponttal.

A 6-os pályaismeret maximálisan 4-es önismereti szinttel találkozhat és csak 1 fő esetében. Az önismereti szint legnagyobb értéke az 5., egy esetben 2-es, másik esetben 4-es pályaismereti szinthez kapcsolódik. A 4-es önismereti szint - konkrétabb, a szakma lényegéből fakadó tulajdonságot említ - kapcsolódik a 6-5-4-es pályaismereti szinthez. $5 + 5 + 1$ személlyel, de kapcsolódik a 3-2-1-es szinthez is. Igen magas (27) a 2-es - általános, differenciálatlan - válaszhoz kapcsolódó pályaismeret. 6./3, 5./8, 4./8. összesen 19 fő, a továbbiak már korántsem ilyen értékesek. Ugyanakkor ezek a szintén 2-es önismereti szinttel párosan jelentek meg. Az értékes pályaismeret 4-5-6 összege, 24 fő, akik a főtengetlytől távolabb helyezkednek el. Az értékes önismeret 2-2-1 pedig a tengelytől szintén távolabb fent helyezkedik el. A pályaismereti szint és az önismeret különbsége, eltérése jól leolvasható.

Hasonló a helyzet a fizikai és az alkalmazott származású tanulóknál. A fizikai tanulók pályaismeretének és önismeretének viszonyát érzékeltető ábrán 38. (155.old.) a gondolatbeli főtengetlyén 3 tanuló helyezkedik el alacsony értékkel. A tengelyek fölött egyetlen magas, 4-es önismereti érték található 1 fő önismereti szintjét jelzi, ugyanakkor 3-as pályaismereti szinthez - a választott pálya szempontjából lazán kapcsolódó peremtevékenységet tartalmaz - kapcsolódik. A tengelytől jobbra sürűbb a csoportosulás, itt helyezkedik el a tanulók

----- (11) 73,33 %-a. Az értékes 4-5-6-os pályaismereti szint-

hez a kevésbé értékes 1-2-es, az értékeesebb 3-as, és a tulajdonképpen tudatos 4-es önismereti szint kapcsolódik 2 +2 fővel.

Az alkalmazott származási kategóriába tartozó tanulók választásáról készült ábrán 39.sz. (156. old.) az elképzelt főtengelyen 6 tanuló helyezkedik el. Ezek közül értékes a 4-5-ös pályaismerethez kapcsolódó 4-5-ös önismereti szint 2 + 1 fővel. Ennél a három tanulónál (13,08 %) azonosan jó a pályaismereti és az önismereti szint. A tengelytől jobbra 1 fő 4-es önismereti szintje jó, a másik kettő értéktelenebb, alacsonyabb önismereti szintet mutat. A főtengelytől jobbra 60,87 % 13 fő helyezkedik el. Az értékes 5-ös pályaismereti szint 4-es önismereti szinthez kapcsolódik 3 tanuló esetében. Majd az 5-ös pályaismereti szinthez kevésbé differenciált, iskolai tevékenységhez tartozó önismereti szint kapcsolódik (2 tanuló). Az 5-ös pályaismereti szint 4 tanuló esetében már csak a 2-es általános, differenciálatlan önismereti szinthez kapcsolódik.

Mindhárom ábra tagoltsága - főtengely, illetve tengelyek mentén elhelyezkedő tanulók, valamint a tengely fölötti és alatti, a tengelyhez nem tartozó egy-egy csoport - meggyőzően mutatja; az önismereti szintek alacsonyabb voltát a pályaismereti szintnél és fordítva. Magasabb pályaismereti szintekhez nem kapcsolódnak magasabb, tudatosabb önismereti szintek.

Bármilyen alapos, széles körű a tanulók önismerete, körültekintő, céltudatos a pályaismertetés, mégis

nehéznek bizonyult a feladat az ember megfeleltetése a választott pályához. Sokkal egyszerűbb, könnyebb feladat a pálya ismerete, mindaz amit nyújt az ember számára, mint az egyén képességeinek, tulajdonságainak megfeleltetése a pályakövetelményeknek.

Néhány idézet a tanulók válaszaiból:

"... Amugy fogalmam sincs, hogy milyen tulajdonságok kellenek ide. Gondolom, mint a legtöbb pályához, a tudás."

(M.J. 3./a.)

"Egyéni képességeimről nem sokat tudok, azt hiszem ezek a tanári munka végzésekor derülnek majd ki." (H.O. 3./c.)

"Különösebb képességeket nem tulajdonítok magamnak, amelyek indokolttá teszik, hogy bármelyik pályára alkalmas lennék. Ezeket a tulajdonságokat inkább olyan emberek mondhatják meg rólam, akik jól ismernek." (B.E. 3./c.)

Ahhoz, hogy alaposabb, konkrétabb ismeretük legyen a tanulóknak önmaguk képességeiről és a pályakövetelményekről - amelyek lehetővé teszik a választott pálya és az ember megfelelését - az osztályfőnöknek pályaismertető, pályaaorientáló munkája mellett folyamatosan, kiegészítő ismereteket, információkat kell szerezni, a változásokat figyelembe venni, hogy kiegészíthesse meglévő ismereteit tanulóiról. Ezzel önismeretük tudatosabb, alaposabb ismeretéhez juttatni tanulóit a továbbfejlesztés igényével. Segítséget kell nyújtani a tanulóknak saját személyiségük, képességeik alaposabb megismeréséhez, önértékelésükhöz, az emberismerethez.

Fontos tennivaló az orientáció egy-egy óráján feldolgozott témák (önismeret, pályaismeret) szintetizálása, amely a foglalkozások munka- és tevékenységtartalmát az életpálya egészében képes megragadni. Bár a kézikönyv a szintetizáló szakaszt nem az osztály orientációjával azonos időben látja megvalósíthatónak, inkább későbbi évekre teszi ezt, mégis a tudatosulás, a továbbfejlesztés igénye szükségessé teszi ezeket az elemi szintéziseket már az orientáció időszakában, a pályaismertetésekkor második osztály második félévében.

Segít a feladat megoldásában az orientációs tananyagfeldolgozás, amelyben a pályaválasztást meghatározó tényezők - az orientáció után és a pályaismertető órák után is - összefoglaló órái következnek. Ezeknek az óráknak a feladata éppen az összefüggések megteremtése, a munka-, a választott pálya lényege, az ott működő szakember - képesség, képzettségi követelmények, és önmaguk megítélése pályaalakalmasság szempontjából.

Hasonlóan az osztályfőnöki tanmenet témája a 36. órán az önévelés összegezése. Mintegy összefoglalja az eddig történeteket, átvezet a későbbi évek alatti, a fakultatív tárgyakban elért eredmények élményszintü, pályaismereti szintetizálásához.

V.

Összegezés

Az 1979/80-as tanévben beiskolázott fakultatív gimnáziumi osztályok 1.2./a., 1.2./c. és 1.2./d. longitudinális vizsgálata alapján megállapítható:

Az első osztályba beiratkozott tanulók többségének nem volt pályaelképzelése (84,87 %). Második osztályban ez a szám 11,76 %-ra csökkent. Az eltelt tanév a tanulók tapasztalatai, tudása önismeretük és a pályorientáció eredményezte ezt a pozitív változást. A fakultáció választása előtt a konkrét elképzeléssel nem rendelkezők száma 26,12 %-ra emelkedett. Ez az emelkedés a fakultáció választása előtti közvetlen változtatások, meg nem alapozott elképzelések, elbizonytalanodás eredménye. A 26,12 %-a a tanulóknak sem egyértelműen elképzelés nélküli. Nagy a vonzása bizonyos pályacsoportoknak, a tanulók több pálya felé orientálódnak, és amikor a szándékról tájékoztatnak, bizonytalanná válnak. Ha a pályorientáció és fakultáció választása, tehát a pályaválasztás folyamatát tekintjük, akkor a felkészítési, felkészülési folyamat végére válik teljesen pályaválasztásra éretté a tanuló. Ez az időszak pedig negyedik osztály. Mindez bizonyítja azt is, hogy a pályaválasztásra való felkészítés, felkészülés folyamata a kétéves időszakkal a fakultáció választásával nem zárul le. Szervesen kapcsolódik a következő két év saját-

tos feladataival, tennivalóival az első kettőhöz. Azok a tanulók is, akik bizonytalanok a második tanév végén, ténylegesen választhatnak és felkészülnek az általuk elképzelt pályára, a továbbtanulásra, a gyakorlati életre.

A tanulók emberideálját származási csoportok szerint vizsgáltuk. Az emberideált jellemző 33 tulajdonság eltérő rangsorolása a csoportra jellemző rangsor. Ezen a rangsorokon belül, a tulajdonságok között - a végzett vizsgálódás alapján különbség van.

Az értelmiségi származású tanulók 1 + 3 tulajdonság, a fizikai származású tanulók 1 + 9 tulajdonság, az alkalmazott származású tanulók emberideálját jellemző 1 + 18 tulajdonság fontossága, súlya azonos saját csoportján belül. Az emberideált jellemző tulajdonságok gerincét képezik az egyező tulajdonságok, amelyek a legfontosabbak és amelyek azonos súllyal bírnak, meghatározóak.

A többi tulajdonság - az értelmiségi tanulók csoportjában 29, a fizikai származású csoportnál 23, az alkalmazott származású csoportnál 14 - szignifikánsan eltérnek ezektől az azonos módon fontosnak minősítettektől.

Feltételezésünket nem bizonyították a végzett vizsgálatok eredményei. A legtöbb eltérés a felsorolt tulajdonságokban az értelmiségi, ezt követően a fizikai, a legkevesebb, de még eltérés az alkalmazott származású tanulóknál volt tapasztalható.

A további elemzés a tanulók emberideálját jellemző tulajdonságokat illetően megállapította, az értelmiségi, és fizikai, az értelmiségi és alkalmazotti, valamint a fizi-

kai és alkalmazott származásu tanulók emberideálját jellemző azonos tulajdonságai (eltérő rangsorral), páronkénti összehasonlítással, már csak 7 pár tulajdonságot alkotó elem között találtak különbséget. A többi tulajdonság egyezik egymással. Tehát az értelmiségi, fizikai, alkalmazott származásu tanulók 7 pár tulajdonság megítélésében különböznek egymástól. A többi tulajdonság súlya azonos értékelést tükröz, ítéletük kialakult, emberideált jellemző tulajdonságok vonatkozásában megegyezik a 7 pár tulajdonság kivételével.

Amikor mindhárom csoport azonos tulajdonságait hasonlítottuk össze, akkor már a különbség 2×3 tulajdonságra csökkent. A becsületesség és sokoldalúság megítélésében mutatkozott különbség. A többi tulajdonság megegyezik. Tehát a három csoport emberideálját jelölő tulajdonságok azonos súlyúak, fontosságúak, a fenti két különbség kivételével.

A tanulók lakóhelye szerint sem volt kimutatható különbség az emberideáljukat jellemző tulajdonságok között.

Elmondhatjuk tehát, az ideális embert alkotó tulajdonságok megítélése azonos mindhárom csoportban, közöttük minimális különbség mutatkozik, ugyanezeket a tulajdonságokat vizsgálva a tanulók lakóhelye szerint nincs közöttük különbség. Az emberideál tulajdonságai a tanulók tudatában, ismereti szinten megegyeznek egymással.

A fakultatív gimnáziumi képzés keretei között második osztályban történik a döntés, a fakultáció megválasztásakor. A beiskolázott tanulók két évig azonos osz-

tályba járnak. Iskolai életük azonos osztálytársak között, hasonló körülmények között folyik. Az új környezetben, a gimnázium fakultatív osztályába új társak közé a beilleszkedés, a nevelésszociológiai feltételek az aktuális személyiség és a tanulók előzetes ismeretei, tapasztalatai befolyásolják. A beilleszkedés során fontos szerepe van a tanulók helyes önértékelésének, a társak, az osztályfőnök és a szaktanárok értékelésének.

Az osztálytársak között fennálló baráti, osztálytársi kapcsolatok többször azonos érdeklődési kört, pályairányt is jelentenek. Ilymódon a tanulók közösségi kapcsolatai, orientációinak alakulása hatással vannak a fakultáció választására. Meghatározóak a többéves baráti kapcsolatok, amelyek még az általános iskolában kötődtek, folytatódnak a középiskolában. Ezek a kapcsolatok folytatódtak harmadik osztályban, vagy a fakultációválasztással új osztályközösségbe kerültek. A meglévő kapcsolatok a harmadik osztályok közösségeinek megalapozói lettek. A kialakuló új kapcsolatok pedig új szint jelentenek az osztályok életében. A közösségi élet tartalmának, formáinak gazdagítását fogják eredményezni. A vizsgálat eredményeként elmondhatjuk, hogy a tanulók között kialakult, meglévő baráti kapcsolatoknak hatásuk van a fakultáció választására, de ez a hatás nem egyedi, kizárólagos.

A tanulók életcélja, legkedvesebb tantárgyuk, tanulmányi eredményük, pályaelképzelésük, valamint munkavégzésükkel kapcsolatos elképzelésük kevés kivétellel megfeleltek egymásnak - ilymódon a fakultáció választása megfelelő volt.

A választás tényét befolyásolja a szülői ház elképzelése, a tanuló egyéni képessége, a népgazdaság igénye, s az a szakterület - tantárgy -, amit szívesen művel, tanul a tanuló. A legkedvesebb tantárgy tanulása, a benne elért sikerek legtöbbször azonos fakultációválasztásra készítetik a tanulót. Különösen jellemző ez a megállapítás a fizikai származású tanulócsoportjára. Azonosulás a legkedvesebb tantárgy által megszabott fakultációválasztással. Tudatosabb, határozottabb a választásuk ebben a vonatkozásban a másik két származási csoportnál. Már általános iskolás koruktól kezdve és a gimnázium osztályaiban nagyon céltudatosan segített a szülői ház ennek a találkozásnak - a legkedvesebb tantárgy és a fakultációválasztás - létrejöttében.

Tantárgyi érdeklődés a motivuma a tanulók pályaelképzelésének az értelmiségi és az alkalmazott származású tanulók esetében, szubjektív érzelmi vonzódás a fizikai származású tanulóknál. Az összes motívum között a tanulmányi eredmény, tantárgyi érdeklődés a döntés alapja. Ez a meghatározottság a tantárgy szeretetét jelzi, a tantárgyhoz fűződő érzelmi viszonyulás áttevődik a megfelelő fakultációválasztására.

A választás feltételezi a pályaelképzelésben megfogalmazott pálya alapos ismeretét. A vizsgálat alapján megállapítható, hogy a tanulók megfelelő differenciált pályaismerettel rendelkeznek. Több, a szakma lényegét alkotó tevékenységet soroltak fel az általuk elképzelt, önmaguknak választani kívánt szakmáról, pályáról. Ez a tény

az alapos, sokirányú pályaismertetést mutatja, melynek eredménye a reális pályaismeret.

A társadalom életébe való beilleszkedés előkészítéséhez az alapos önismeret, mint feltétel elengedhetetlen. Az a tanuló, aki nem ismeri kellő szinten önmagát, képességeit, hiányosságait, az nem tudja reálisan felmérni lehetőségeit, nem tudja kellően összevetni az általa választandó pálya követelményeit, és a pálya műveléséhez szükséges saját képességeit. Tapasztalataink azt bizonyítják, hogy a tanulók önismereti szintje alacsony, bizonytalan.

A fakultációs gimnáziumi képzés két éves időszakát, pályaaorientációját az általános iskola pályaaorientáló tevékenysége előzte meg. Ez a folyamat négy éves, ötödik osztálytól nyolcadik osztályig tart a beiskolázással, szakmaválasztással, iskolaválasztással zárul, illetve folytatódik. Az általános iskola elő kell, hogy készítse és elő is készíti tanulói pályaválasztását. Tevékenységükben jelentős, fontos helyet foglal el az önismeret kellő szintjének kialakítása. Megismerkednek - életkoruknak megfelelő szinten - a pályákkal, pályaválasztási lehetőségekkel, önmaguk képességeivel. Ezek a tanulók, akik a fakultatív gimnáziumi képzés keretében kívánták tanulmányaikat folytatni, kevesebb határozott elképzeléssel rendelkeztek nyolcadik osztályban - többek között - éppen emiatt is választották ezt a képzési formát, az igen tudatos pályaelképzeléssel rendelkezők mellett. Az általános iskola által kialakított tudatosabb önismereti képére épülve a gimnáziumi képzés két éves időszaka

konkrét adatainak, információinak, tapasztalatainak feldolgozásával, alaposabb önismereti szinthez kell, hogy eljuttassák a tanulókat.

Az új gimnáziumi képzési szerkezet kísérleti modelljében - és az ezt követő általános bevezetésben is - szerepelnek a gyakorlati tevékenységek első és második osztályban.

Ezek célja, hogy sokoldalubbá tegyék a tanulók általános műveltségét, segítsék kiválasztani a gyakorlati élet pályán működni kívánókat.

A gyakorlati életre történő felkészülést, a fakultációs választási lehetőségeket vizsgálva, hiányosnak érezzük azt. A három osztály tanulói közül összesen hároman választották az egyetlen gyakorlati képzési lehetőséget, a könyvtár - 2 idegen nyelvet. Több fakultációs választási lehetőség jobban biztosítaná - az egyén képességein és a társadalom igényein alapuló - a gyakorlati életre történő felkészítést, felkészülést.

Bibliográfia

- Ágoston Gy. Neveléstudomány. Tankönyvkiadó Bp. (1970)
- Ágoston Gy. A pedagógia alapfogalmai és a nevelési célrendszer. Akadémiai Könyvkiadó (1976)
- Ágoston Gy. A fakultativ gimnáziumi képzés Csongrád megyei tapasztalatai
- Bábosik I. Az erkölcsi tudatosság szerepe a magatartás szabályozásában Akadémiai Kiadó Bp.(1975)
- Buda B. Az empátia - a beleélés lélektana. Gondolat Kiadó Bp. (1978)
- Csiszár I. A fakultativ gimnáziumi képzési kísérlet néhány általánosítható tapasztalata.(1978)
- Danyilov Pedagógia metodológiai és kutatómódszer-tan. Tankönyvkiadó Bp. (1978)
- Daróczi S. Társadalmi, politikai nevelés középiskolás korban. (1973)
- Duró L. A személyiség - megismerés, hivatástudat alakító hatásának vizsgálata.(1967)
- Duró L. A személyiség erkölcsi tulajdonságainak és interperszonális kapcsolatainak néhány összefüggése. Magyar Pszichológiai Szemle (különlenyomat - 1972. 4., 2. szám)
- Fraisse P. A kísérleti pszichológia gyakorlati kézikönyve. Akadémiai Kiadó (1975)
- Erdei K. Utmutató (1975)
- Geréb Gy. Az iskola pszichés klímájáról.Tankönyvkiadó Bp. (1970)
- Hiebsch H. - Bevezetés a marxista szociálpszichológiába. Kossuth Kiadó Bp. (1961)
- Vorweg M.
- Harsányi I. A tanulók megismerése. Tankönyvkiadó BP. (1971)
- Hunyadi Gy. Szociálpszichológiai kutatások Magyarországon. Akadémiai Kiadó (1976)
- Csoportkohézió.
- Hunyadi György-né Kollektivitás az iskolai osztályokban. Akadémiai Kiadó Bp. (1977)

- Kelemen L. A pedagógiai pszichológia alapkérdései. Tankönyvkiadó Bp. (1967)
- Kiss T. Az énkép kialakulása és fejlődése. Tankönyvkiadó Bp. (1978)
- Kozma T. A nevelésszociológia alapjai. Tankönyvkiadó Bp. (1977)
- Mérei F. A közösségek rejtett hálózata. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó Bp. (1971)
- Mohás L. Gimnazisták énképe önjellemzéseikben. Akadémiai Kiadó Bp. (1978)
- Murányi M. Az értékorientáció fejlesztése. Tankönyvkiadó Bp. (1974)
- Osztályfőnöki kézikönyv középiskoláknak. Tankönyvkiadó Bp. (1979)
- Pataki F. Pedagógiai szociálpszichológia. Gondolat Kiadó Bp. (1976)
- Pataki F. A csoportkohézió. Akadémiai Kiadó Bp. (1972)
- Pataki F. Csoportlélektan. Gondolat Kiadó Bp. (1980)
- Petrusek M. Szociometria. Közgazdasági és Jogi Kiadó Bp. (1972)
- Rubinstein Sz. L. Az általános pszichológia alapjai. Akadémiai Kiadó Bp. (1977)

T a r t a l o m

I. A gimnáziumi fakultatív képzés és a pályára nevelés tanulmányozásának célja, feladata	1.
A probléma fölvetése, a téma időszerűsége	2.
A hipotézis megfogalmazása.....	8.
II. A populáció bemutatása, nevelésszociológiai háttér	10.
Emberideál.....	18.
III. Ut a fakultáció megválasztásáig.....	29.
Barátválasztás 1./a., 1./c., 1./d., 2./a., 2./c., 2./d.....	29.
Szervezés, tanulás, munka.....	35.
Barátválasztás - fakultáció választás 2./a., 2./c. 2./d.....	38.
Pályaelképzelés első, második osztályok.....	46.
IV. A fakultáció választása.....	51.
Legkedvesebb tantárgy - fakultációválasztás, (első, második osztály).....	54.
Érdeklődés, életcél.....	55.
Érdeklődés - munkával kapcsolatban.....	58.
Adottságok.....	61.
Legvonzóbb érdeklődési körök.....	62.
Motiváció.....	63.
Orientációs foglalkozások.....	64.
V. A megvalósulás időszaka.....	66.
Pályaelképzelés harmadik osztály.....	67.

Pályamotívumok harmadik osztály.....	69.
Pályaismeret harmadik osztály.....	79.
Önismeret harmadik osztály.....	86.
Összefüggés-keresés.....	97.
VI. Összegezés.....	106.
Bibliográfia.....	113.
Tartalomjegyzék.....	115.
Melléklet.....	117.

Értelmiségi származású tanulók emberideált jellemző tulajdonságai rangsora:

- 1./ Sokoldalú, intelligens.
- 2./ Akaraterő, küzdőképesség jellemzi.
- 3./ Gyors, biztos felfogású.
- 4./ Határozott, magabiztos.
- 5./ Kiegyensúlyozott.
- 6./ Mások érdekében tesz jót.
- 7./ Tudásvágy füti.
- 8./ Lelkiismeretesen dolgozik.
- 9./ Emberségéért becsülik.
- 10./ Védi a közös tulajdont.
- 11./ Önképzi magát.
- 12./ Másokat becsül.
- 13./ Segítőképz.
- 14./ Céltudatos megfigyelő.
- 15./ Alakítja, neveli magát.
- 16./ Jövőjét reálisan tervezi.
- 17./ Kiemelkedő általános műveltségű.
- 18./ Tapintatos, türelmes.
- 19./ Nagytudású.
- 20./ Törekszik a szépre.
- 21./ Szocialista hazafiság jellemzi.
- 22./ Kiáll mások igazáért.
- 23./ Meggondoltan cselekszik.
- 24./ Udvarias.
- 25./ Kiemelkedő szakműveltségű.
- 26./ Átlagos testű, egészséges.
- 27./ Becsületos önértékelés jellemzi.
- 28./ Kezdeményező.
- 29./ Teljesíti kötelességét.
- 30./ Közéleti, politizáló.
- 31./ Anyagias ember.
- 32./ Karrierista.
- 33./ Gyorsan szeretne érvényesülni.

Fizikai származásu tanulók emberideált jellemző tulajdonságai rangsora:

- 1./ Sokoldalú, intelligens.
- 2./ Akaraterő, küzdőképesség jellemzi.
- 3./ Gyors, biztos felfogásu.
- 4./ Becsületes, önértékelés jellemzi.
- 5./ Tudásvágy füti.
- 6./ Céltudatos megfigyelő.
- 7./ Meggondoltan cselekszik.
- 8./ Határozott, magabiztos.
- 9./ Emberségéért becsülik.
- 10./ Kiegyensúlyozott.
- 11./ Másokat becsül.
- 12./ Lelkiismeretesen dolgozik.
- 13./ Jövőjét reálisan tervezi.
- 14./ Mások érdekében tesz jót.
- 15./ Kiáll mások igazáért.
- 16./ Alakítja, neveli magát.
- 17./ Önképzzi magát.
- 18./ Átlagos testü, egészséges.
- 19./ Kiemelkedő általános műveltségü.
- 20./ Szocialista hazafiság jellemzi.
- 21./ Tapintatos, türelmes.
- 22./ Nagytudásu.
- 23./ Védi a közös tulajdont.
- 24./ Törekszik a szépre.
- 25./ Kezdeményező.
- 26./ Udvarias.
- 27./ Segítőkész.
- 28./ Kiemelkedő szakműveltségü.
- 29./ Közéleti, politizáló.
- 30./ Teljesíti kötelességét.
- 31./ Karrierista.
- 32./ Anyagias ember.
- 33./ Gyorsan szeretne érvényesülni.

Alkalmazott származásu tanulók emberideált jellemző tulajdonságai rangsora:

- 1./ Céltudatos megfigyelő.
- 2./ Sokoldalú, intelligens.
- 3./ Mások érdekében tesz jót.
- 4./ Kiegyensúlyozott.
- 5./ Becsületes önértékelés jellemzi.
- 6./ Önképzi magát.
- 7./ Akaraterő, küzdőképesség jellemzi.
- 8./ Védi a közös tulajdont.
- 9./ Emberségeért becsülik.
- 10./ Nagytudásu.
- 11./ Segítőkész.
- 12./ Lelkiismeretesen dolgozik.
- 13./ Gyors, biztos felfogásu.
- 14./ Határozott, magabiztos.
- 15./ Másokat becsül.
- 16./ Tapintatos, türelmes.
- 17./ Alakitja, neveli önmagát.
- 18./ Tudásvágy füti.
- 19./ Kiáll mások igazáért.
- 20./ Meggondoltan cselekszik.
- 21./ Udvarias.
- 22./ Jövőjét reálisan tervezi.
- 23./ Törekszik a szépre.
- 24./ Szocialista hazafiság jellemzi.
- 25./ Kiemelkedő általános műveltségü.
- 26./ Kiemelkedő szakképzettségü.
- 27./ Átlagos testü, egészséges.
- 28./ Kezdeményező.
- 29./ Közéleti, politizáló.
- 30./ Teljesíti kötelességét.
- 31./ Karrierista.
- 32./ Anyagias ember.
- 33./ Gyorsan szeretne érvényesülni.

A Szegeden lakó tanulók emberideált jellemző tulajdonságai rangsora.

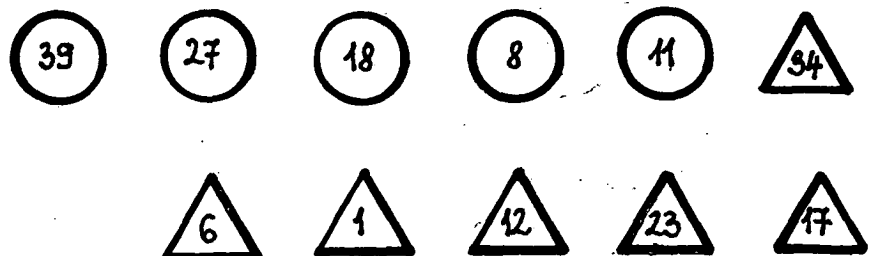
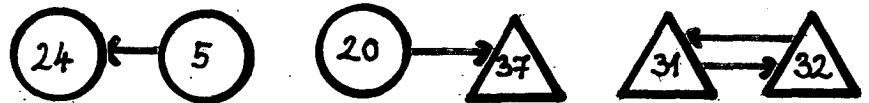
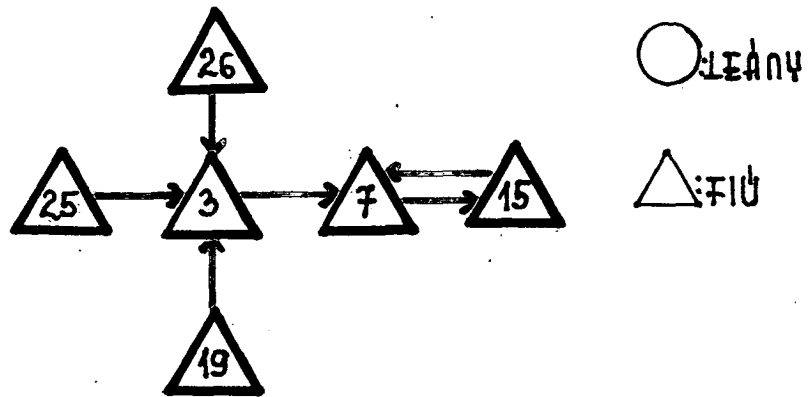
- 1./ Sokoldalú, intelligens.
- 2./ Akaraterős, küzdőképes.
- 3./ Gyors, biztos felfogású.
- 4./ Kiegyensúlyozott.
- 5./ Mások érdekében tesz jót.
- 6./ Tudásvágy fűti.
- 7./ Határozott, magabiztos.
- 8./ Emberségeért becsülik.
- 9./ Önképzi magát.
- 10./ Lelkiismeretesen dolgozik.
- 11./ Céltudatos megfigyelő.
- 12./ Másokat becsül.
- 13./ Védi a közös tulajdont.
- 14./ Alakítja, neveli önmagát.
- 15./ Tapintatos, türelmes.
- 16./ Nagytudású.
- 17./ Segítőképz.
- 18./ Meggondoltan cselekszik.
- 19./ Kiáll mások igazáért.
- 20./ Jövőjét reálisan tervezi.
- 21./ Törekszik a szépre.
- 22./ Kiemelkedő általános műveltségű.
- 23./ Szocialista hazafiság jellemzi.
- 24./ Udvarias.
- 25./ Becsületesség, önértékelés jellemzi.
- 26./ Átlagos testű, egészséges.
- 27./ Kiemelkedő szakműveltségű.
- 28./ Kezdeményező.
- 29./ Közéleti, politizáló.
- 30./ Teljesíti kötelességét.
- 31./ Anyagias ember.
- 32./ Karrierista.
- 33./ Gyorsan érvényesülni szeretne.

A nem Szegeden lakó tanulók emberideált jellemző tulajdonságai rangsora:

- 1./ Sokoldalú, intelligens.
- 2./ Gyors, biztos felfogásu.
- 3./ Határozott, magabiztos.
- 4./ Mások érdekében tesz jót.
- 5./ Szocialista hazafiság jellemzi.
- 6./ Lelkiismeretesen dolgozik.
- 7./ Védi a közös tulajdont.
- 8./ Kiegyensúlyozott.
- 9./ Akaraterős, küzdőképes.
- 10./ Kiemelkedő általános műveltségü.
- 11./ Meggondoltan cselekszik.
- 12./ Emberségéért becsülik.
- 13./ Nagytudásu.
- 14./ Jövőjét reálisan tervezi.
- 15./ Udvarias.
- 16./ Kiáll mások igazáért.
- 17./ Alakítja, neveli önmagát.
- 18./ Céltudatos megfigyelő.
- 19./ Tudásvágy füti.
- 20./ Tapintatos, türelmes.
- 21./ Segítőkész.
- 22./ Önképzni magát.
- 23./ Törekszik a szépre.
- 24./ Becsületos önértékelés jellemzi.
- 25./ Másokat becsül.
- 26./ Kiemelkedő szakműveltségü.
- 27./ Átlagos testü, egészséges.
- 28./ Kezdeményező.
- 29./ Közéleti, politizáló.
- 30./ Teljesíti kötelességét.
- 31./ Karrierista.
- 32./ Anyagias.
- 33./ Gyorsan érvényesülni szeretne.

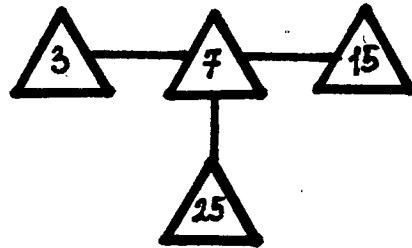
1.A. BARAT /HACB. 16E NV/

1.BZ. ABUA

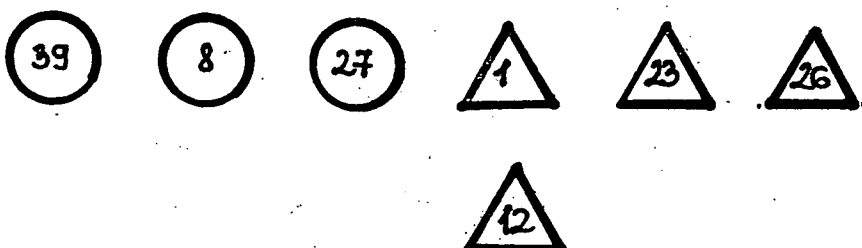
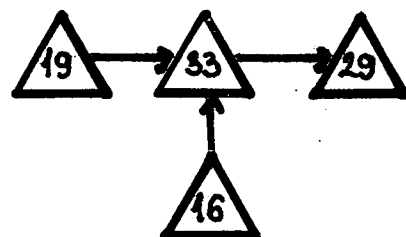
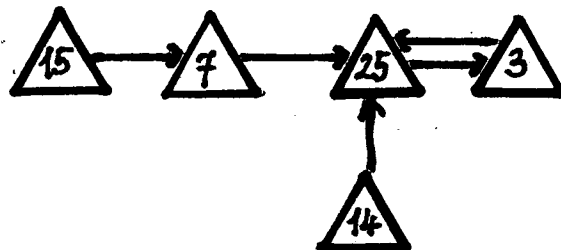

1.A. BARÁT /REALIZÁLT/

2.61. ÁBRA

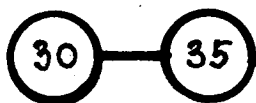
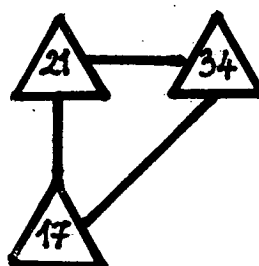
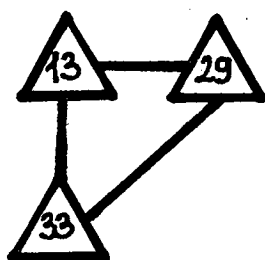
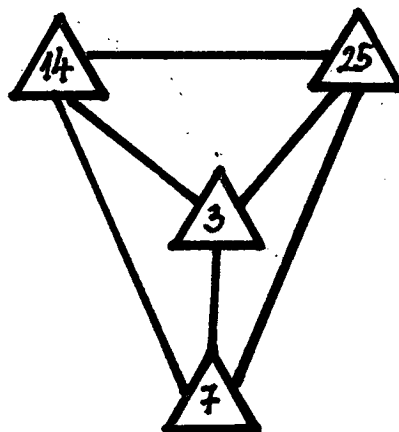
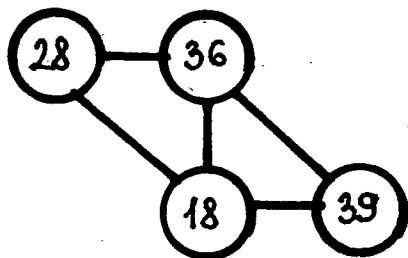
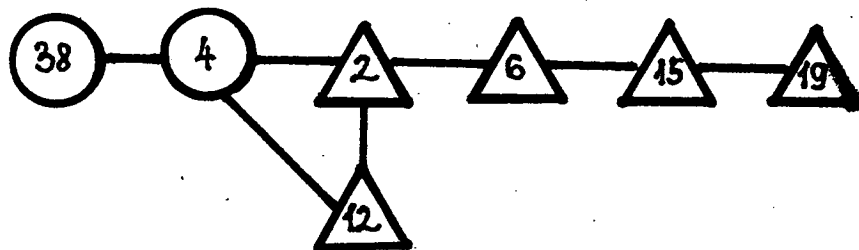
2.A BARÁT /KAPCS. IGEN/ GAZDRA

2.A. BARÁT

/REALIZÁLT/

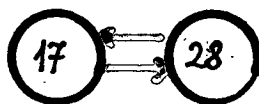
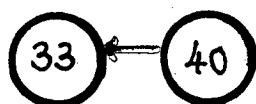
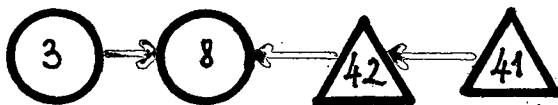
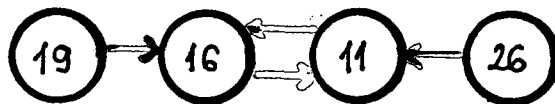
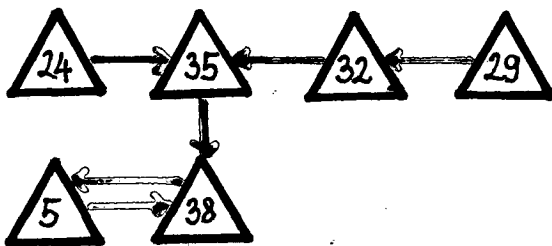
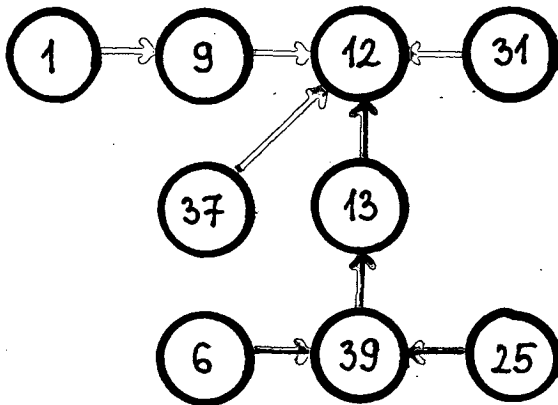
4. sz. ford.

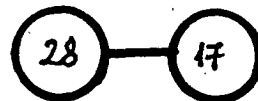
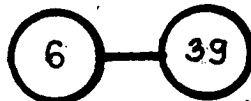
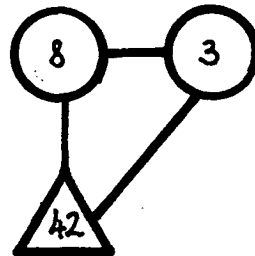
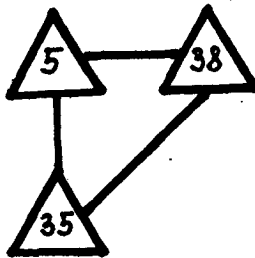
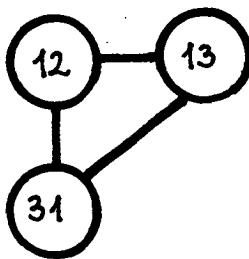
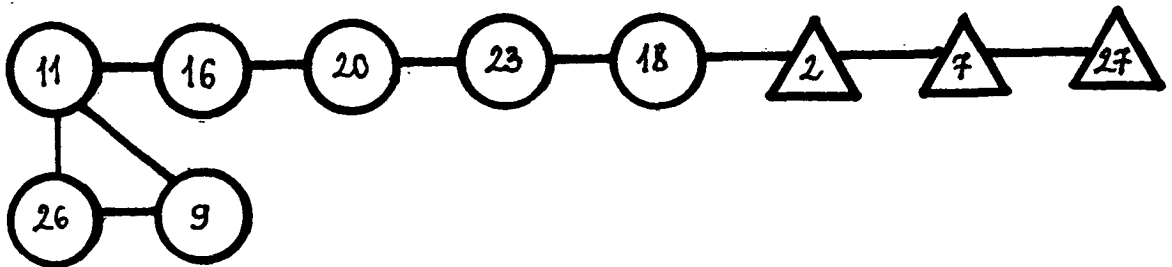
1 C. BARAT

/HAPCS. 16 ENY/

5.9Z. ABAA

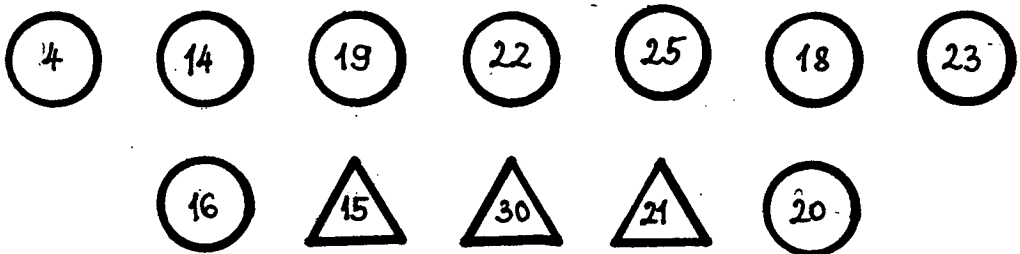
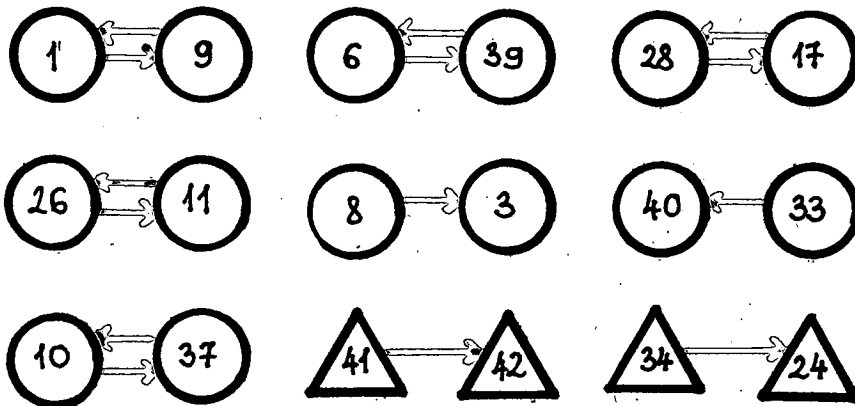
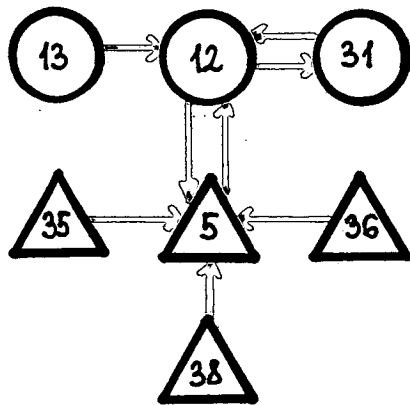
1.C. BARÁT /REALIZÁLT HÁLÓS/ 6.SZÁBDA

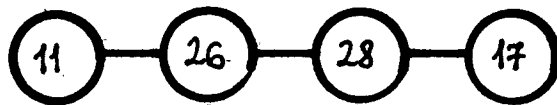
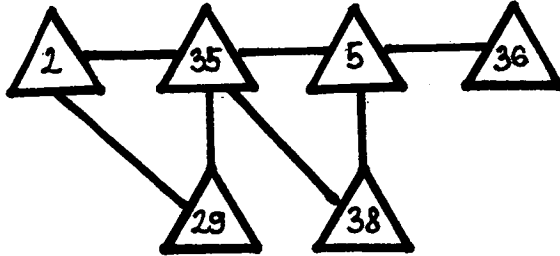
2.C. BARAT

/HAPCS. 16104/

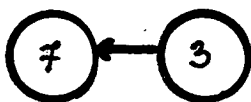
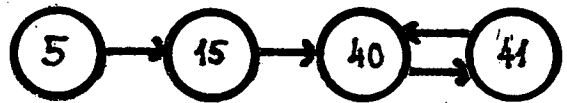
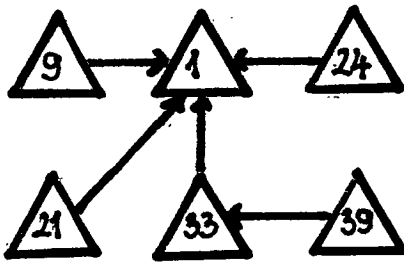
78Z. ABRA

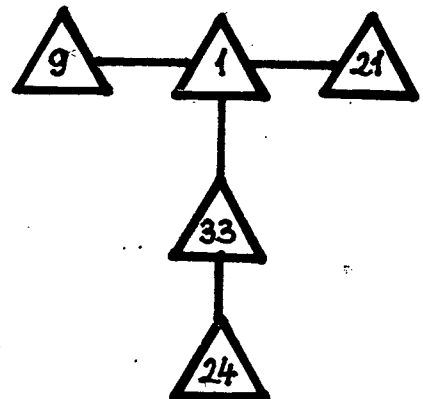
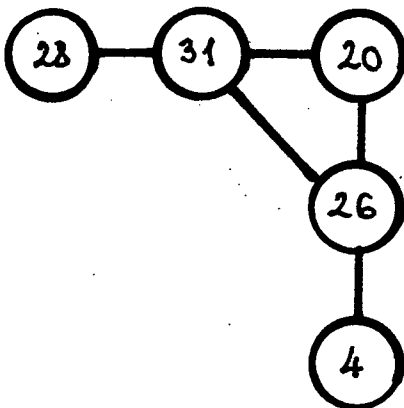
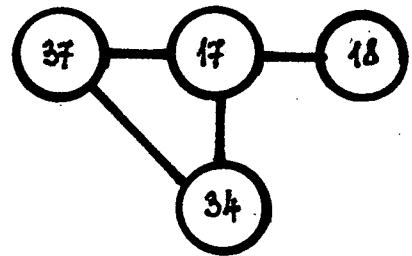
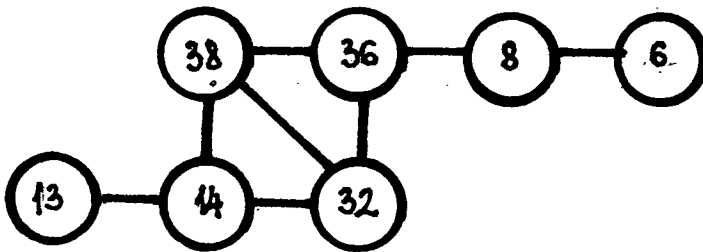
2. C. BARÁT /REALIZÁLT HATCS./ 0. SZ. ÁBRÁ

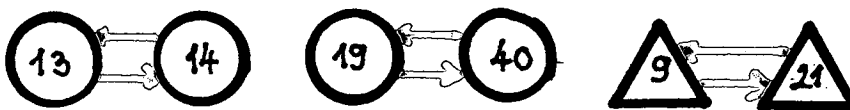
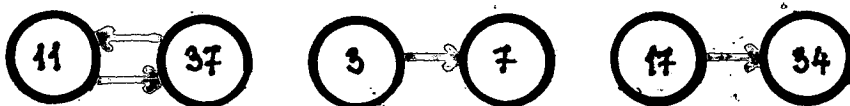
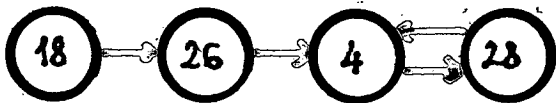
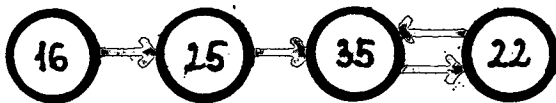
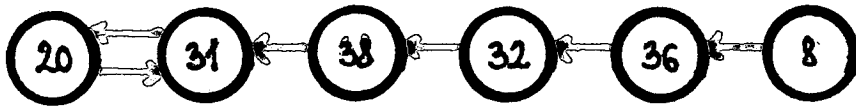
1.D. BARAT /HAPES. 16104/ 997. 1000

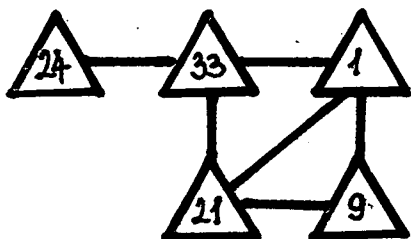
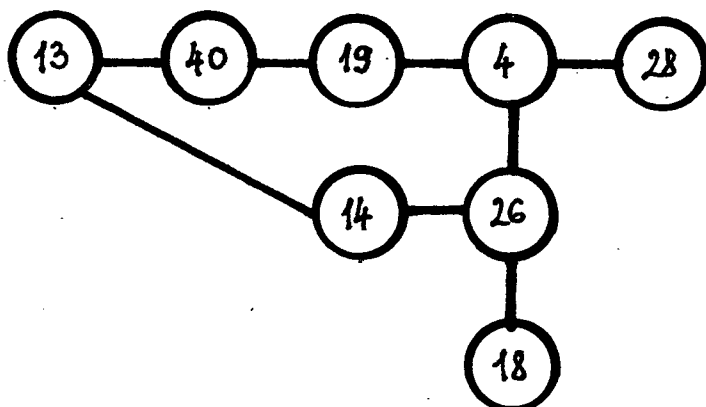
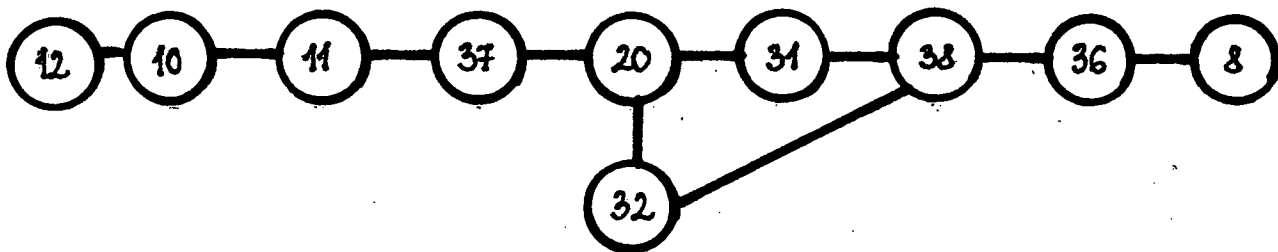
1.D. BARÁT /REALIZÁLT KADCS/ 10.92.ÁBRA

Р.Д. ДАРГАТ /хандог. огънох/ 11.07. АБРА

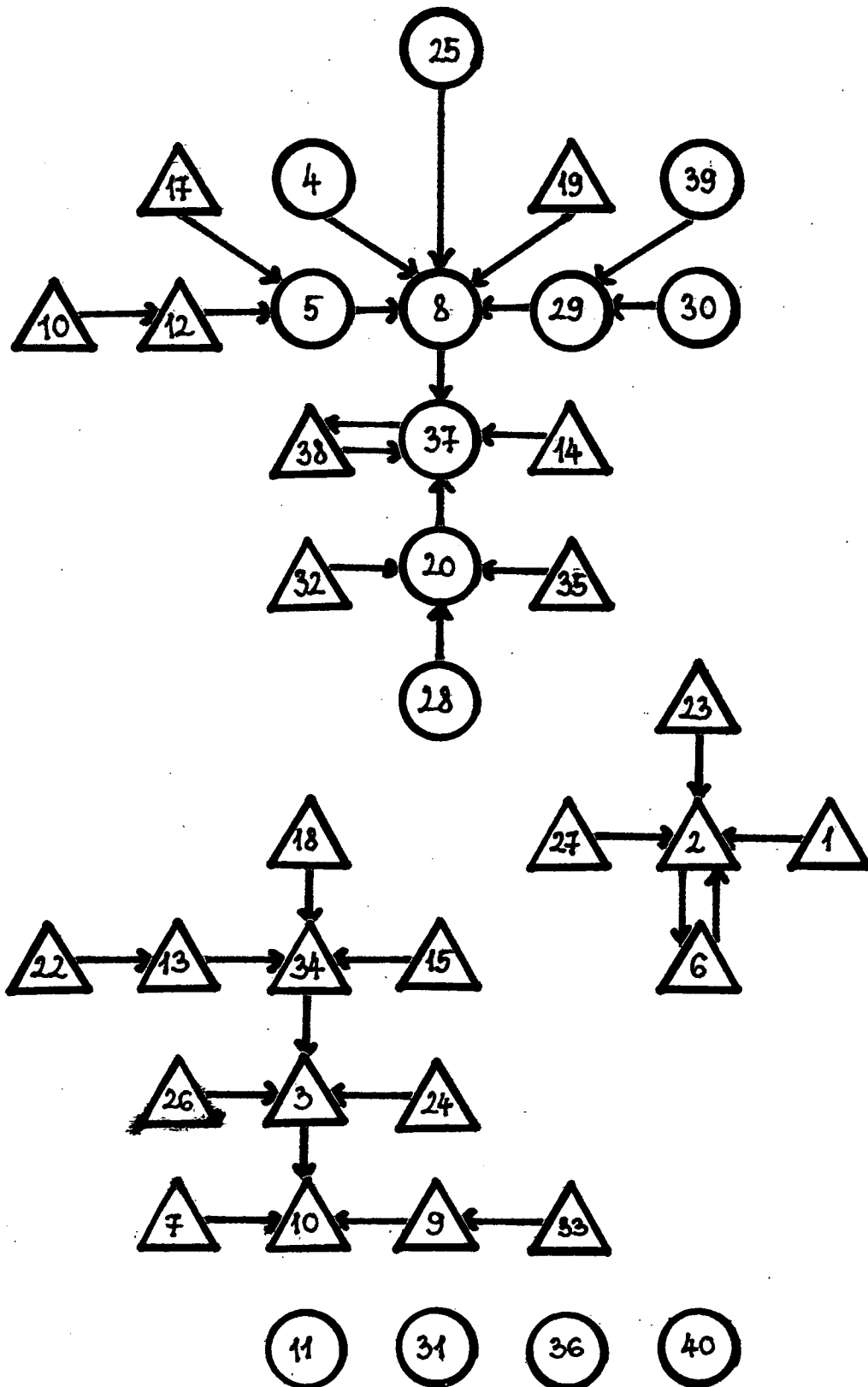

2.D. BARÁT /REALIZÁLT HADCA/ 12.9Z. ÁBRA

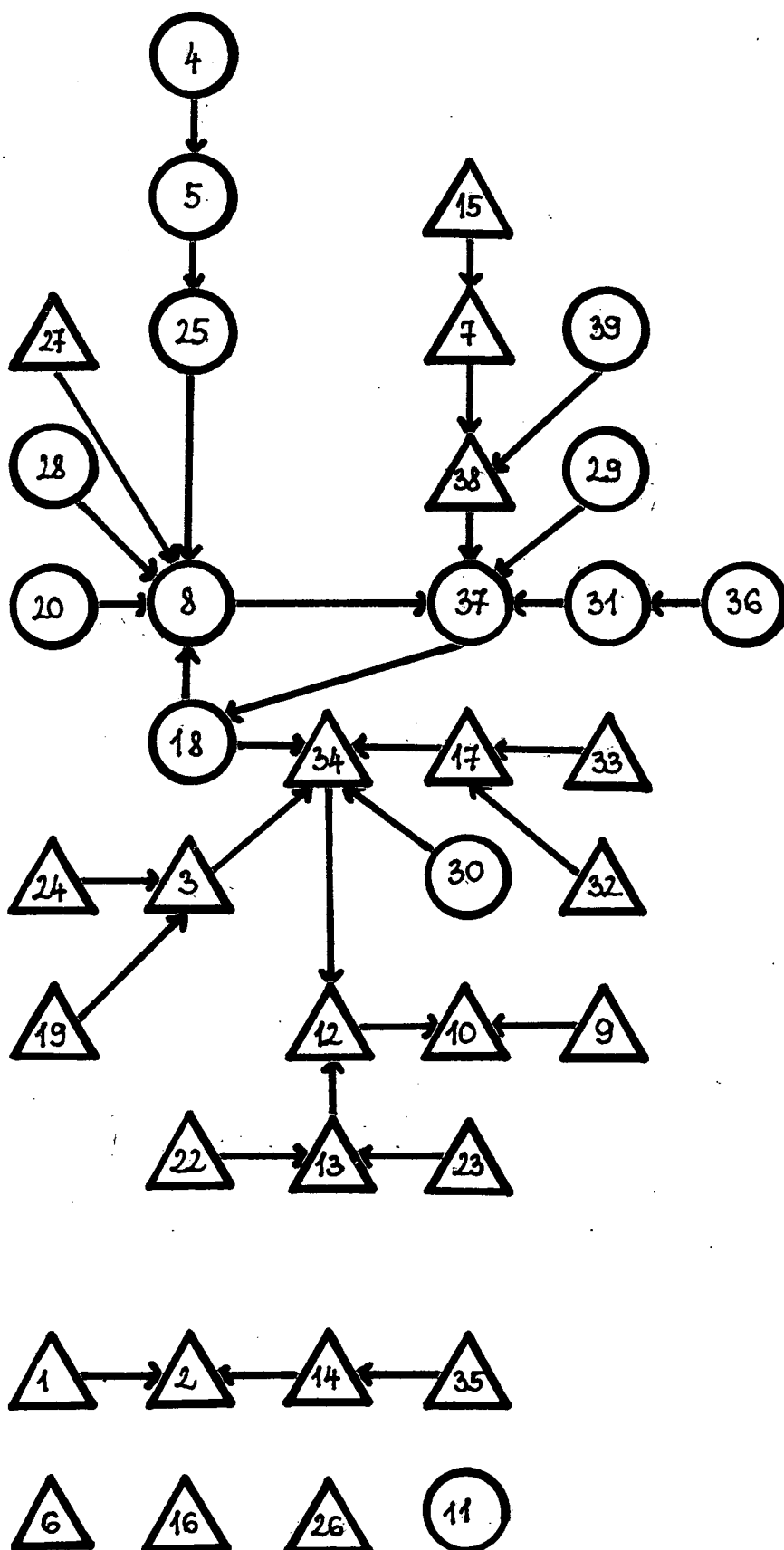
1.A. SZERVIZIS

13. SZ. ÁBRÁ

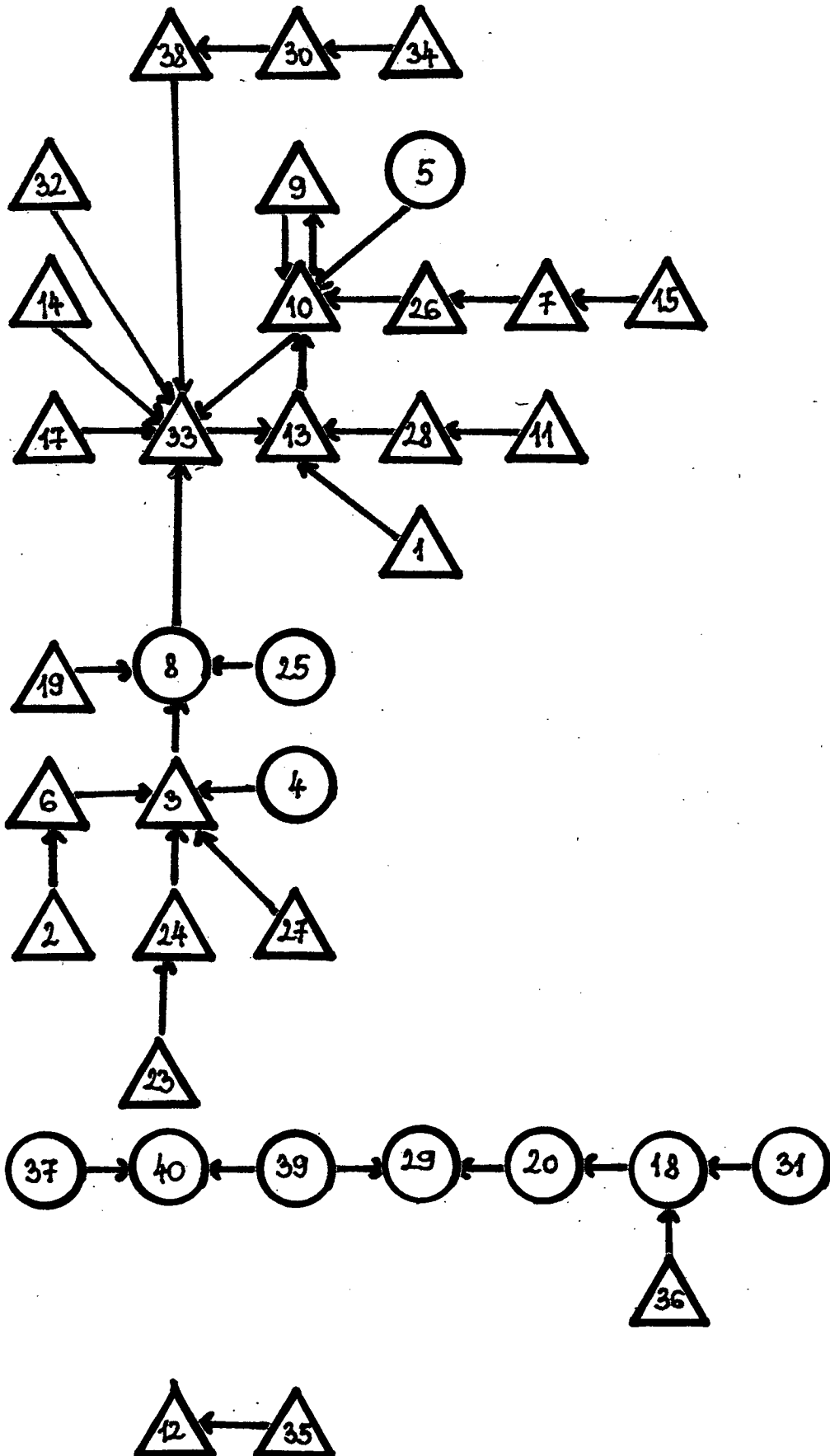
1.A. TANULÁS

14. SZ. ÁBRA

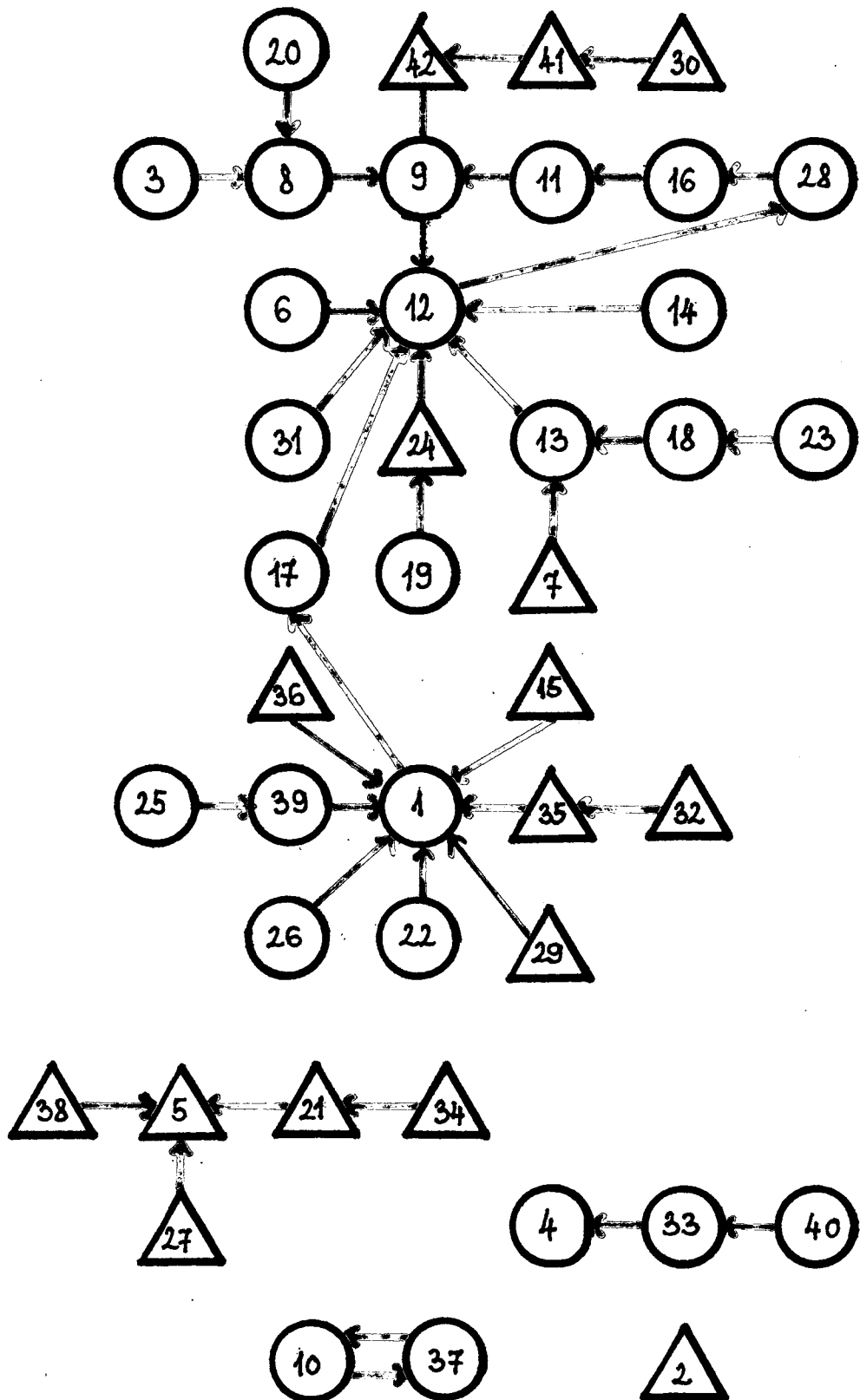
1.А МУНКА

15.9.7. АБРА

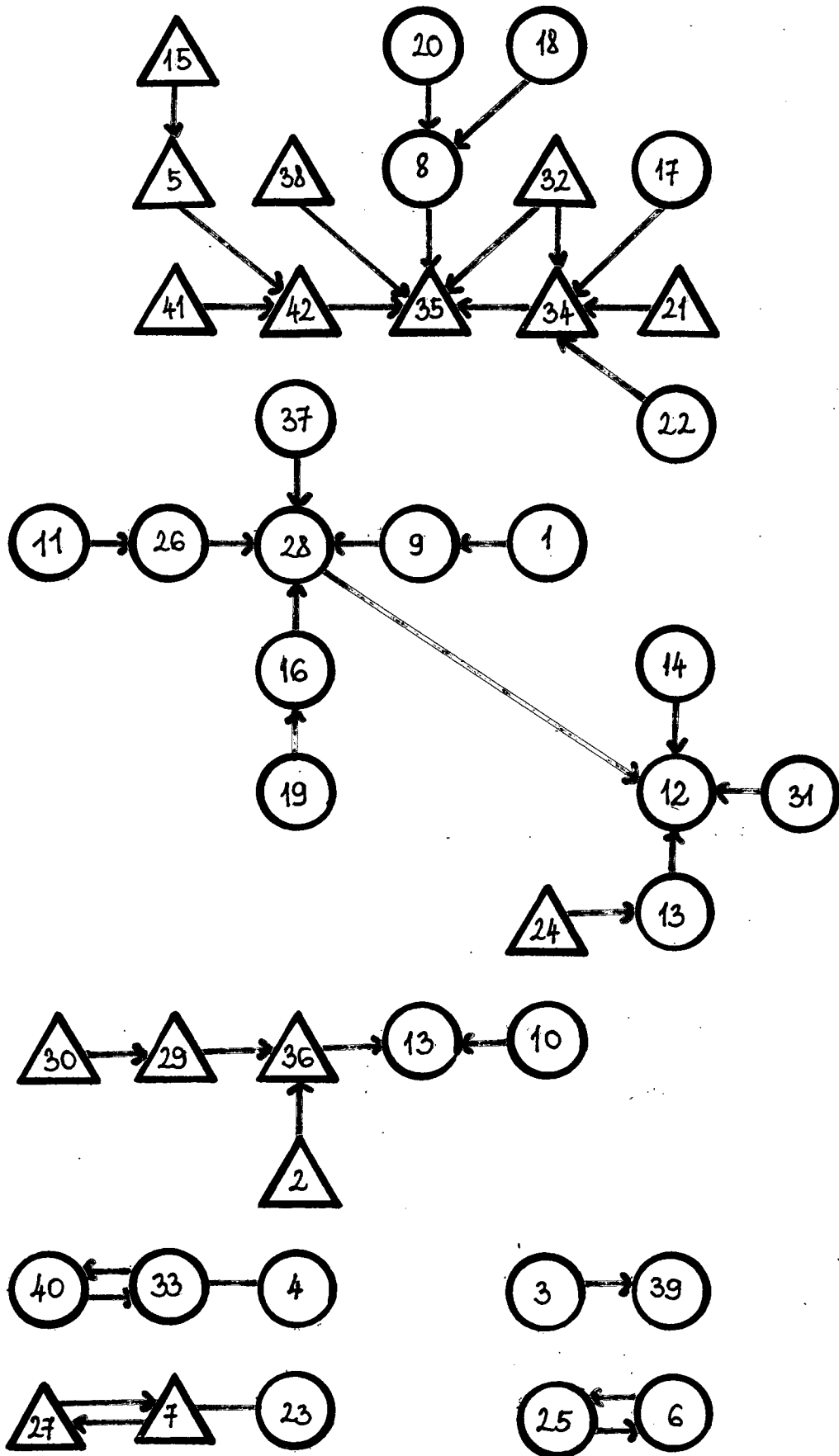
1.C. TANULÁS

17. SZ. ÁBRA

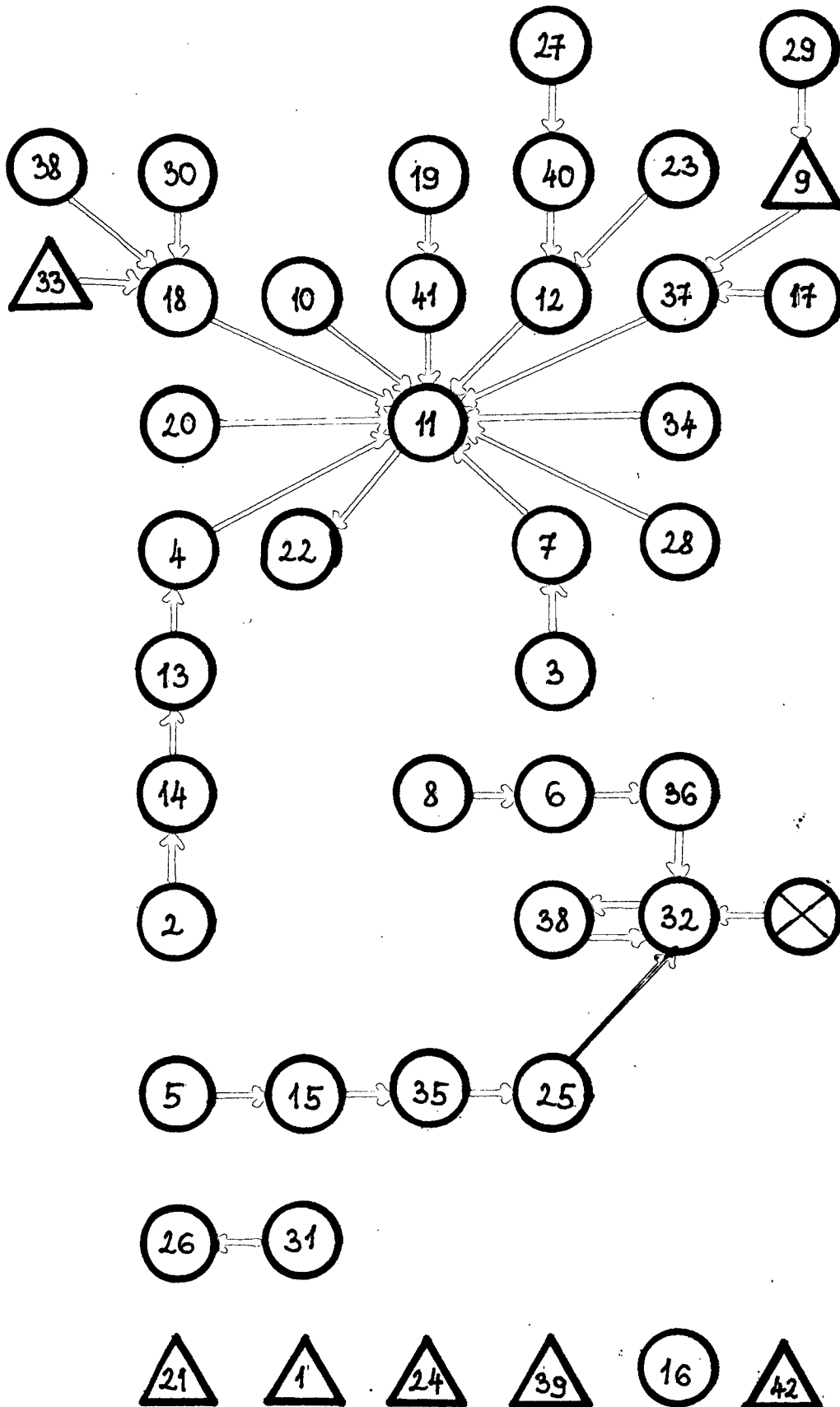
1. C. MUNKA

1892. ÁBRA

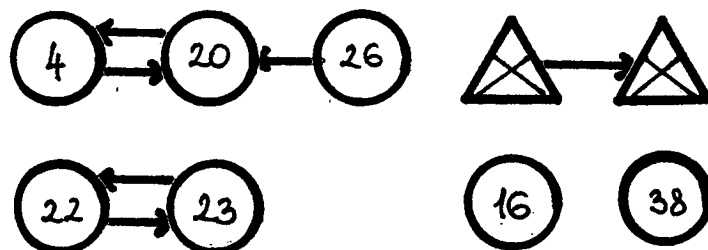
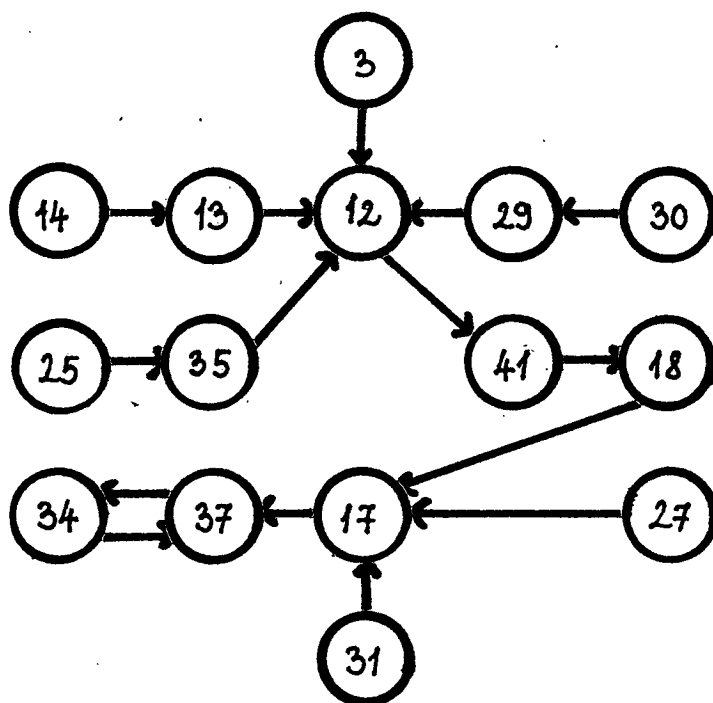
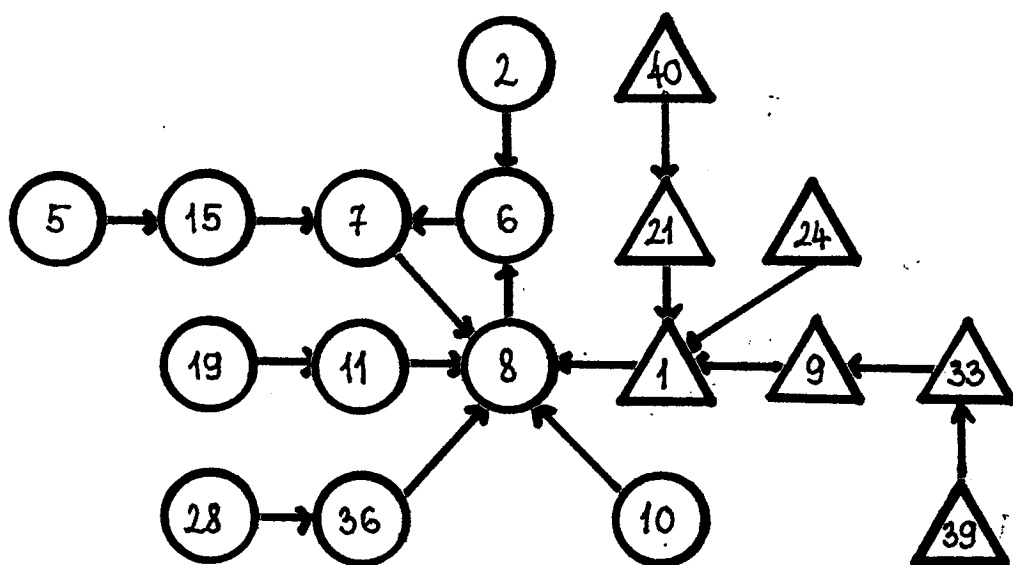
1.D. TANULÁS

20.07.ÁBRA

1.D. MUNHA

21.5Z. ABRA

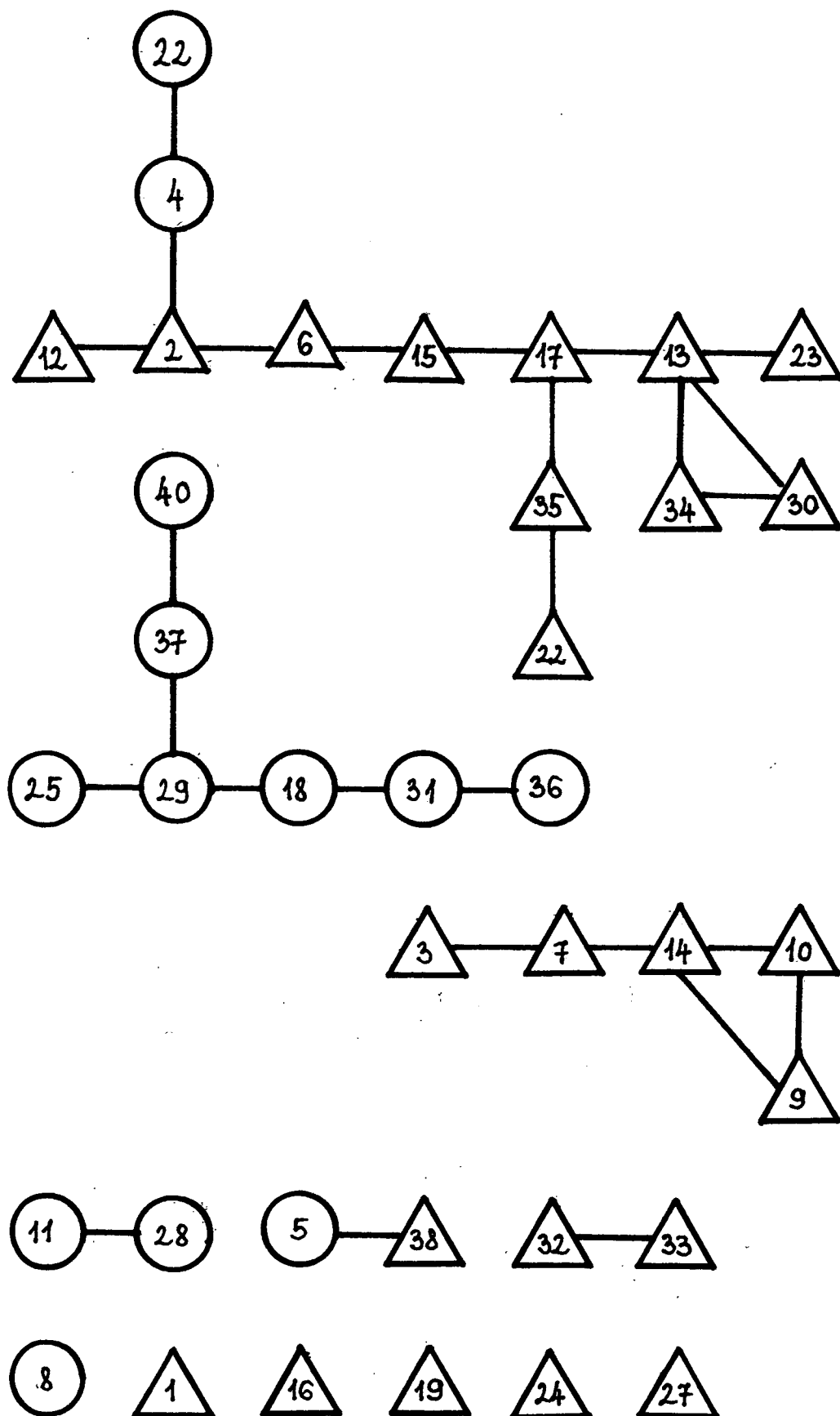

2297. ÁBRA

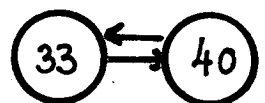
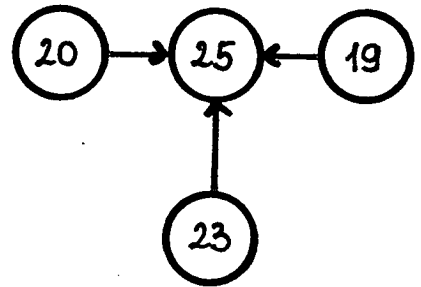
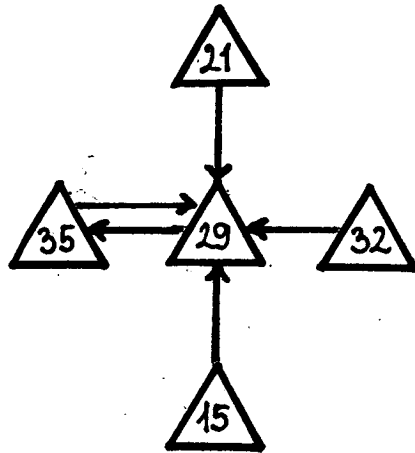
2. A BARÁT HANGSOLÁRTEREKEI IGÉNY
FELVÉTELÉNEK UTÁN

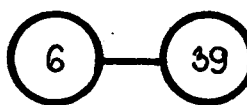
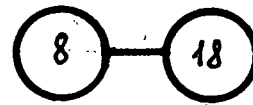
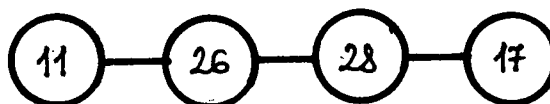
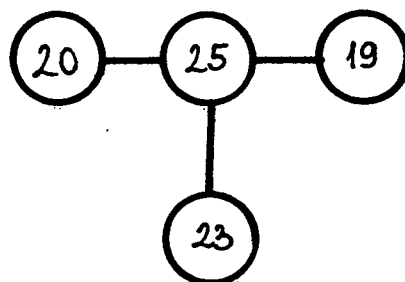
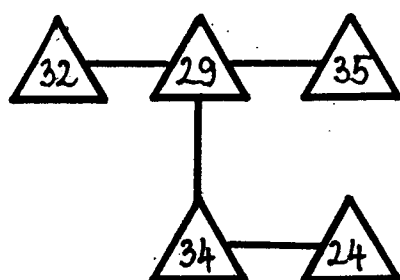
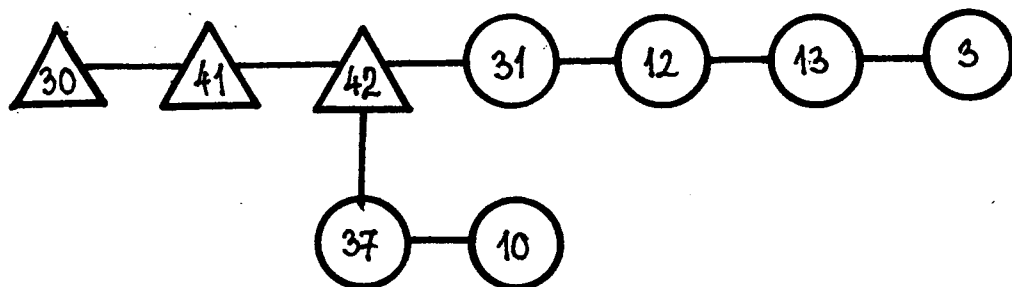
2. A BARÁT /REALIZÁLT KAPCS./ 23. SZ. ÁBRA
FAMULTACIÓ VÁL. UTÁN

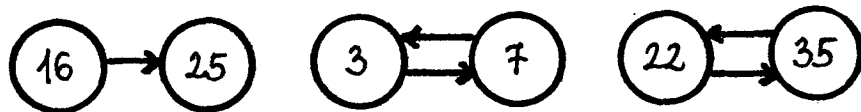
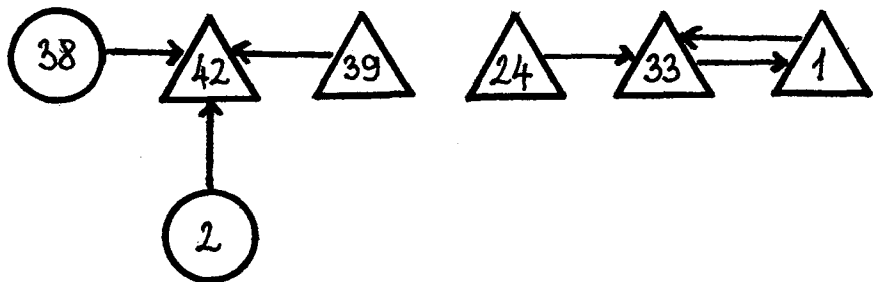
2. C. BARÁT /HARCSOLÓDÁSI IGENY/ 24.9Z ÁBRA
TANULTÁCIÓ VÁL. UTÁN

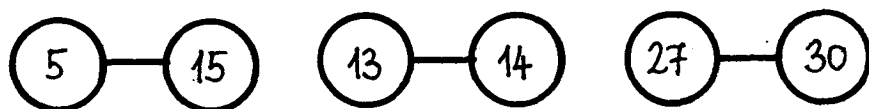
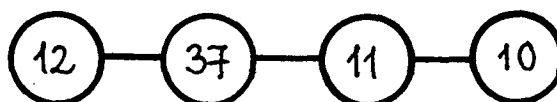
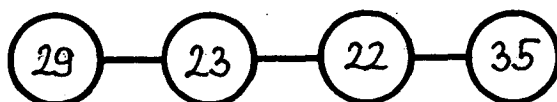
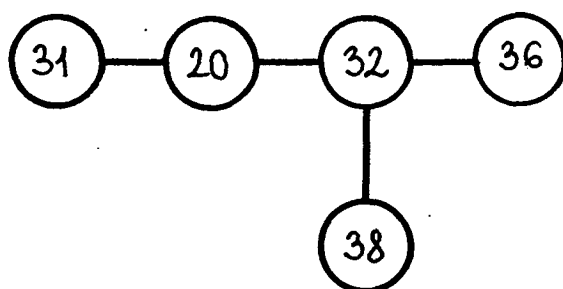
2. C. BARÁT / REALIZÁLT MŰVEK. / 25. SZ. ÁBRA
TAVULTÁCIÓ VÁL. UTÁN

2.D. BARÁT HAPCSOLATEREMTÉSI IGÉNY
TAKULTÁCIÓ VÁL UTÁN

2.D. BARÁT REALIZÁLT MŰVEK. 27. SZ. ÁBRA
FARKULTÁCIÓ VÁL. UTÁN

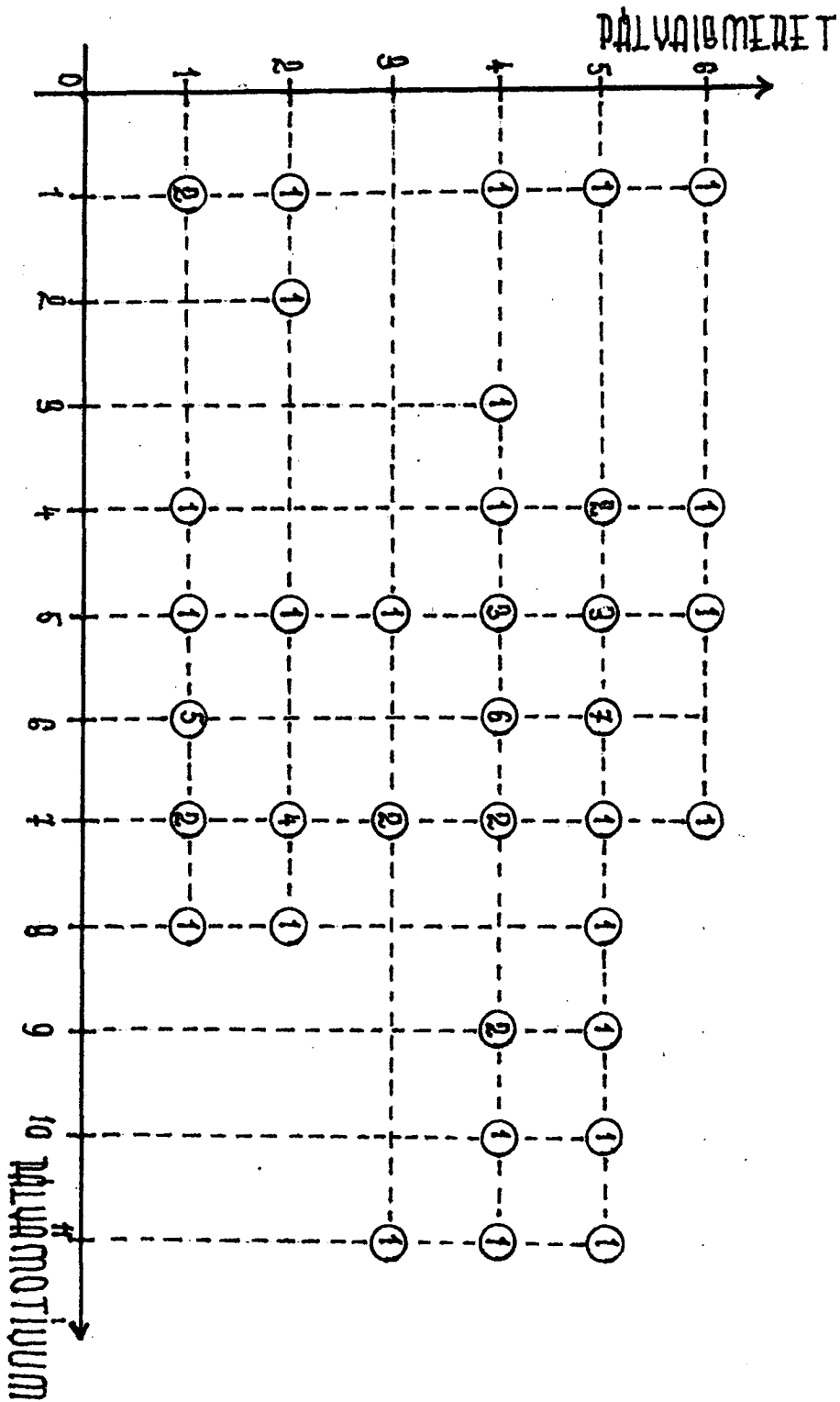

Orientációs tanmenet

- 1./ Bevezető beszélgetés.
- 2./ Az orientáció fogalma.
- 3./ Döntés előtt.
- 4./ Szociometriai kérdőív készítése.
- 5./ A pályaválasztást meghatározó tényezők I.
- 6./ A pályaválasztást meghatározó tényezők II.
- 7./ Az önismeret - fejlesztése.
- 8./ Problémamegoldó gondolkodás.
- 9./ Képességek.
- 10./ Érdeklődés, pályaérdeklődés.
- 11./ Érzelmi, indulati élet.
- 12./ Az emberi személyiség és összetevői.
- 13./ Személyiségfejlesztés, önévelés.
- 14./ Egészségügyi követelmények.
- 15./ Összefoglalás, rendszerezés.
- 16./ Iskolarendszer.
- 17./ A pályák rendszere.
- 18./ Pályaismertetés.
- 19./ Pályaismertetés.
- 20./ Pályairányítás.
- 21./ Munkaerőgazdálkodás, munkajog.
- 22./ Műszaki pályák.
- 23./ Az új egyetemi felvételi rendszer.
- 24./ Egészségügyi pályák.
- 25./ Mezőgazdasági pályák.
- 26./ Kereskedelmi pályák.
- 27./ Katonai pályák.
- 28./ Hivatali, ügyviteli munka.
- 29./ Elméleti, társadalomtudományi pályák.
- 30./ Társadalomtudományi pályák.
- 31./ Társadalomtudományi pályák.
- 32./ Művészeti pályák.
- 33./ Gyakorlati pályák.
- 34./ Összefoglalás, rendszerezés.

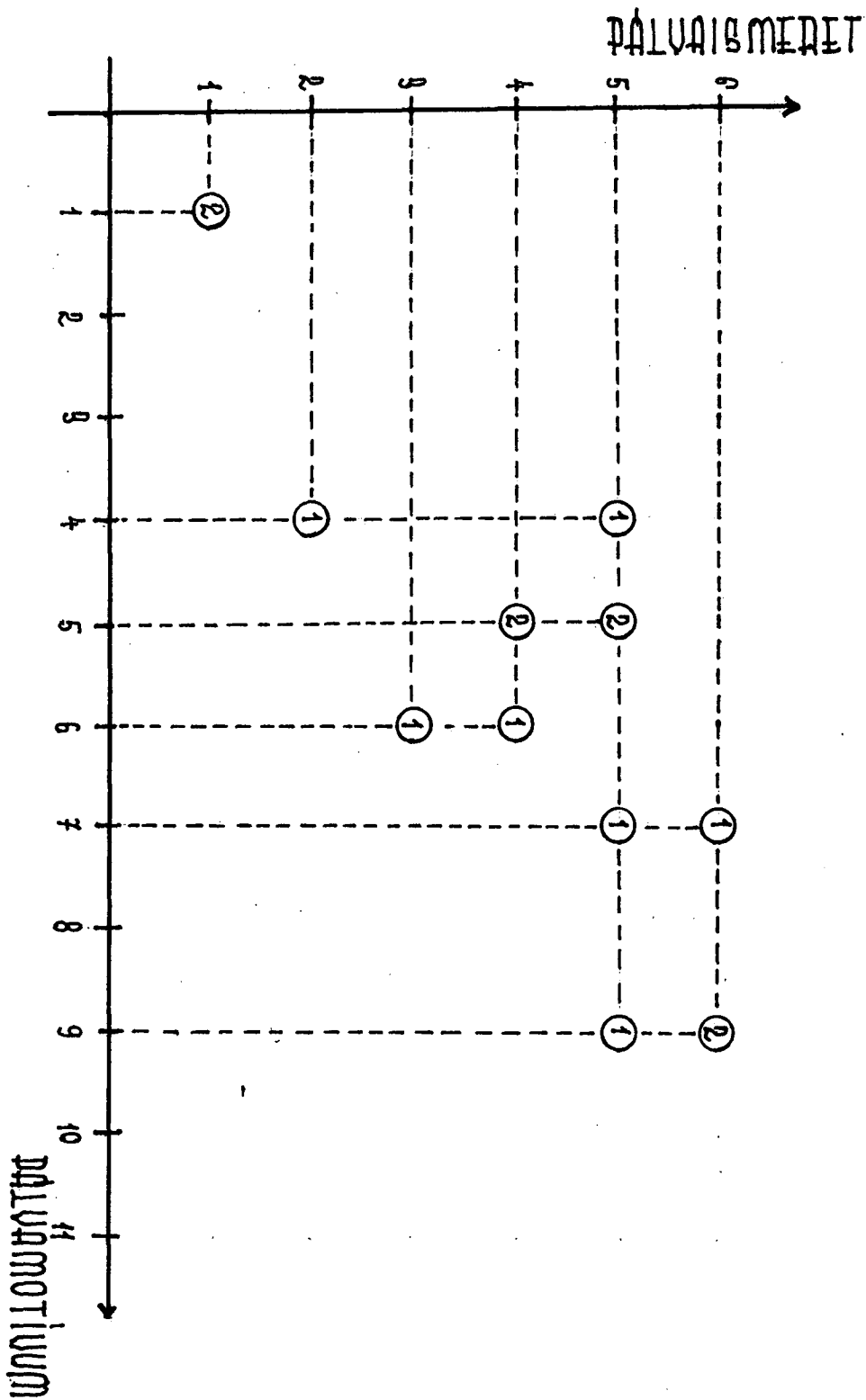
94. SZ. ÁBRA

PHALYAGMÉRT - PHALYAGMOTÍVUM ÉRTÉLMISÉGI SZÁMMAZÁSBÓI TANULÓ

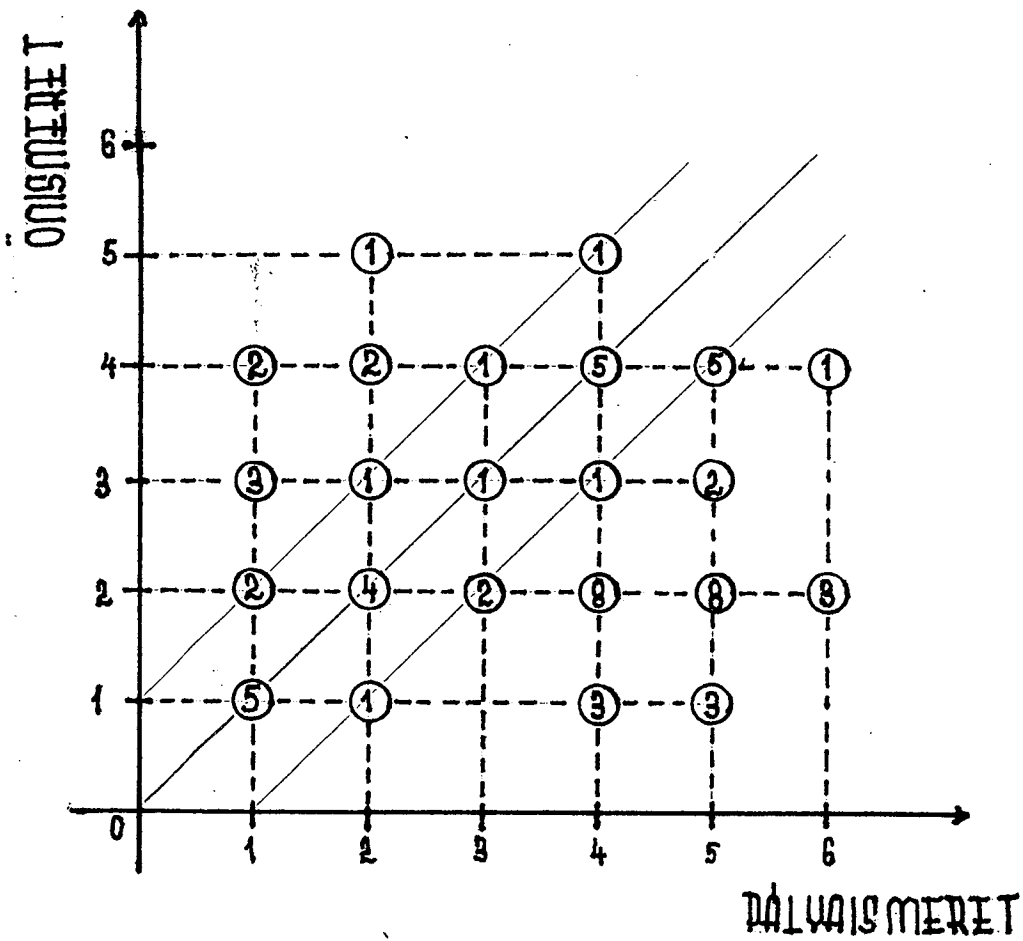

35. SZ. ÁBRA

PHALVAISMERET- PHALVAMOTIVUM FIZIKAI SZÁRMAZÁS TANULÓK

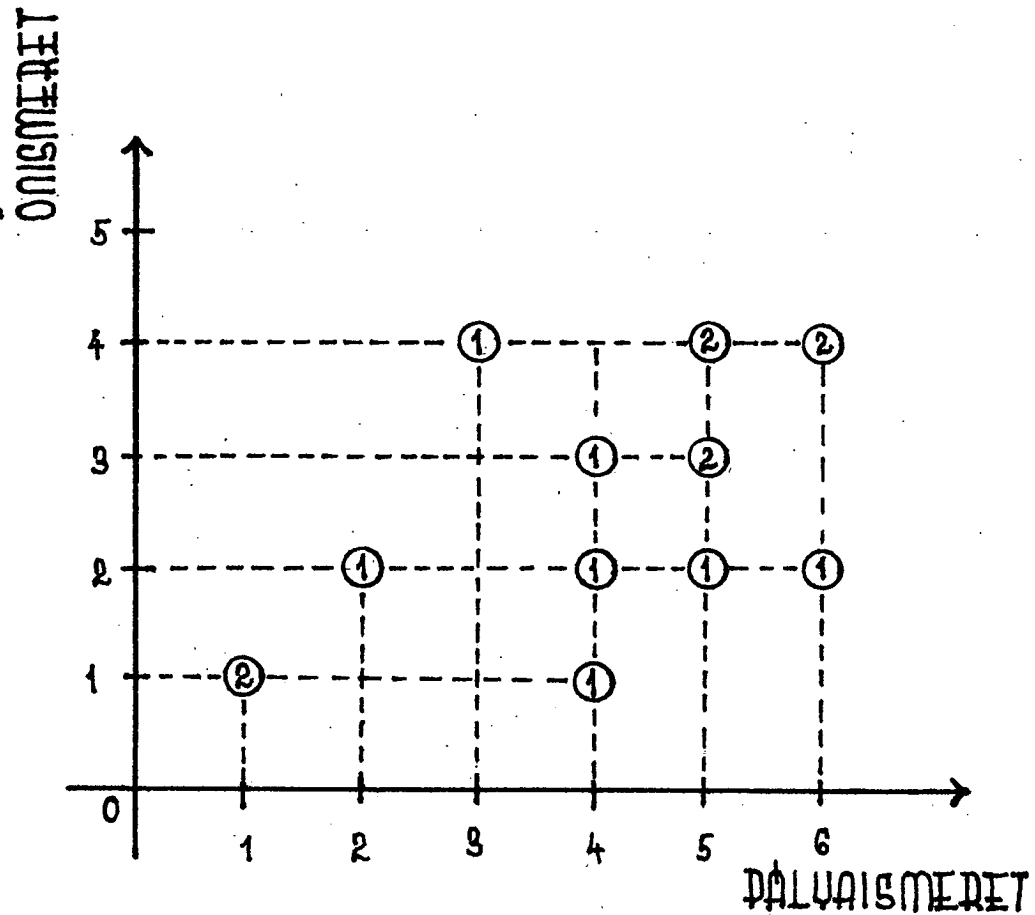

ÖNISMERET - DÁLYAISMERET ÉRTELMISÉGI SZÁRMAZÁSÚ TANULÓK

ÖNISMERET - DÁLVÁISMERET

FIZIKAI SZÁRMÁZÁSÚ TANULÓK

ÖNISMERET - DÁLVÁISMERET ALKALMAZOTT SZÁRMAZÁSÚ TANULÓK

